

Balogh István

SZILVESZTER SZILVESZTER

Kisregény és más történetek

Forum Könyvkiadó

A kötet megjelenését a Tartományi Oktatási és Művelődési
Titkárság, az Illyés Közalapítvány
és Zenta Város Önkormányzata támogatta

© Balogh István, 2007

TARTALOM

Szilveszter Szilveszter	5
-----------------------------------	---

TISZA-PARTI PALETTÁM

Cigonya	61
Szvit	68
A festő pálinkája	78
Hazatérés	85
Hajnal utcákról mesélek	89

FÁK ÉS GYÖKEREK

Örökségünk	109
Szentkirályunk	113
Eszmélésem	119
Sötétedés	145
Galambleves	148
Törökkávé	150
Bűnöcskék és napsugarak	155
Karácsony	164

Balogh István

SZILVESZTER SZILVESZTER

Forum Könyvkiadó
Újvidék
2007

e-mail: forumkk@eunet.yu
www.forumliber.co.yu

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása
A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

821.511.141(497.11)–32
821.511.141(497.11)–31

BALOGH, István

Szilveszter Szilveszter : Kisregény és más történetek / Balogh István. – Újvidék : Forum, 2007 (Novi Sad : Verzal). – 169 p. ; 20 cm

Példányszám: 300

ISBN 86-323-0674-X

COBISS.SR-ID 218652935

A kiadásért felel Bordás Győző főszerkesztő

Recenzens: Gerold László és Németh István

Szerkesztő: Bordás Győző

A fedőlapot Benes József munkáinak felhasználásával

Csernik Előd tervezte

Korrektor: Buzás Márta

Példányszám: 300

Készült a Verzal Nyomdában Újvidéken, 2007-ben

SZILVESZTER SZILVESZTER

*avagy egy igazi hős születése, élete, halála
és dicsőséges föltámadása megtagadásának hiteles
története*

1.

Élt egyszer, a huszadik században, éppen a legelejétől a három-negyedéig, Európa legnagyobb falujában, a poros-boros Szabadkán, egy írástudó, akinek nem volt szerencséje pennájával, mert mindig azt és úgy kellett írnia, ahogy a szerkesztő urak vagy elvtársak megparancsolták, pedig kedve lett volna alkotáshoz, a témája is megvolt, meg a múzsa csókja is. És hozzá is látott költészetet mívelni, nyugdíjaskorában, a hatvanas évek vége felé, akkor, amikor már szabados szelek fújdogáltak errefelé, meg főnököt sem érzett a nyakában. Egy kockás irkába rótt szálkás betűit, aztán átgépelte, s nagy sóhajtàssal odaadta feleségének, olvasásra. Az asszony átfutotta az első oldalt, kifakadt, te börtönbe akarsz jutni? Tönkre akarod tenni a családodat? – És odavágta a történet lapjait a padlóhoz, légy átkozott, ha a házból kiviszed!

Írástudónk lehajolt, szomorú szívvel összeszedte a gépelt oldalakat, kétesztendei munkájának fanyar gyümölcsét. Aztán tűzbe vágta az egészet. De jó, hogy tüzek akkor mindig égnek, ha a legnagyobb szükség van rájuk: melegítésre vagy pusztításra! Áldott lélekmelengetők, égbe röpítő máglyák.

2.

Szerencsére a kockás irka ott pihent egy fiók legalján, mert többé senki nem kereste. Csak az írástudó feleségének halála után került elő, 1992. október 28-án, fia fordította ki a fiókot, hogy teljes tartalma szintén füstté legyen, de éppen jelen voltam ezen atrocitásnál,

kezembe vettem a füzetet, belenéztem, s elkértem, olvasásra. – Neked adom, mondta az írástudó mészáros fia, aki letért apja ösvényéről. – Azóta is áldom az istent, hogy anyámra hallgattam, hentes lettem, és nem egy entellektüel. Engem többen megbecsülnek, mint apámat, mert híres minden töltelékem, de különösen az a *kulen*, amelyet én kreálok, és unikum a jaszibarai májas-húsos hurkám. Ezért messze földről is eljönnek üzletembe. S apámmal ellentétben, akit állandóan álmai nyomasztottak, én mindig nyugodtan alszom.

– Vidd csak el ezt a vacak füzetet, engem nem érdekel az ilyen örökség!

3.

Otthon kezembe veszem a szabadkai írástudó hagyatékát.

Felütöm a kockás irkát, első két lap kitépve.

Az ötödik oldalon, az első ép lapon, olvasni kezdem a grafitfall rótt szálkás sorokat.

4.

Városunkat szerették meglátogatni uralkodók, kormányzók, helytartók, elnökök meg mindenféle hatalmakat gyakorlók. Némelyek ilyen joga isten kegyelméből, némelyeknek meg a népfelség akaratából fakadt. Legalábbis ezt tölcsezte az alattvalók fejébe az arra hivatottak. Az alattvalók feje mindig üres, s azt mindig fentről csurgatják tele megfelelő folyadékkal.

Történt egyszer, hogy az ország első embere látogatott el a poros-álmos városba, amelynek borissza lakóját, ha elfeledkezett volna magáról, föl-fölbresztették fölsőbb régiókból megjelent látogatók, hogy lelkesebben, serényebben öngazgassa szocializmusát; leült a nagy ember a szecessziós torony alatti zöld terembe, egy tölgyfából készült faragott székbe, meghallgatta hajbókoló, mosolyképű alattvalói összevont kurta beszámolóját, s amikor kitakarodtak a párttitkárok, az üzemek igazgatói meg más csepűrágók, megkérdezte a vendéglátó városelnököt, mondd, elvtársam, él itt közöttetek egy Szilveszter Szilveszter nevű egyén?

A városelnök lélegzete elakadt. Hónapok óta készült már az ország legnagyobb fiának fogadására, és bevágott mindenféle politikai broszúrát meg a népfelszabadító háború főbb mozzanatairól is rengeteget; vagy hat tanár gyúrta, csurgatta belé a tudományt, hogy mindenről tudjon, ha éppen úgy hozná a beszéd sora, mert vendége egy világhírű győzedelmes partizánvezér, aki akkorra megjárta már Amerikát is meg a Szovjetuniót is, sőt Kínát is, és mindenütt nagy pompával fogadták, az ilyen ember csakis proletárforradalmi fennkölt tartalmakról értekezhet. A felkészítő tanárok mindent megtettek, izzadtak, szegények, de leginkább az ideg-összeroppánáshoz álltak közel, mert nem intézhették megszokott módjukon és gyakorlatuk szerint ezt a tanítást: itt a rossz osztályzatot csak a tanár kaphatta. A látogatás napját megelőzően vagy két napon át ismételtetett a városelnök, izzadt, félt, mindene remegett, mert úgy érezte, nem tud semmit. Szidta és fenyegette felkészítőit, lehülyézte őket. Azok csak hallgattak, lehajtott fejjel túrték a város első emberének pocskondiázásait. A látogatást megelőző nap estéjén a városelnök magához rendelte mind a hat tanárt, akik azt hitték, most jön a köszönet, talán valami jutalom is, de felettébb naivak voltak. Olyan letolást kaptak, amelyet soha életükben, s a városelnök tanári képességeiket is megkérdőjelezte. Ordított rájuk, durva szavakat vagdosott a fejükhöz, fenyegetőzött, és nyíltan bevallotta, hogy hiába volt a rengeteg felkészülés, ő nem tud semmit. A tanárok lehajtott fejjel túrték a jégverést, s miután a városelnök buldogjaival kidobatta őket, búsan botorkáltak le a lépcsőkön, el az Elzába, egy palicsi rizlingre. Szótlanul kóstolgatták a nedűt, végül a legöregebb, akinek alig volt néhány éve a nyugdíjazásig, talán ezért is nem ijedt meg annyira, mint a többiek, köhintett egyet-kettőt, s halkan megjegyezte, az ilyen szarházikat én azonnal kirotálom, menten bezúgatom, ha kell többször is, megjámborodásukig. De hát ezt a párt helyezte magas polcra, ez azt hiszi, mindent elérhet. A tudományt tanulás nélkül.

Marhaság az egész, sóhajtott a legfiatalabb. Nem is marhaság, marhaszar. Az! Ezen csúszom el. Egy ilyen tehénlepényen! Még ő vágja az én fejemhez, hogy nem tudok semmit. *Csak azért is dok-*

torálni fogok! (Meg is tette hamarosan, aztán egyetemi tanár lett, majd az Akadémia levelező, később meg rendes tagja.) De hát ő azt sem tudja, mi az, tudományok doktora!

A harmadik, akinek cinóberes volt az orra, s diákjai pontosan tudták róla, hány liter borra regisztrálták a jókedvét, azt dűnnyögte, lópikula, cintányér, kócmadzag, hitvány bér, kösse fel magát a hülye seggfej, én meg kérek még egy litert! Kedves kollégáim, borban az igazság, borban a vigasz!

Úgy esett, hogy mindannyian hozattak szépen egy-egy kört, teljesen megnyugodtak, még meg is lapogatták egymás vállát, lapockáját búcsúzáskor. – Gyerünk haza, pihenni, holnap ki kell vezetnünk a diákokat az utak mellé, integetünk majd az államelnöknek, örüljön csak, mennyire szeretjük!

5.

Az államelnök meg forradalmi beszélgetés helyett, tudjuk, megkérdezte a városelnököt, él-e errefelé egy Szilveszter Szilveszter nevezetű honpolgár?

A városelnök az ország más részéből került ide, felmenői lojalitásából kifolyólag, nem is ismert igazán senkit a tősgyökeresek közül, csak a saját alattvalóit, javarészt szintén kolonizáltakat, akikről azt hitte, hogy szívvel-lélekkel támogatják őt, s nem tudta, hogy a háta mögött egyesek leginkább beképzelt balfasznak becézgetik. Szerencséjére egy vén pincér, akit a szállodából rendeltek ide, mert annak idején, amikor őfelsége erre járt, Sándor királynak is tányérváltója volt, tehát biztosan tudott viselkedni ilyen fennkölt helyzetekben is, meghallotta a furcsa nevet, s míg a kávé tölthette ki a *dzsezvából*, az államelnök fülébe lehelte, a temetkezési vállalkozóra gondol, elnök úr?

Az államelnök megörült, nem is regisztrálta az eretnek megszólítást, megragadta a vén pincér fehér zubbonyának ujját, magához húzta. – Tudsz róla valamit? – A vén pincér azt mondta, ismertem őt, de a felszabadulás óta nem láttam. Itt élt negyvennégy végéig, ez biztos, de azóta eltűnt. A Funerót, így hívták a vállalatát, valami N.

nevű partizántiszt államosította, de azt nem tudom, hogyan zajlott az egész. – Az államelnök leültette maga mellé a vén pincért, elfordult a városelnöktől, s hallgatta a beszámolót. Lassan megtudta, hogy Szilveszter Szilveszter felesége túlélte a világégést, de, talán esztendeje már, meghalt. Fia is volt, vagy meg is van még, viszont ő még a háború előtt külföldre távozott. – Ismertem azt a fiút, tizenhárom-tizennégy éves lehetett, amikor találkoztam vele, mondta az államelnök. A vén pincérnek elfogyott a mondanivalója, zavarban volt, nem tudta, felállhat-e, neki most hoznia kéne az italt, a messze földön is híres helyi specialitást, a palicsi barackpálinkát, de csak ujjait szorongatta, mint a kisfiúk, és hallgatott. A helyzetet a szállodaigazgató oldotta meg, legcsinosabb pincérnője vitt kóstolót a palicsi barackból, s a vén pincér elé is poharat tett. (Élete végéig ezt mesélgette aztán a vén pincér, mint legnagyobb eseményt hosszú életében. – Együtt pálinkáztam Titóval! – És senki nem hitt neki.) Az államelnök viszont csak a vénemberrel koccintott, egészségünkre, kurjantotta, egyetlen hajtókára kiitta. Illett volna megdicsérni a nedűt, hogy jó, de az államelnök kirúgta maga alól a gyönyörű, faragott széket, nyolc ilyen szék állott a kerek faragott tárgyalóasztal körül, és megsimította gondosan festett haját. A kirúgott szék robajára újabb testőrök léptek a terembe, ketten az államelnök mellé álltak. – Szilveszter Szilvesztterről számoljatok be nekem! – parancsolt a városelnöknek az ország első embere. Tudni akarom, mi lett vele! Ő egy igazi hős. – És elviharzott a nagy ember, a vén pincér ülve maradt, a városelnök elkésve talpra ugrott, iramodott volna a kíséret után, de a testőrök közrefogták a legendás népvezért, a város első embere a folyosóra sem léphetett ki, mert ott szorongtak a kisebb-nagyobb párttitkárok, tapsoltak meg éljeneztek.

6.

A városelnök másnap kiadta a direktívát, fedjék fel Szilveszter Szilveszter kilétét! Mindenki a titokzatos személyt kereste, még az államvédelem is, de senki sem találta. Aztán valakinek eszébe jutott a vén pincér, akit berendeltek a városelnökhöz, s ő világosította fel

hallgatóságát arról, hogy Szilveszter Szilveszter a két háború között asztalos volt meg temetkezési vállalkozó, akinek cégét, a Funerót, amely a legjobb ilyenemű vállalat volt a környéken, 1945-től egy N. nevű leszerelt partizántiszt vezette. Hát ez az N. már nem élt, de tudtak róla többen, a fia meg egy helyi vállalat igazgatója volt éppen. Jött hát az ifjabb N., beszámolt a városi vezetésnek arról, hogy apja hogyan lett temetkezési vállalat vezetője. – Az előbbi tulajdonos, valami magyar, együttműködött a megszálló fasisztákkal, ezért negyvennégy novemberében a népbíróság elítélte és a mieink likvidálták, vagyonát a nép nevében konfiszkálták. Így mesélte apám.

– Mi legyen? Mit jelentsünk Belgrádba?

– Semmit nem jelentünk, mondta az államvédelmi osztály főnöke.

A város politikai és más vezetői szájukat sem nyitották.

7.

Pedig a tősgyökeresek közül sokan ismerték Európa legnagyobb falujában annak idején Szilveszter Szilvesztert. És a háború után is jó néhányan sokáig emlékeztek rá. Népszerű ember volt a helybeliek között, mindig tréfára kész, nem nézett le soha senkit. Inkább segített mindenkinek, ha tehetett.

8.

Az élete úgy indult, hogy a nincstelenek közt tengődik majd, míg a tüdőbaj el nem takarítja. Szülei még kiskorában elhaltak, lelencke került, onnan vették ki őt Kovácsék, felnevelni. Kovácséknak egyetlen lánykájuk volt, Annácska, elkényeztetett, beteges, vézna kis teremtes, nyafogott csak egész nap. Szüléskor valami megszakadt Kovácsnéban, az orvos is, a javasasszony is azt mondták, nem lehet többet gyereke. – Báty kell ennek a lánynak, hogy megvédje, mondta Kovács úr, egy bútorasztalos az ötödik körből, hozzunk egyet a lelenckből! – S elmentek az asszonnyal a lelencke, ott felsorakoztatták a bátynak való fiúkat, s a legerősebbet, Szilveszter Szil-

vesztet választották ki. A fiú akkor, 1904-ben, tizenkét éves volt, elvégezte éppen ez elemi iskolát, inas is lehetne belőle, mondta a vörösképi nevelő Kovács úrnak. – Ügyes a fiú, jó tanuló is volt, az esze vág, mint a beretva!

Így került Szilveszter Szilveszter Kovácsékhoz, ahol bátyja lett Annácskának, aki nem szerette őt, és mindig olyan helyzetet teremtett, hogy a lányka miatt hősünk öltre ment más fiúkkal, s bizony megesett, hogy ő húzta olykor a rövidebbet.

9.

Kovács úr mellett kitanulta hősünk az asztalosságot, 1910 őszén vándorútra indult, megjárta Budapestet, Bécsét, Prágát, Krakkót, Lemberget és Leibachot. A magyar és a bunyevác mellé megtanulta a német és a jiddis néhány nyelvvaltoztatát, elsajátította a szlovén nyelvet, de gagyogott csehül és lengyelül is. Megismert számos vallási, viselkedési, étkezési szokást, babonákat, mindenféle történeteket és számos éneket. Csinos baritonnal áldotta meg hősünket a Teremtő, szeretett is dalolgatni, kedvelte a vidám társaságot. Szakmai téren leginkább a fafaragást művelte, ennek fogásait leste el minden mesterétől, s olyan pompás stílbútorokat készített minden állomásán, hogy csodájára járt a világ! Már Kovács úr is emlegette halkan tanonca ügyes kezét. Tanulói, tapasztalói anabázisa utolsó városában, Leibachban Jakob Lilienthal mesternél időzött majd egy évig. Nála hősünk igazán kifejleszthette fafaragói tehetségét, mert Meister Kobi annak idején Bécsben több félében át szobrászatot tanult az akadémián és ebbéli, valamint restaurátori tudományát önzetlenül megosztotta érdeklődő legényével. Itt, a kies szlovén városkában állt szakmai komisszió elé, és kiváló eredménnyel zárult műbútor-asztalosí szakvizsgája. Amikor a legény- és vándorévek befejeztével hazatért Szabadkára, három vaskos ládában pakolták le a málhavagonból különleges faragószerszámaikat, amelyek egyedié voltak, valamennyit ő gondolta ki és tervezte meg. Az Ipartestület nagy tekintélyű asztalosmesterei gratulációval befogadták szakmabélinek, a szakmai főbizottság elnöke le is kezelt vele, ami

bizony kitüntetésszámba ment, s dicsérték Kovács urat is, akiről azt mondták, jó szakember, ha már ilyen tanítványt állított maga után. Szilveszter Szilveszter ellágyult a nagy dicsérettől meg a fogadtatástól, mert övéle itthon soha senki nem foglalkozott komolyan, vándorútja előtt is lelencnek számított, a tanonciskolában is, az Ipartestületben is, de főképp Kovács úréknál. Most, hogy emberszámba vették, örömeiben megfogadta, hogy a városháza polgármesteri fogadójába, a zöld terembe, stílbútort készít. De ebből nem lett semmi, mert ünnepélyes fogadalma után néhány nappal, 1914. május huszonötödikén, éppen a huszonkettedik születésnapján, Szilveszter Szilveszter berukkolt a szabadkai nyolcvanhatosokhoz. Aztán meg Gavriló Princip pisztolylövési nyomán leszakadt az ég erre a világra, rövid kiképzés után elvitte őket a gőzös Belgrád alá. Ott kezdte meg a vitézi életet hősünk, s folytatta Galíciában, majd a Doberdón. Nyolcszor sebesült meg, ötször súlyosan, azonban mindig szerencsésen. Sebeiből fölerősödvén napközben ki-kisétált a kórházból, meglátogatta a helyi templomokat, és restaurálta a fabútorzatot, szobrokat, oltárokat. Hat felekezet tizenkilenc papja köszönte ebbéli fáradozásait, s adtak neki mindahányan írásos köszönő- és ajánlólevelet. Megáldották, imát mondtak érte, biztosan ez segítette át minden vérzivataron, szerencsésen.

10.

Károlyi Mihály forradalma éppen Pesten találta hősünket, lábtörését gyógyították, járt már, csak kacsázva és sántikálva, mert csúnya nyílt törése volt a térdé alatt. A Szabolcs utcai zsidó kórházból kijárt a Lehel útra, nézelődni. Láta a vonuló tömegeket, az angyalföldi meg az újpesti prolikat és lumpeneket, hallgatta a visszatérők beszámolóit, így mindent tudott arról, mi történt az országháza előtt. De nem jutott el a tüntetésekre, nem is nagyon akart, inkább a közeli zsinagógában javításokat vállalt, ott dolgoztatott nagy szeretettel, az Aréna út és a Tüzér utca sarkán, s még nagyobb odaadással búolgatta előbb a rabbi szolgálólányát, aztán meg a lányát is. Botrány nem történt, mert Szilveszter nagyon vigyázott a rendre, s a lányok is tudtak titkot tartani.

Egyszer a rabbi is benézett a restaurálásra. Dicsérte Szilveszter munkáját, és művésznek titulálta őt, aztán meg tele szájjal szidni kezdte Károlyi Mihályt, ki látott még ilyen hülye grófot, aki önma-ga alatt vágja az ágot? Ez a degeneráltság legtesteje! – Mondott még cifrábbakat is a főtisztelendő úr, végül hősünk megelégedte a pocskondiázást, s odaszólt, rebbelében, az Úristen házában vagyunk! – Igazad van, fiam, de meddig lesz ez az épület még szent hely? Ezek a szentségtelenek fölfordítanak mindent! Vér folyik majd Budapesten, meglásd! Föloszlatta a katonaságot ez az agyalágyult gróf, Tisza Pistát meg agyonlőtték! Mi ez, ha nem egy forradalom? A vége az lesz, hogy rántörnek a bocskoros oláhok!

II.

Föloszlatta a katonaságot, csak ezt értelmezte Szilveszter Szilveszter, s este hiába tartóztatta két leány is, akik ekkor mindent megtudtak a szerelmi háromszögről, de nem voltak miatta dühösek, vagy legalábbis úgy tettek, mintha nem haragudnának, hanem győzögették a legényt, maradjon, ne induljon sehova, hiszen kihez is menne, teljes árva. – Itt meg jól meglennénk, mondogatták bizonytalanul, mintha mégsem fogadnák el azt a bizonyos háromszöget. A rabbi egy öltönyét és köpenyét testálta Szilveszterre a zsidó lány. Kicsit papos volt, de civil volt. Rideg búcsúzó, hajnali vonat. Ceglédig. Itt szerzett leszerelőlevelet, mert mindenkinek adtak, aki csak kért. Még meg is veregették a vállát, amikor megmutatta nagyezüstjét, kisezüstjét és sebesülési emlékérméit. Majd gyalog Szolnokig. A megerőltetéstől bedagadt a lába, jelentkezett a honvédkórházban. Vagy három hetet lábadozott, nem is gondolhatott arra, hogy elinduljon tovább. Éjszakánként civil ruháját őrizte a feje alatt, napközben meg kisántikált a városba, és restaurálta a református templom bejáratí ajtáját, amelyet muzeális értéknek tartottak. A nagytiszteletű úr fizetségül megáldotta, és egy fuvarossal lekocsikáztatta Hódmezővásárhelyig. Ott járt a mendemonda francia, szerb meg román katonaságról, hogy itt vannak már a szomszédságban, jaj, mi lesz velünk, jaj, istenem, istenem, édes jó istenem! Tán egy hétig

vigasztalगतott egy kétségbeesett asszonykát, aki már-már meg is nyugodott volna, ám akkor esett igazán kétségbe, mikor egy hajnalon megjelent a férje, zörgött az ablakon, eressz be, Sára, hazaérkeztem a háborúból! – Szilveszter nyugodtan szolt ki a dunyha alól, hozott isten, bajtárs! – Még le is kezeltek, kulacsból rumot is kortyoltak, csak ezután morrant a hazatérő a feleségére. Kurvázni kezdte volna, meg a haját cibálni, de Szilveszter Szilveszter leintette, ne bánts, szegénykét, csak vigyázott rám. – Megmutatta dagadt lábát, sebhelyeit, ezt *faszoltam* a hazámtól. Amaz csak bámult bárgyún, nyújtogatta a nyakát, mint egy báva teknősbéka.

Vásárhelytől Szegedig gyalog, a Tiszán francia pontonosok viték át, olasz gagyogása, amely a karszton ragadt reá, segített rajta, nem fogolytáborba zárták, hanem továbbengedték, mert azt mondta nekik, ide való, a Szabadkai úton lakik egy nagybátyja, egy asztalos. Tényleg volt ott egy asztalos, Tamás Bálint, ez állt a cégtáblán. Két francia katona a kiskapuig kísérte, s az utcán megálltak. A kutyaugatásra idős ember jött elő, tenyerét fehér bajuszába törölte, s nézte a legényt, az meg köszöntötte, s hadarva mondta, bátyám, maga most rokonom a *francik* előtt, fogadjon be, meghálálom, én is asztalos vagyok, Szabadkáról. Kovács Lukácsnál tanultam, ő a nevelőapám. – Hallottam hírét, azt mondta az öreg. Kerülj beljebb!

12.

Tamás úrnál jól érezte magát a mi hősrnk, megbecsülték, mert azonnal észrevették, művésze a szakmájának. Ott töltötte a karácsonyt, az újévet, s ott is tavaszodott rá az 1919-es esztendő. Egyszer egy borbélyműhelybe hívták, a Kárász utcába, mert a velencei tükör rááját kellett restaurálni. Valami tiszt revolverrel részegen belelőtt, s a ráma ettől megsérült. Itt találkozott egy szabadkai borbélylegénnyel, akivel azonnal szívbeli barátságot kötött, és egy magas rangú tengerésztiszttel is, aki miatt meg abba kellett hagynia a restaurálást, félreállni, míg folyik a beretválás. Reggel kilenckor lépett be a főtiszt a műhelybe, mellén kitüntetéseivel, leült a velencei tükör elé, és a szabadkai Nésits Laci, a fiatal segéd, szappa-

nozni kezdte a képét. Laci e műhelyben tanulta ki a szakmát, férfi- és női fodrász lett belőle, s ő tájékoztatta Szilvesztert, hogy most nem lehet Szabadkára menni, ott szerbek vannak, az itteniek meg azt mesélik, megalapították már a királyságukat is, és Szabadkát, Mohácsot, Baját, Pécsét meg tán Temesvárt is magukhoz csatolták. Szeged alatt van a határ.

A tükör elkészülte után is találkozgatott hősünk Nésits Lacival, s tőle tudta, hogy a tengerésztiszt, a franciák kegyeltje, elindult Budapest felé, mögötte darutollas vitézekkel, de igen csendesen poroszkáltak Szegedről kifelé, mert a franciák kiadták nekik az *ordrét a csöndre*. Aztán Kecskeméten meg alkoholtilalom is volt, a kommunárok katonai parancsnoka vezette be, valami apatini vagy szabadkai Ervin nevű gyerek, de eddig csak egy hullarészeg alakot szedtek össze az árokpartról, ez éppen az Ervin gyerek volt, így nem lett helyszíni felkoncolás. A fél országban állítólag bent vannak a románok, Pesten gyilkolják egymást az emberek, összegezte a suttogó propaganda borbélyműhelyben lecsapódó híreit Laci. – Megmondta nekem az angyalföldi rabbi, hogy vér folyik majd a pesti utcán, emlegette föl Szilveszter Szilveszter a Tüzér utcai főtisztelendő. De iszonyat helyett két lány szerelmes szeme révedt fel előtte.

13.

Lacival együtt indultak neki 1919 őszén a kelebiai tanyavilágnak, senkivel nem találkoztak, mintha már béke lenne. Az ég aljáról föltápaszkodott a szabadkai városháza tornya, amikor erős hang dörrent rájuk, ne tovább! Lábuk földbe gyökerezett. – Hasra! Elvetették magukat. – Lőnének rátok, ha közelebb mennétek! Abban az akácokban egy szerb géppuskafészek van. Nem kérdeznek, lőnek. – A láthatatlan ember nemsokára előtűnt, mászott a magas szénában. Ahogy megpillantotta a két hazafelé igyekvőt, felkiáltott, Szilveszter! Én vagyok a Baka Józsi, akit pergőtűzből a hátadon vittél ki Valjevónál! Megmentetted az életem! – Mondta volna hősünk, te meg most az enyémet, ami igaz is volt, mert éppen az akácok felé tartottak. – Ládd, sánta lettem, de nem baj, túléltem. – Baka Józsi

behívta őket a tanyájára, ahol egyedül élt. A tanya előtt a dűlőút mellett húzódott az elképzelt határvonal. Vagy húsz méterre a háztól. – Az a szembetanya, Halász bácsi tanyája, az már *Rácorság*. Most. Hogy mi lesz velünk, ki tudhatja? – A szembetanya egy szőlő-gyümölcsös szélén állott, húszlépésnyire a dűlőúttól délre. Halani lehetett a tyúkok kotkodálását, a disznó rőfögését.

– Majd segíték átlépni, mondta Baka Józsi. De előbb megnősülök!

Bizony úgy esett, hogy a tompai templomban áldotta meg Baka Józsit és nejét a plébános úr, a vőlegény mellett Szilveszter Szilveszter, a menyasszony mellett Nésits Laci állt. – Én pravoszláv vagyok, mondta esküvő előtt a papnak Laci. – Nem baj, fiam, mindannyian a jóisten bárányai és Krisztus Urunk követői vagyunk. – Ilyen egyszerűen oldotta meg a nemzet- és felekezeti különbséget akkoriban a tompai plébános.

Baka Józsi tanyáján lakodalmat ültek. Józsi átkiáltott Halász bácsiéknak, lakodalom van a mi utcánkban, elvettem a Sítit Mária lányát, a Julist! Jöjjenek át, Halász bácsi! – Az öreg illemtudón előbb az akácshoz ment egy demizsonnal, ott engedélyt kapott a virtuális határ átlépésére, s feleségével meg egy demizson borral átballagtak Baka Józsihoz. Daloltak, táncoltak, hujjogattak. A szerb katonák előbújtak rejtekükből, invitálásra ők is násznéppé lettek, s folyt az ivászat, kiürült a demizson. Halász bácsi meg Nésits Laci átmentek borért, de vissza már csak Halász bácsi érkezett. A katonák semmi-vel sem törődtek, vigadoztak, ittak, mint a kefekötő. A végén Baka Józsi pálinkát hozott, az őrmester úrnak adta, aki ledöntött egy nagy pofával, katonái hasonlóan. Gajdolássá lett a nóta, a vitézek elheverték a diófa alatt, pedig ősz volt már, hűvös estékkal. – No, mehetünk, mondta Halász bácsi a feleségének meg Szilveszternek.

14.

Kovács úrék szeretettel fogadták hazatérő nevelt fiukat, megvan ám még az ágyad, mondta fontoskodva az öreg, aki húzta a jobb lábát, a jobb keze meg kacskaként lógott. – Szélütés, magyarázta. Másnap aztán többet is mondott hősiüknek. – Tönkrementem. De

nem a betegség miatt. És nem anyagilag. Annácska miatt. Összefeküdt a Szent Teréz egyik káplánjával, az meg fölcsinálta. Ments meg, fiam, mindenemet neked adom! – A leibachi kórházban olvasta Szilveszter Mikszáth Kálmán regényét, a Különös házasságot, és nevetni kezdett. – Regényfigura legyek? Igaz, nincs zsákban a macska, megmondták, hogy tele a nő, a pap meg nyugton marad, csak áldást oszt ezután. – Alszom egyet rá. – Jó, mondta Kovács úr. Hősrünk elhatározása előtt, vacsorakor meg akarta nézni Annácskát, de a lány nem jött. – Hívja vacsorázni Annácskát! – kérte a legény Kovács urat, azért megnézném a menyasszonyomat. – Annácska ellenkezett, Szilveszter hallotta, hogy apja a gangon pofonokat ígér neki, ha nem igyekszik. Végre belépett a konyhába a lány, elég jól festett a lámpavilágnál. Kicsit halvány. Kicsit már telt. – Elveszem, mondta kisvártatva Szilveszter Szilveszter. De a homloka ráncba szaladt. – Tudtam, fiam, hogy számíthatok rád, örült az apa, az anya meg a kisszéken könnyezett szótlantul. Nem tudni, örömeiben vagy bánatában sírt-e? Asztalosné lesz a lánya, mint ő, hiába taníttatta az apácáknál, mégsem lehet belőle tisztviselő- vagy ügyvédné.

15.

Lajos atya adta őket össze a Szent Teréz-templomban, amelyből nemsokára püspöki székesegyház lett. A káplán is sokra vitte. Annácska nem a vőlegényre, hanem Lajos káplánra mosolygott, szíve alatt ekkor mozdult először a magzat.

16.

A nászéjszaka csendben telt el, egyszer sziszegte csak Annácska férjének, utállak, mindig is utáltalak, ne közelíts hozzám! – Szilveszter Szilveszter lefeküdt az ágyba, a fal felé fordult, és elaludt. Másnap apósa átadta a hozományt, a műhelyt, csak tartsd el a lányomat meg az unokámat!

17.

Szilveszter Szilveszter először bútorkészítést vállalt volna, de a háború után, a nagy szegénységben, senki sem rendelt drága bútort. Bement hát az Ipartestületbe, ahol tisztelettel fogadták, iparosnak és nem segédnek számított immár, ám igazán tisztelni akkor kezdték, amikor kijelentette, hogy nem felejtette el 1914-ben tett ígéretét, elkészíti a stílbútort a polgármester tárgyalójába.

Noha gyorsan elkészült a tölgybútorral, nyolc karosszék és két méter átmérőjű kerek asztal, szecessziós motívumokkal, mégis mire elkerült a városházára az ajándék, már hivatalosan is más ország alattvalója lett erre felé mindenki. Az új polgármester megköszönte Szilveszter Szilveszter nemes gesztusát szülővárosa iránt, cirill betűs köszönőlevelet is adományozott hősünknek, s megkérdezte tőle, van-e valami olyan kívánsága, amiben egy polgármester segíthet. – Van, mondta szerényen a műbútorasztalos, temetkezési vállalkozó lennék. – A polgármester bólintott.

18.

A Funero Temetkezési Vállalat teljes körű szolgáltatást végzett, szolid áron. A legszerényebb kétlovastól a pompázatos hatlovas vonulásig. A halottaskocsi előtt gyászhuszárok lovagoltak, zsinóros ruhában, oldalukon karddal. A hintó bakján két halálmadár ült, szélről, két oldalon pedig négy-négy lépdelt. Szabadka utcáin eseményt jelentettek a Funero által lebonyolított temetési vonulások. Szilveszter Szilveszter minden olyan tényezőt mozgósítani tudott, amely emelhetné a temetés magasztosságát, kegyeletességét, pompáját. Tűzoltózenekar, káplánok, plébánosok, pópák, nagytiszteletű urak, főtisztelendő rabbik, később, miután megalakult a püspökség, akár maga a püspök úr is. A legforgalmasabb utakon kísérték ki az elhunytat nyughelyére, pontosan az örökösök kíváncsiak szerint. Faragókésztségét és művészetét kihasználva Szilveszter Szilveszter hamarosan díszes halálkocsit készített, olyan hintót, hogy királyoknak sem jutott külön, s amelynek messze földön híre járt, mert

barokkos díszei, angyalai szebbek voltak, mint a püspöki templom főoltárának motívumai. Az átvett asztalosüzem koporsókat gyártott immár, az egyszerű fenyőtől a diófa faragottig. A szemfedők anyagát bezdáni takácsok szőtték: különleges damasztot meg gyolcsot. Más temetkezési vállalkozók nem versenyezhettek Funero úrral, mert a nép gyorsan így keresztelte el hősünket. Presztízs lett a Funero-temetés.

19.

Szilveszter Szilveszter ritkán időzött otthon. Feleségével alig kommunikált, ám egyszer mégis megesett, hogy a világ szeme látára, az udvar kellős közepén lekiabálta és megverte az asszonyt. Más portákon sűrűn előfordult a házastársak közötti vonzalom ilyen megnyilvánulása is, de Kovácsék portájáról soha nem hallatszott szitok, vagy hangosabb beszéd. Hősünket az hozta ki a békétűrésből, hogy felesége bepanaszolta őt a Szent Teréz plébánosánál, nem él vele házaseletet, nem is próbálkozott soha, ezzel szemben a Polikárp utcai kuplerájba járogat el esténként azokhoz a mindenféle nőkhöz. Lajos atya, aki már nem káplán volt, hanem plébános, feddő szóval várta Funero urat, s nem akart vállalni egy teljes ornátusú temetést, mondván, ilyen öltözetben, különösen a fejfedő miatt, kiröhögik őt a szájtátók. Hősünknek szinte könyörögnie kellett, külön gázsít emlegetett, szó szót követett, s a plébános úr alkudozás közben kinyögte, miért az ellenállása, kibökte, mit is mondott neki Szilveszter Szilveszterné. Szilveszter Szilveszter torkán akadt a szó, s azt találta mondani a plébános úrnak, hogy hites feleségét annak idején nem a szentlélek szállta ám meg, ezt Lajos atya is tudja, mégpedig nagyon jól. – Kísértésbe estem, fiam, az ördög elbánt velem, mondta kenetteljesen hősünknek. Azóta is vezekelem e bűnömet. Megbocsátásom jeléül elvállalom a teljes ornátust. Menynyit is ígértél? – Az ifjú férj otthoni leszámolása viszont úgy sikeredett, tudjuk, hogy szépszámu nézője, hallgatója volt az aktusnak, ám hozadéka több is, mert Annácska soha nem panaszkodott többé se papnak, se másnak; végre az anyósa is megnyugodott, s azt re-

begte Kovács úrnak, alakul már jóra a lányunk házassága. Sóhajtott egy nagyot, mintha nyomasztó kő hullott volna le a szívéről. Pedig Szilveszter Szilveszter az udvar közepén kiordította a féltve őrzött titkot, hogy Lajos atyának panaszkodtál, te céda, épp neki, aki jobban ismer téged, mint én! – Az asszony bömbölt, a férj meg csak kiabált, az üzletemet teszed tönkre, mi?! Az üzletet nem hagyom! – A nagy lármára fölijedt kocsijában a hársfa alatt szendergő Szilveszter Misike, erre hősünk ott hagyta a zokogó, eltángált asszonyt, felvette a kicsikét, dajkálni, babusgatni kezdte. Az asszony abba hagyta a sírást, feljük fordult, és hüppögve sziszegte, rohadjatok meg mind a ketten!

Ettől a naptól kezdve Szilveszter Szilveszter magázni kezdte feleségét, és soha többé sem egy ujjal, sem rossz szóval nem illette. A feleség semmiben nem szenvedett hiányt, de pénzt, azt nem kapott kézhez, egy huncut piculát sem. Szerényen élhetett, cselédlányt tarthatott, boltban limitált kontóra vásárolhatott.

20.

Történt egyszer egy fölöttébb különös eset, egy nyár eleji vasárnap délután, a húszas évek közepén. Az egyik városszéli futballpályán, amely libalegelőre inkább hasonlított, mint sporttelepre, sorsdöntő meccsét vívta az állami támogatású Vasút FK, amelyben akkor még messzi földről betelepített hegyvidékiek rúgták a bőrt, az ellenfelük meg a hazai pályán játszó Jaszibara SC volt, amelynek játékosai önmagukat finanszírozták, szerény zsebpénzükből, lévén mindannyian diákok: gimnazisták, kereskedelmisek, ipari tanulók. A Vasútnak győznie kellett, akkor bajnokságot nyer, és felkerül a harmadik osztályba, a Jaszibara a dicsőségért játszott. Fel már nem juthatott, ki sem eshetett, mert ebből az osztályból kiesni nem is lehetett. Fickándoztak a nebulók, de a gólokat az állami csapat rúgta, negyedóránként egyet, így az első félidő végén éppen 3:0-ra vezettek, tehát eldöntöttnek látszott a bajnoki cím és a feljutás kérdése. Szilveszter Szilveszter szenvedélyes szurkolója volt a kültelki csapatoknak, különösen kedvelte a Jaszibarát, mert e csapatnak

más gazdagsága sem volt, mint a szurkolók szeretete és a játékosok egymás közti barátsága. A temetkezési vállalkozó mindig magával vitte a fiát a kültelki meccsre, szokja a légkört a gyerek, mert lelki szemei előtt a kis kakukkfióka egyszer egy ilyen diákcsoportban rúgja majd a bőrt. Ez esetben is ott álldogált Misike az apja mellett, s ahogy levonulóban voltak a csapatok, a gyerkőc odakiáltott a zöld mezés diákoknak, hajrá, fiúk! Győzzeteeeee! – A gyerek mellett álló Rozmayer úr, a szabó, a kecskék szakszervezetének bizalmija, egy fölöttébb hangos úr, nevetni kezdett a kisfiú megnyilatkozásán, csak úgy rengett a hasa, belevörösödött a képe a nagy nyihogásba. – Ezek, kisfiam? – kérdezte végül, és levegőért kapkodott a malacképű, hatalmas ember, ezek? Ezek a nyámnylák kapnak még vagy ötöt! – Nononono, Rozmayer úr, csitítgatta a tümestert Funero úr, ha akarnának, győzhetnének a diákok. Én úgy látom. – Vak ember ne beszéljen arról, hogy mit lát! – szellemeskedett a szakszervezeti funkcionárius. Szilveszter visszanyelte dühét, és nyugodt hangon kérdezte a szabót, fogadunk? – Fogadunk?! Mire? – nyerített Rozmayer. – A Jaszibara győzni fog, jelentette ki hősünk. – Állom, mondta Rozmayer. Tíz liter buckai kadarka, meg Hajo tamburásai! – Legyen, így Szilveszter Szilveszter. Misikét Rozmayer úrra bízta, egy pillanatra vigyázzon rá, s odaballagott a pálya középkörében üldögélő Jaszibarához. A szurkolók csak azt látták, valamit mondott a gyerekeknek a gyászhuszárok generálisa, azok először elmosolyodtak, aztán fülig szaladt a szájuk, majd komolyra váltott a képük, elszántak lettek. Szilveszter úr nyugodtan visszaballagott a fiához és Mekkencshez, a szabók bizalmijához. Nem szólt ő semmit, pedig Rozmayer oldalát cigányfűróval böködte a kíváncsiság, mivel biztatott a főkuvik. Valami nagyon hatásost mondott, mert alig kezdődött el a második félidő, sólyomszárnyakon röpködött a Jaszibara minden játékosa, lefutották beképzelt, államilag pártolt ellenfeleiket, s alig telt el az első negyedóra, kiegyenlítettek, a második negyedóra végén már 5:3-ra, a mérkőzés befejeztével meg 6:3-ra vezettek, megnyerték a meccset, gyászba borították a Vasút FK játékosait, elnökségét és az állomásfőnök urat, a tiszteletbeli csapatkapitányt. A közönség nem hitt a szemének, de leginkább rontva volt a bak-

kecske Rozmayer, fogait csattogtatta, miként ollóját szokta, ha veszettül haragos, ilyenkor az inasok menekültek a közeléből. – Ez nem lehet igaz, fuldokolta végül. – Csak hazaviszem a gyereket, s találkozunk Beretkáké pincéjében! Tíz liter buckai kadarka legyen az asztalomon, Hajo tamburásai pedig a legszomorúbb bunyevác dalt pengessék beköszöntőnek! – Hazafelé menet Szilveszter Szilveszter bekopogott egy ablakon. Kócos öregasszony, a Polikárp utcai sógoregylet mosónője dugta ki bibircsókos orrát, mi van? – Üzlet, Piri mama! Üzlet! Kapja össze magát, nehogy elijedjen a nép a boszorkányképétől! Futás a Polikárp utcába, aztán mondja meg Madám Kátónak, hogy egy órával előbb legyenek bent a lányok! Egész focicsapat érkezik. Az én vendégeim! De kedvesek legyenek a drágáim, mert csupa szűz gyereket röpíthetnek mennybe! Borraló mindenkinek!

Nyitás előtt egy órával, zárt ajtók mögött, a Jaszibara minden játékosa, még a tartalékok is, levedlették fiúbőrüket, mint a kígyók, s férfivá értek, legnagyobb gyönyörűségükre. Szilveszter Szilveszter és Rozmayer Antal meg még sokan mások, jó barátok, Beretkáké prэшháza előtt, a nagyeperfa alatt, kecskelábú asztal mellett buckai kadarkát hörpöltek, Hajo Tumbas meg áldott tamburásai kipengettek minden magyar, bunyevác, szerb és jiddis dalt, édest, keserűt, szívet megindítót, szembe könnyet varázsolót.

A városi rendőrpáncsnokságon ez idő tájt Turanov detektív szidta N. próbarendőrt, egy sándori vasutas származékát. Az idősebb N. egy ideig vonatkísérőként szolgált, eleinte nemzetközi járatokon, a családi hagyomány szerint még az Orient expresszen is, emiatt bizony sokan irigyelték ökelmét. Idősebb N. 1899-ben Niš környékéről hozott egy azt se tudja, hova lépjen asszonyt magának, aki aztán rezzenéstelen arccal el is nézett az utcabéli nők feje felett. Azonban bizonyos idő múltán valami sarkalatos dolog miatt Ikarosz-repülésé vált idősebb N. boldog szárnyalása. Egyesek szerint e látványos zuhanás fennhézájása, pökhendisége, mások szerint ilyen-olyan szélhámosságai, megint mások szerint végtelen bujasága, a mindenbe beavatottnak tűnők szerint viszont soha le nem tisztázott kisebb-nagyobb tartozásai, elsősorban kártyaadósságai

miatt történt; valamely asszonyi szóbeszédék és utcabéli kígyónyelvek locsogása szerint meg bizonyosan rátarti feleségének úrhatnám-sága, kényeskedése, páváskodása stb. stb. miatt következett be. A sándori háztetők felett cigánykerekező kanördög forgószel szerint meg amiatt alakult szerencsétlenül az idősebb N. sorsa, mert egy jól szervezett mikrotársadalomban mindig akad olyan balfácán, akire rájár a rúd. Csakhogy száz szónak is egy a vége, vonatkísérő kenyere-restársai véget vetettek jólétének, kiszuperáltatták az idősebb N.-t, előbb a nemzetközi, aztán a belföldi járatokról is, így megfeneklett kellemetes odüsszeuszi léte, amelyben boldogan lubickolgatott, és a szabadkai állomásra szorult peronügyeletesnek. De talpra esett, mint a macska! Kényszerű horgonyvetésével elkezdődött ígéretes szakszervezeti karrierje, aminek bizonyos idő múltán szintén vége szakadt, mert az idősebb N. keze valamilyen rovincsolás után alighanem enyvesnek találtatott, valami vasutas szakszervezeti nyugdíjládából kiénekelte tán a bankót, hallatszott az erősödő kattogás a sínek között, lóverseny, kártya, kurvák, vagy mindhárom miatt. A pénzhiány kiderült. Sikkasztás gyanújával vizsgálodni kezdett a helyi rendőrpáncsnokság egy fiatal tagja, kisvártatva meg a pénzügyőrség képviselői szálltak ki a szabadkai vasútállomásra. 1911 júniusától komolyan szaglásztak már a fináncok az idősebb N. körül, aztán hirtelen megjelentek a Magyar Királyi Államrendőrség civil ruhába bújtatott nyomozói is, a nyalka Dejan Đindić fogalmazó úr vezette őket. (E jeles és rettenthetetlen férfiú, akinek az ég csillagai ragyogtak virtuális paroliján, s ezért peckesen járt, nehogy hatalmas álla, amelyet a borbély naponta kétszer kapart sötétkékre, beárnyékolja őket, épp néhány hete adta be kérelmét a státusnak, hogy a jövőben Gyöngyössy Dezsőnek neveztessék. De később mindezt elfelejtette, és egy szűk évtized múltán rettegett rendőrfőnök lett Horgoson és az új közúti határátkelő környékén. Csakhogy *hungarizált* nevével kapcsolatosan megint minden megvilágosult elméjében, újabb két évtized múltán, amikor 1942 júniusában nyugdíjaztatásáért folyamodott a Magyar Királyi Belügyminiszterhez, s amely nyugdíjat meg is kapott, mint teljességgel jogosat. Évről évre emelkedő tendenciájú állami ellátását élvezte is élete

végéig, utóbb újfent a szent keresztségben elnyert nevén, de már mozgalmas élete negyedik impériumában, amelynek csak suttogva szolgált.) Elég az hozzá, hogy a titkosrendőrség nyomozói a nyalka fogalmazó úr kommandójára 1911. augusztus 14-én, délután, az állomásépület egyik eldugott helyiségében megejtett kihallgatáson hathatósan és módszeresen vesén és pofán verték kétes jellemű delikvensüket. Mindez a kemény, hivatalos, de senki által soha nem regisztrált atrocitás meglátszott *kicsinyég* idősebb N. képén, mert estefelé szabadjára engedték vattatái, de megígérték, hamarosan tiszteletüket teszik nála. A peronügyeletes úr mindezen megpróbáltatások után is kicsit megnyűtt, a Magyar Királyi Államvasutaktól származó egyenruhájában, amelynek viselésére minden időben és minden helyzetben igencsak büszke volt, s amelynek gallérjára akkor éppen rászáradt az orrvére, néhány halovány barnácska csepp, férfiasan helytállt a posztján, panaszkodni nem panaszkodott egy léleknek sem. Ügyelés közben időnként diszkréten félrevonult, és pirosat köpött a peron egyik távoli, sötét sarkában, vagy enyhén sillereset pisilt a kátrányozott klozetban. Talán ezen alapos hatósági eljárás (fogalmazó úr Đindić-Gyöngyössy definíciója szerint édestestvéri gondoskodás, jóra okítás és jellemszilárdítás) miatt 1911. augusztus 15-én, e katolikus szent napon, valamely hajnali, lazább órácskában, minden jel szerint, felkötötte magát az idősebb N. az állomás padlásán egy kakasülőre. Mire rátaláltak, három nap múlva, megnyúlt a nyaka, arca elkékült, kilógó nyelve meg szurkosnak tetszett, s a nadrágja jobb szárán kipotyogott kulimászt szürkészöld penész borította. A család, legfőképp a niši sógorság, mindezt a tragédiát az idők múlásával úgy színezte ki és nevelte a maradékokba, hogy a galád magyarok agyonüldözték a szerencsétlen, családjáért minden áldozatra kész atyát, aki származása, vallása és szaktudása miatt szenvedett társadalmi és szakmai hátrányt, s ez a mintaférj és család szerető ember végső kétségbeesésében és elkeseredésében menekült a halálba, mert más kiútja már nem maradt. De az is megeshetett, fonogatták tovább a fonalat, hogy valakik, persze a galád magyarok közül, akik csak uralkodni akarnak századok óta a szegény és szerencsétlen szerbeken, hamisak az igazak

fölött, titokban talán még bele is segítették a meggyötört atya nyakát a végzetes hurokba, ellenzéki magatartása miatt, meg hogy ráfoghassanak mindenféle gázságot, tolvajlást. Miért épp az indóház kakasülőjén végezte? Hogyan juthatott fel oda? Mégis titkok lengik körül idősebb N. halálát, amelyeket a pártos nyomozók nem is akartak felderíteni. Mi igaz mindebből? Ki tudhatná ezt már hitelesen későbbi korokban, hiszen olyan titokzatos eset volt ez akkor, s oly sok mindent suttoztak róla a kárörvendő emberek, akiknek semmi sem szent. De a halál sem volt elegendő a kegyetlen és *sovén* üldözőknek, holtában is meggyalázták az áldozatos atya becsületét, mert vissza kellett származtatni a nyugdíjláda pénzét, s a Magyar Királyi Ítéletábla elárvereztette az idősebb N. sándori házát, amelyet Odüsszeiája idején hozott össze, sokaknak ámulatára. Bizony füstté vált az örökség! Az ifjabb N., a hadihelyezettől is függően, év közben az apai, nyaranta meg az anyai nagyszülők hajlékában és kegyelemkenyerén serdült legénnyé, e hajlékokból indulhatott később szerencsét próbálni. 1920-ban, nagy nehézségek árán, tanári mosolygások és elnéző magatartások után leérettségizett Szabadkán, így éppen akkor kelt vándorútjára, amikor nagyhatalmi, de főleg francia kegyelemből megszületett a régi romokon egy új királyság, amely szeretettel ölelte kebelére a hűségesküt tévő nemzet- és hitsorsosokat. Ifjabb N. álláskérélmét a szabadkai rendőrséghez nyújtotta be, önéletrajzában nagy hangsúllyal ecsetelte Niš környéki gyökereit és feltétlen elkötelezettségét a Karađorđević-dinasztia iránt.

De szavamat ne felejtsem, az ominózus mérkőzés éjszakáján arra volt kíváncsi Turanov felügyelő úr, hogy a főnök szerint tátott szájunak titulált N. próbarendőr miért nem figyelt jobban, miért nem tudja azt, mivel vette rá a Jaszibarát Funero úr, hogy egyetlen féldió alatt a sárga földbe gázolja a Vasút FK-t? – Most ez a legfontosabb kérdés, te címeres ökör! – ordított a detektív. – Mi lehet hatásosabb támogatás, mint az állami?

Turanov másnap reggel megbizonyosodhatott arról, hogy N. próbarendőr mégsem kétbalkezes, és nem alszik meg szájában a tej, dereng előtte néminemű rendőrségi jövő, mert a detektív úr az igyekvő fiatalember beszámolójából megtudhatta, hogy nem üldö-

zendő magyar titkokat sugdosott ám Funero úr a diákoknak a félidőben, hanem megnevezte, már bocsánat felügyelő úr, a női szemérmes, s győzelem esetén minden csapattagot meghívott Madám Kátó Polikárp utcai műintézetébe. Rejtett őserők ébredtek a fiúi testekben-lelekben, kancaszagot érző csődörökké változtak, világos, hogy a Vasútnak szemernyi esélye sem volt ellenük. A Jaszibara minden tagja, közvetlenül a mérkőzés után, a bejárat feletti vörös lámpa gyújtása előtt, zárt ajtók mögött, nehogy valamely tanár urak esetleg diákjaikba botoljanak, ott viháncolt a Polikárp utcai kupiban, életében először. De mindeme hatalmas dűrögés azzal kezdődött, hogy Rozmayer meg Szilveszter a félidőben fogadtak tíz liter kadarkába, Szilveszter szerint a Jaszibara 0:3-ról még győzhet. Aztán megcsinálta a győzelmet, Rozmayer meg fizette a kadarkát. Reggelig énekeltek a Gányó soron, végül vagy húszan voltak, főleg magyarok meg zsidók, de bunyevácok is, meg két szerb is, egyikük nyugalmazott ezredes, a másik földbirtokos, no, ezek vigadtak a Jaszibara meglepő győzelme után Beretkákéknál, a Buckában, Tumbas Hajo bandája meg tamburált. Hát így volt! – Felhő takarta el a detektív szeme előtt az ébredő napot, aztán tele szájjal hahotázni kezdett. N. próbarendőr meg vigyázzban állt, mert jelentés után elfelejtett ellazulni. – Az anyja úristenit, röhögte Turanov, mindig e gyászhuszárnak vannak a legjobb ötletei! – Aztán csak vakarta a fejét mind a két kezével, morgott, átkozódott sárga fogai közt, affene! –, hogyan mondjam el a rendőrfőnök úrnak, hogy tíz liter bor miatt seggre ejtették az állami kötényben ringatott futballcsapatát?

21.

1924. július 12-én hősünk, mint minden nap kora délelőttjén, betért Lágner János borbélymester műhelyébe, s az új segéd hangos köszöntéssel fogadta. – Nésits Laci, örült meg Szilveszter Szilveszter. De rég láttalak. – Laci elmesélte, hogy leszolgált a folyamőröknél katonai kötelezettségét. Tengerész szeretett volna lenni, de mert Szegeden tanult, bizonyítványába meg a szegedi Ipartestület azt írta, Nésits László, és nem azt, Lazar Nešić, amely névre születése után

egy hónappal, 1902. május 19-én, a pópa keresztelte a zentai Szent Mihályról elnevezett templomban, ezért a névcseréért nem számított teljesen megbízhatónak, de azért vízre szállhattam a Dunán, a Tiszán és a Száván. – Jó volt. Beszélnünk kellene, Szilvi, fontos, nagyon fontos, de itt, a műhelyben nem lehet. – Gyere ki, Laci, a Gányó sorra, ott, a legvégén, fönn a határon, Halász bácsiéknál, ahol annak idején átléptünk, minden péntek délután megtalálász.

22.

Halász bácsiéknak nem volt gyerekük. Az emlékezetes ideiglenes (virtuális) határ átlépése után hősünk rendszeresen kijárt Halászekhöz, a nép által részegesnek, korruptnak és szifilisztől megrontottnak tartott francia katonatisztek által meghúzott ökörhugyozás-országhatárra forgó szőlőbe. Potom pénzért meg is vette magának a környező telkeket, így földtulajdonossá lett a határzónában, közlekedhetett e területen, vendégeket is fogadhatott itt, s ezeket a szőlőket is Halászek gondjára bízta. Az öregek fiukként szerették Szilvesztert, Misikét meg imádták (A fenekét is kinyalom! – hangoztatta Halász bácsi.), különösen azóta, hogy Halász néninek azt mondta a szentem, *Lázmama*. A gyerekek teljes szívvel ők lettek igazi nagyszülei, valósággal is szerették a csöppséget, mert a Kovács-házban mindenki a kisfiúban látta a család megrontóját. Ők ketten, a két férfiú, Szilveszter Szilveszter és Szilveszter Misike minden pénteken, ebéd után hosszú kirándulást tettek a határra, Lázmamáékhoz. Bármi adódott is, ha esett, ha fűjt, a péntek délutánok így teltek 1922 tavasza óta. A tanya előtt, emlékszünk rá, éppen húsz lépéssel húzódtott az országhatár, mintegy negyvenlépésnyire odaát meg ott magasodott Baka Józsi nádfeleles palotája. Péntekenként átkiáltottak egymásnak, mert komák voltak, nemcsak az esküvő miatt, hanem hősünk volt a keresztapja Baka Józsi első fiának, aki a szent keresztségben a Szilveszter nevet kapta, így akarta Baka Józsi, mert, ha te nem vagy, Szilveszter, én sem vagyok, Valjevo alatt ott maradtam volna. – A keresztelő miatt lépte át illegálisan Szilveszter először a határt. Akkor még ez könnyű volt, 1920-ban,

közvetlenül Párizs után, mert nem őrizték igazán a vonalat, de utána már komplikáltabb lett, mert fölszántották, elgereblyézték a határsávot, aztán a járőr figyelte a lábnyomokat.

23.

Halász bácsinak egy fiatal számárcsódör segített a szőlészeti munkálatokban. Dávid névre hallgatott a füles, itt született a szomszéd tanyán, épp aznap, amikor Szilveszter Misike. Jámbor volt a csacsi fölöttébb, ritkán kötötte meg magát, de akkor rettenetesen. Szelidsége miatt szerette mindenki, különösen Misike. A keresztes hátú mintha tudta volna, hogy e kisfiú mindenek felett áll e tanyán, s hangocskáját meghallva mindig istentelenül iákolni kezdett, úgy-hogy Misike rendszerint előbb köszöntötte Dávidot, mint Lászmát és -tatát. Átölelte az állat nyakát, becézgette őt, Dávid gyöngéden dörgölözött Misikéhez, s ment utána, mint Tisza kutya, a puli.

24.

Dávid átlépte a határt akkor is, amikor azt már szigorúan őrizték, mert Dávid ott szeretett legelészni az elgereblyézett rész mellett, hol egyik, hol a másik oldalon. A szerb és a magyar járőrök is megismerték a szamarat, meg is simogatták. A magyarok kínálták meg először borral, Baka Józsi pincéjéből, amit a füles kitörő ordítással köszönt meg, és nyelte a nedűt, mint egy káplár. Röhögte mindenki, még a szerbek is, akik éppen akkor értek a Halász-tanyához, visszacsalogatták a számárcsódört, mert ez egyáltalán nem volt nehéz, csak csörgetni kellett a kukoricát egy rossz, sárga lavórban, amelyből Dávid étkezett, s rohant át a csacsi a tiltott vonalon, nevette mindenki, szerette mindenki. Halász bácsi vigyázott a szamarára, módjával engedte borosvödörhöz, nehogy alkoholfüggő legyen, mert a járőrök, egyik és másik oldalon is, boroztatták a csacsit, és röhögtek, ha berúgott a szerencsétlen, és megrogyantak a térdei. Ilyenkor elcsodálkozott a szamar, fülei lekonyultak, ordított egykettőt, aztán elvetette magát, legtöbbször a puha, elboronált határvonalon, fetrengett ott, s leginkább el is aludt, hangos horkolása

áthallatszott két országba. A járőrök meg, mind a két oldalon, leültek egy-egy pohár borra, amelyért meg vagy fizettek, vagy nem, megjegyzéseket tettek a horkoló számárra, leginkább a hímtagjára, de lucskos elméncségeiket általában egymásra értették, majd átkiabálgattak a túloldalra, odaát Baka Józsi, ideát Halász bácsi vagy hősünk tolmácsolt.

25.

Boromissza Dávid italozása kemény falat bontott. Szilveszter sokszor kihívta barátait meg Tumbas Hajo tamburásait, s dáridót csaptak a határon. Többször megesett, hogy a határ fölszántott vonalán mulattak két ország részeg határőrei, akiket a számár szerete hozott össze, s lettek cimborák, egymás testvérei kis időre, noha felsőbbbségeik a másíkokról az ellenség ördögképét és kénköves lelkét igyekeztek tudatukba tetoválni.

Aztán hősünk Dávid mellé megvette Mucát, a számárcancát, akihez Dávid a világ végéről is hazatalált volna. Misikével a füleslány is lepaktált, s a gyerek mindig ordításra ingerelhette Mucát. A kanca iákolása azonnal galoppozásra készítette Dávidot, bárhol volt is, és bármilyen állapotban. S ezzel be is zárult a kör. Dávidnak kukoricát csörgetett Baka Józsi, a csődör nyomban átlépte az országhatárt, vissza meg párja hangja parancsolta. Megszokott esemény lett a számárcsődör patanyoma a határsávban, s erről nem krétáztak egyik oldalon sem, mert minek. A számárcsődör nem követhetett el kihágást, szerintük. Pedig Szilveszter titokban sűrűn átszamaragolt a szomszédba, leginkább éjjel, tűzkövet vitt Baka Józsihoz, aki a szállítmányt egy pesti szakácsnőhöz juttatta. Az asszonyág évekig egy rabbi szolgálója volt a Tüzér utcában, de nemrég gazdát váltott. A tűzkő szinte aranyárban ment Pesten, mert a magyar állam akkoriban tiltotta az öngyújtó használatát, státusgyufára akart kényszeríteni mindenkit. A tűzkő Baka Józsinak a megélhetést, a szakácsnőnek a mellékest, hősünknek a busás hasznót jelentette, amelyet dollárra váltott, és egy svájci bank pesti fiókjában helyezett el. Pestre mindig vonattal utazott, szabályos útlevéllal, mint az urak vagy a komoly üzletemberek.

26.

Szilveszter Szilveszter szeretett Pestre járni. Két okból. Az említett szakácsnő miatt és a Tüzér utcai rabbi lánya miatt. Később a rabbi lánya férjhez ment egy fiatal rabbihoz, hősünk többé nem zavarta meg a házuk szentségét, ámbár üzent egyszer a lány, akkor már asszony, rabbiné, hogy nézze meg a kisfiát, kedve telik majd benne! De Szilveszter nem ment. Az öreg rabbi is, lánya is, veje is meg az unokái is Auschwitzben végezték, sajnos. Viszont az elsőszülött unoka, Ábrahám, aki anyja szerint kiköpött Szilveszter Szilveszter volt, de ezt az asszony nem árulta el soha senkinek, túlélte ugyan a munkaszolgálatot, túl a lágert is, de hazatérte után alig egy évvel, 1947 nyarán, agyonverték valakik valamiért az Andrássy (Sztálin, Népköztársaság) út 60-ban. Nyughelye ismeretlen.

27.

A szakácsnő, hősünk szerint a világ legszebb és legjobb teremtménye, előbb a Tüzér utcai rabbi szolgálója volt, később meg méltóságos dengelegi Dengeleghy táblabíró úr konyhájának igazi kényura lett. A méltóságos úr, aki másnak a főztjét nem állhatta, akkor is megtartotta Fejős Mariskát a szolgálatában, amikor a méltóságos asszony fölfedezte, hogy hősünk rendszeresen bejár a szakácsnő szobájába, éjjelenként ott is hál. A táblabíró úr erélyesen le is intette feleségét, hagyja abba a képmutató lamentációt; sőt azok után is megtartotta szolgálatában Mariskát, hogy előbb fiút, majd gyönyörű kislányt hozott a világra, hites ura meg nem volt soha. A méltóságos asszony a ház urának ellentmondást nem tűrő biztatására keresztanya lett mindkét angyalkának, mert hősünk elintézte egy parókián, hogy a házassági köteléken kívül született csöppseget is keresztvíz illesse. Így is törlesztettek neki a pesti papok a háború alatti restaurálásért. A gyerekek hősünket Szilvi bácsinak nevezték, és azt hitték róla, anyjuknak távolabbi rokona, aki sűrűn megjelenik náluk, s ajándékokat hoz. És nagyon szereti mindnyájukat. Még a második világháború előtt, 1937-ben, a méltóságos úr

váratlan halála után, az összegyűjtött dollárok egy részén, Kanadába menekítette őket Szilveszter Szilveszter. Ma is Torontóban élnek a leszármazottak, magyaros éttermet vezetnek, megvannak belőle tisztességesen. Pesti gyökereikről tudnak a maradékok, noha ez így nem egészen igaz, hiszen Szilveszter Szilveszter szabadkai, Fejős Mariska meg magyarkanizsai születésű volt. A *Fejos* meg a *Stewart* származékok szépen szaporodnak és gyarapodnak. Fejős Mariska sírját rendszeresen látogatják a torontói déli temető katolikus portájában, ősanyjuknak tartják őt, aki a legnehezebb korból és a legrosszabb, legveszélyesebb helyről szabadságba menekítette csonka családját. Fejős Szilveszter (Sylvester Fejos), Mariska elsőszülött fia húszévesen, 1943-ban beállt a kanadai seregbe, s hősiiesen harcolt a nyugati fronton. Résztvevője volt a normandiai partraszállásnak, az Ardenneknben már parancsnokként küzdött. Kitüntetéssel a mellén érkezett haza, 1945 nyarán, édesanyja nagy gyönyörűségére. Ha az apád láthatna! – sóhajtott Mariska.

28.

Nésits Laci hősünkkel való találkozása után, mindjárt másnap, 1924. július 13-án, pénteken délután hóna alá csapta borbélytáskáját, kibiciklizett a határra, Halász bácsiék szőlejébe, hogy ő ottan hajat vág és beretvál. A járőr igazoltatás után útjára engedte. Kint Szilveszter Szilveszterrel a nagydiófa alatt beszélgettek, távol mindenkitől. Laci elmondta hősünknek, hogy résztvevője a mozgalomnak, s azt a feladatot kapta, teremtsen összeköttetést Budapesttel. – Rád gondoltam, Szilvi, te eljárógatsz oda, segíthetnél nekünk. – Hősünk tiltakozott, nem érdekel engem a politika, se a kommunisták, sem az ébredő magyarok, senki! – Hát az igazság? – Erre Szilveszter összevonta szemöldökét, majd kacagni kezdett. – Igazság? Melyik igazság? És kinek az igazsága? – Nésits Laci szinte kiabálta, egy igazság van ezen a világon, a miénk! – No, ide figyelj, hangoskodó vöröskakas! Az én egykori pesti mentorom, a kegyes életű Weiss Alfréd, a Tüzér utcai rabbi, a következőkre intett engem, amikor egyetlen igazságról szónokoltam. Élt valaha

valahol, a délibábos Hortobágyon, egy tudós rabbi, akit hívei csodatévőnek tartottak, s joggal, mert bizony tett már csodákat ez a szent ember. Egyszer, egy kellemes délutánon, odaül a verandán az asztalhoz eme csudarabbi, és olvasni kezdi a Talmudot. Bejön hozzá egy kötekedő híve, a Dondek Bittersalz, egy tudatlan rabiát, és panaszkodik, rebbelében a Mayer Katz egy ravasz, egy huncut gazember! A csudarabbi föl sem tekint a Talmudból, csak odaszól, eredj haza, fiam, tenéked tökéletesen igazságod vagy! Alighogy beteszi maga után Bittersalz a kikaput, berohan Mayer, és tombol a dühtől, rebbelében, a Dondek Bittersalz egy gonosz, egy lump, egy istentagadó pogány! – A rabbi csak olvas tovább a szent könyvből és mormog, tökéletesen igazságod vagy, elmehepsz! – A rabbinak a felesége a veranda előtt a libát tömi, meghall mindent, meglát mindent, s mikor Mayer elviharzik, szelíden szól a férjéhez, rebbelében, éljél százhusz esztendeig, de ez nem járja! Vagy az egyik pereskedőnek van igazsága, vagy a másiknak. Mindkettőnek egyszerre nem lehet igazsága. – Mire az öreg rabbi, aki már számos csodát mívelt, föl sem tekintve a könyvből nyugodtan ezt feleli, tenéked is tökéletesen igazságod vagy, tömjed a libát! – Nésits Laci nem tudta, nevéssen-e, bosszankodjon-e? – Én komoly dolgokról beszélek, Szilvi! – Én is, Laci! Mert én a szeretőmhöz járok Pestre. – Majdnem kibökte, hogy a családjához, mert Fejős Mariska szobáját körbemászta már egy gyerek, a másik meg ott mozgott Mariska szíve alatt. – Nem vállalhat kalandokat, bizonygatta Nésits Lacinak, de elhallgatta, hogy tűzkövet csempésznek rendszeresen, s az igen jól jövedelmez. – Nem kellene segítened, csak néha. Laci kérlelte hősünket, s bizonygatta neki, hogy alkalmas ilyen szerepre, mi az neked, a lebukás esélye minimális. Végül Szilveszter beadta a derekát, de azt deklarálta, soha többé személyesen ne találkozzam senkivel se a mozgalmatokból, Laci, veled se! –, mert nem csinállok nektek semmit. Üzenet csak papíron, helyezték a Vermes család síremlékén lévő lámpatestbe, de olyan legyen a küldemény, hogy nekem olvasnom ne lehessen, mert nem akarok tudni veszélyes tartalmakról, és férjen el nagyon kis helyen! Én szinte naponta kijárok a temetőbe, nem leszek szembeötlő. De közöm nincs és nem is lesz

a mozgalmatokhoz, ne tudjon rólam soha senki, mert én nem az illegális világot szeretem, hanem a lányokat, asszonyokat. Ez továbbra is így marad, s így is lesz mindaddig, amíg énnékem világ a világ.

29.

Hősünk az illegális leveleket a határon nádból készült nyílveszszőben lőtte át Baka Józsinak. Józsi hetente-kéthetente feljárt a tanyáról a Lehel téri piacra, tisztított baromfit vitt, az éjféλι vonattal indult Kelebiáról, s kora reggelre már a piactéren volt. A levelet baromfitestbe rejtette, s azt a baromfit mindig beadta méltóságos Dengeleghy úrékhoz. Mariska juttatta tovább a küldeményt. Hajnali misén csúsztotta oda egy fekete fejkendő asszonynak, aki mellétérdelt Szűz Mária oltára előtt.

30.

A levelek előbb csak egy irányban mozogtak. Az első válasz vagy esztendő elteltével érkezett, ennek visszajuttatása miatt Szilveszternek át kellett szerveznie a magánpostát. Különleges fadugót készített Baka Józsi ötliteres demizsonjába, s ebbe a szétcsavarható dugóba lehetett rejtteni a küldeményt, amelyet mindig igen vékony és finom papírra írtak. Baka Józsi meg, mint rendes tanyai, ahogy Tömörkény mondta volna róla, célszörű szögény embör, akinek a ház körül szőlőskertje van, vitt magával egy demizson borocskát az útra. A demizsont hamarosan fölfedezték a vasutasok is, úgyhogy Baka Józsi ezek után a málhásvagonban utazott a vonatkísérőkkal, verték a filkót Pestig, és iszogattak becsülettel. Ide nem jött soha ellenőrizni a rendőrség, Baka Józsinak igazán rejttenie sem kellett volna a határon ide-oda átnyilazott titkos üzeneteket.

31.

1926 márciusában a Halasi úton lévő üzlethelyiségébe sietett Szilveszter, amikor szembejött vele Nésits Laci. Hősünk haragos arcot vágott, aztán szétnézett, látja-e őket valaki? – Megmondtam annak idején, hogy ne találkozzunk! – szúrta a fogai között Laci felé. Laci csak odasúgta, most te kaptál levelet. Olvasd el! – Nem is biccentett, mintha teljesen ismeretlenek lettek volna egymásnak. Szilveszter délután kiment a Vermes-kriptához, a lámpában megtalálta Laci levelét. – Ljubljánába megyek. Te majd ritkán embert is átsegítesz a határon. Készülj rá! Hozzád szóló küldemények a Pohárkovics-kriptá lámpájában.

Hősünk előbb káromkodott, aztán átkozódott, majd gondolkodni kezdett. S vermet készített a Halász-tanyán a banyakemence égőtere alá, égőtéri bejáratnál. – Itt nem találnak rád, dűnnyögte. Ugyanezt megtették Baka Józsi tanyáján is, ott is ugyanolyan rejtett fészket raktak. A bökkenő az volt, hogyan kivinni az átcsempészendő személyt a határra, és hogyan továbbvezetni odaát. Ideát Halász bácsi kocsizza ki Palicsról, napszámosokkal, lesznek a kocsin vagy nyolcan-tízen szőlőmunkások, télen erdőirtók. Majd kibérli gallyazásra az akácost, amely közel van Halászcák szőlejéhez. Odaát Baka Józsi vagy a kelebiai vasútállomásról indul a málhakocsin, vagy bekocsizik Halasra, a pénteki piacra a kuka sógorával, akinek, akármelyik úton közeledjen is Pest felé, papírokat kell szerezni. Papírok Pestről, Róth úrtól, a Lehel téri trafikostól, akinek a tűzkövet szállítja. Halasról vonattal utaznak tovább Pestre a Szabolcs utcai kórházba, mert a kuka sógort gyógyítani kell. A pesti összekötő a Conti utcai műintézetben keresse őket!

32.

1929. február elsején kilencvenkilenc éves korában meghalt az Ezredes Úr, Szabadka nagy fia. A városban és környékén mindenki ismerte, mert ő volt az utolsó Kossuth-katona. Résztvevője volt a kaponyai győzedelmes csatának meg más nevezetes ütközeteknek

is. Hadnaggyá léptették elő, s ott volt Világosnál is, ott is marasztalták aztán a sógorok, mert közlegényként bevonultatták. Szerencséjére hamarosan katonai akadémiára került, gyalogsági tiszt lett, részese a nagy osztrák vereségeknek. De nem múltott rajta semmi, őt bizony e vereségek után is többször kitüntették. Mert a vesztes félnek is vannak hősei. Königrätznél öfelsege I. Ferenc József, osztrák császár (később magyar király is), személyesen tűzte mellé a nagykeresztet. Villámgyorsan haladt a ranglétrán, s végül 1875 őszén érdemei, szolgálata és feltétlen hűsége jutalmául kinevezték a szabadkai nyolcvanhatos gyalogezred parancsnokává, ezredesi rangban. Várható volt, hogy hamarosan tábornokká léptetik elő, mert sok pártolója, barátja és támogatója volt. Azonban közbejött Bosznia-Hercegovina kérdése. Vehemenssen ellenezte a Monarchia bármilyen szerepét a Balkán térségében, mert az felettébb veszélyes és kockázatos, bicskánk törhet bele, hangoztatta mindenféle körökben. Azt követelte, a Monarchia segítse fegyverrel és utánpótlással a szerbek igazságos nemzeti felszabadító küzdelmét, hiszen a végleges megoldás a forrongó Balkán stabilizálására csak egy erős szerb hercegség vagy királyság lehet. Ilyen kritikát nem tűrhetett el a Monarchia hadvezetése! Mert különleges csatornákon, amelyek beszótták és béklyózták is akkori világunkat, alpesi magaslatokig is eljutott az Ezredes Úr higgadt okfejtése. Az Ezredes Urból pedig nem lett tábornok, hanem lett belőle 1879. január másodikán felmentett, 1882. január elsejétől meg nyugdíjas, aki most már kedvére dohoghatott, amennyit akart. Behúzódott a vén legény a Halasi úti szülői házba, ott élt húga családja körében, szeretetben, megbecsülésben. Vasárnaponként a honvéd veteránokkal felvonult a Szent Teréz-templom előtt, nagymisére, de elfogytak lassan mellőle a társak, egyedül maradt.

Szilveszter Szilveszter az Ezredes Úr családja kívánságára elvállalta, hogy katonai temetést rendez a megboldogult tiszteletére. Felkereste Milan Jakovljević ezredes urat, Szabadka másik nagy szülöttét, az első balkáni háború egyik hőjét, a Monarchia volt alvezredesét, a Szerb Királyság ezredesét, az Ezredes Úr feltétlen hívet és csodálóját, hisz 1876-ban ő indította el Milan úrfi a katonai

pályán, és tanácsot kért tőle, mit tegyen? Ezredes úr Jakovljević, aki fél lábát Drinápoly alatt hagyta, s ezért őfelsége I. Péter szerb király 1913 januárjában személyesen nyújtotta át neki a legmagasabb katonai érdemrendet és a leszerelőlevelet, amelynek megfogalmazásában egyetlen mondat keretében foglalták bele ezredesi kinevezését és obsitját is; szolgáját Turanov főfelügyelő úrhoz szalasztotta, aki legott meg is jött N. őrmester társaságában. Az ezredes úr arra kérte Turanov urat, hozza össze őt a város katonai előljárójával. A helyőrségparancsnok az 1917-es szaloniki áttörés hőse, akkor kapitány, 1921-től tábornok, elhíresült pedig arról, hogy ezredeskorában, 1919-ben, csak a francia katonai túlerő nyomására vonult ki Temesvárról, az evakuációig azt hangoztatta, hogy Temesvár ősi szerb város, a Szerb Vajdaság fővárosa, amit a Habsburgok is mindig elismertek, szerb pravoszláv püspöki székhely, s a győztes hatalomhoz, a Szerb Királysághoz csatolandó. Turanov pattogó parancsot adott, N. őrmester, futólépésben irány a Bárány vendéglő, mert ilyenkor, dél körül, ott gyülekeznek a város főbb katonai parancsnokai, korty pálinkára, kispörköltre, pikoló sörre! – Lihegve jött vissza N. őrmester, hogy Jakovljević ezredes urat és Turanov főfelügyelő urat várja a tábornok úr. Átfiakereztek hát a Bárányba, ahol hősünket helyel sem kínálták, ott állt egy oszlop mellett, megszégyenülten, leforrázva, kiszáradt szájjal és fölpuffadt nyelvvel, páriaként kitagadva. A tábornok úr figyelmesen hallgatta ezredes úr Jakovljević mondókáját, egyszer csak bólintott, a detektív meg intett hősünknek, jöjjön közelebb. Szilveszter megállt az asztal előtt, kicsit katonásan, meghajolt. – Egy magyar ezredesnek akarsz te katonai temetést? – Szilveszter köhintett. Szája már szóra nyílt volna, amikor a tábornok úr megkérdezte, harcolt-e a megboldogult a szerbek ellen? – A kaponyai csatában, itt a várostól nyugatra, 1849-ben. – Ki győzött? – A szerbek elhagyták a csatateret. – Vesztek? – Életben maradtak. – És most mi temessük el katonai tiszteletadással az ellenségünket? – Jó volt a kérdés, hősünk megragadta a lehetőséget. – Méltóságos tábornok úr, ő nem volt ellensége a szerb népnek. Éppen emiatt nem lett belőle tábornok. Kényszernyugdíjazták. – És elmesélte az Ezredes Úr történe-

tét, Bosznia-Hercegovina megszállása iránti rosszállását, a szerbek török elleni felszabadító harcának megsegítéséről és az erős szerb királyság megalakításáról szóló tézisét. Erélyesen kikelt az Ezredes Úr 1908-ban a boszniai annexió ellen is, de akkor már nem hallgatta őt senki. – Ezredes úr Jakovljević, aki a boszniai annexió elleni tiltakozása miatt lett nyugdíjas alezredese a Monarchiának, s tért haza aggregényként a pesti Ludovika tüzérségi katedrájáról Szabadkára, a szülői házba, megerősítve hősünk minden szavát, bólogatott. Aztán maga is regélt arról, hogy az Ezredes Úr biztatására jelentkezett 1912-ben, közvetlenül a Cuvaj bán elleni merénylet után, a szerb hadseregbe önkéntesnek, nemzeti felszabadítási harcot folytatni a török ellen, aztán a szerb tüzérség modernizálója lett, és kidolgozta a fegyvernem háborús doktrínáját is. – Emiatt volt jobb a mi tüzérségünk 1913-ban a bolgárokénál. – A tábornok úr töprengett, nehezen nyögte ki, jól van, legyen. Nemes ellenfél volt, egy szerb hős atyai barátja, megérdemli a díszlövést meg az ágyútalpat. De katonai kíséretet nem adok. A katonák a sírnál csatlakoznak, őrmester vezeti őket, a lafettáért gyertek holnap reggel! – Hősünk köszönete jeléül pezsgőt bontatott, a tábornok úr, az ezredes úr, a tiszt urak ezt lelkesen elfogadták, ő pedig elindult megvinni a jó hírt a gyászoló családnak. Turanov azonban utolérte. – Nem gondoltam, hogy sikerülni fog, mondta, s kifejtette, a január 6-án elhangzott királyi szöveg után ez szinte hihetetlen. – Miért? – kérdezte Szilveszter. – Őfelsége és szeretett népe között nincs már olyan hiteltelen közvetítő, mint egy széthúzó, államot eláruló parlament, amelynek tagjai, a tisztelt képviselő urak, csak egymásra acsarkodnak, és elinnák az orrukat is a szemük közül. Őfelsége által megújított, egészséges korszellemet mai tetteivel a legteljesebben demonstrálta a tábornok úr. Fogadta a nép egyszerű fiát, meghallgatta őt, és kérését teljesítette. Legyen áldott őfelsége is, a tábornok úr is, ezredes úr Jakovljević is, és hála köszönet önnek is, főfelügyelő úr, mert az ön önzetlen segítségével nélkül nem mentem volna semmire.

Másnap az egész város ott volt a temetési vonulásnál. Csodálkozott is mindenki, hogy a katonaság ágyútalpat biztosított a koporsó alá, amely művészien megfaragott diófából készült, s amelyet nem-

zeti zászló helyett, ahogy illenék, fehér selyemlepel borított, tetején meg Ezredes Úr aranygombos veteráncsákója ült, mint pacsirta a fészken. Futótűzként terjedt valamely locsogó forrásból a jól értesült suttogás a sír mellett eldördülő díszlövésekről is. Ott volt a teljes tűzoltózenekar, a lövegtelep előtt tizenkét gyászhuszár lovagolt, oldalról négyen-négyen lépkedtek, fekete atillában, zsinórosan, tükkörsizmán. A lafettát hat ló húzta, a hátsó pár tomporával párhuzamosan menetelt méltóságteljesen Szilveszter Szilveszter, levett kalappal, fekete télikabátján háborús kitüntetésekkel.

A temetési menet élén, a hadastyán végakarata szerint, Rozmayer Antal szabómester, örökös dalostársa lépkedett, vállán az Ezredes Úr fejfájával, mögötte díszes, templomi gyászlobogókat hordoztak, aztán a rezesbanda. A tűzoltózenekar után, a gyászhuszárok előtt, a püspök úr fiákere ringatózott, mögötte még két fiáker, benne plébánosokkal, a kisüléseken káplánokkal, a bakokon, kocsis mellett, ministránsokkal. A plébánosok a háznál mondtak imát, a temetési szertartást a püspök úr vállalta. A plébánosok mögötti fiákereken a szabadkai meg a sándori pópák ültek, aztán a szabadkai főrabbi következett, majd a protestáns nagytiszteletű urak, utánuk pedig szerb ezredesi díszruhájában, mellén minden katonai kitüntetéssel (volt jócskán, hiszen két impériumot is szolgált!) ezredes úr Milan Jakovljević, akinek fiákerét Szabadka legszebb két kancája húzta. (Ez hősünk érdeme volt.) A katafalk mögött a rokonság lépkedett, aztán a kísérek. Közülük sokan, akár hősünk, háborús érmeiket kabátjukra biggyesztették. A sírnál ott vártak már a jugoszláv királyi katonák, egy tized, a lehető legalacsonyabb szint, őrmester vezényelt, de mégis hálás volt érte Szabadka teljes társadalma, mert igazi díszsortűz volt ez, akármilyen szerényre is méretezték, és oly nagyot durrant, elhallatszott Belgrádig is, hiszen valaki azonnal besúgta a legfőbb parancsnokságon a *magyar* ezredes búcsúztatására végrehajtott *jugoszláv* katonai tiszteletadást. – Titkos nyomozás lett miatta, még öfelségénél is be akarták mártani a tábornok urat, de öfelsége, miután mindenről értesült, mert valakik azért becsületesen is beszámoltak az eseményekről, mégis állomáshelyén hagyta a mi vitéz parancsnokunkat, hiábavaló volt az ellene való áskálódás.

– Így mesélte el a legújabb titkokat Turanov főfelügyelő úr Szilveszter Szilveszternek a Bárány vendéglő szeparéjában. (Ám 1930 tavaszán derült égből villámcsapás: indoklás nélkül mentette fel és nyugdíjazta volna őfelsége I. Karadordevi Sándor, az országegyesítő király a tábornok urat, de ebből semmi sem lett, mert igazi hős módján, a helyőrségparancsnok a *fermán* kézhezvétele után szájába dugta pisztolya csövét.) Meg azt is mondta Turanov úr abban a bizonyos szeparében, hogy a temetés éjszakáján valamely suhancok kivonultak az Ezredes Úr sírjához, gyertyát gyújtottak, egyetlen szálát, és elénekelték a magyar himnuszt meg a Kossuth Lajos azt üzente kezdetű nacionalista nótát. Mindkettő halálos bűnnek számít, és mindkettő éneklése ezerszer is tiltva van. Ezt az egész világ tudja.

33.

A Sztójay-kormány idején, amikor elszóliattatik e világból ezredes úr Milan Jakovljević, Szilveszter Szilveszter a család kívánsága szerint olyan temetést szervezne, amelynek része a katonai tiszteletadás. Azt hiszi, könnyű dolga lesz, hiszen a megboldogult a Monarchia alezredese volt, de a kaszárnnyában az ügyeletes tiszt elé sem engedi őt Kovács XII. János őrmester, a kapuőrség parancsnoka, aki kikelve magából ordítani kezd hősünkkel, mit képzelsz, rohadt csetnik, egy szarházi rác temetésére vonuljon ki a magyar katonaság? – Hősünk magyarázni kezdené a Monarchiát meg a Ludovikát, de Kovács XII. János őrmester feláll az íróasztala mellől, és akkora taslit kanyarint Szilveszter Szilveszter képébe, hogy hősünk taknya menten körülcsavarodik bal füle cimpáján. Kapna még egyet a képébe, emeli már az őrparancsnok az öklét, de hősünk ekkor felkiált, én vitéz Szilveszter Szilveszter vagyok! – Őrmester úr Kovács XII. János erre visszafogja magát. (Ezen elmaradt pofon volt Szilveszter Szilveszter vitézségének egyetlen haszna. Nagyezüstje miatt, akarta, nem akarta, 1941-ben a Kormányzó Úr Öfömméltósága vitézséget adományozott neki, mert az a fennálló előírások szerint járt is neki.) Fúj egy nagyot a hadfi, hörög, torkát köszörüli, zubog

benne a tesztoszteron, odaköpi a szoba sarkába, no, beszélj, csetnik! Még egyszer mondom, egy rohadt rác miatt magyar katonaság ki nem vonul! – Szilveszter nézi az őrmester véres szemét, majd megkérdezi, tudja-e, őrmester úr, ki a miniszterelnöke? – Mert hősünk még emlékezik arra a korszakra, amikor az említett illetőt, akinek neve a túlhevült Kovács XII. János őrmester úrnak *momentán* nem jut eszébe, Dimitrije Stojakovićnak hívják (s lesz belőle Sztójakovits Demeter, majd Sztójay Döme, no, ilyen kacskaringósak az Úristen rejtett ösvényei!), hiszen egykor, az előző nagy háborúban, vagy négy hónapon át mindketten ugyanabban az ezredben szolgálnak, egyikük ugyan közlegény, a másikuk törzstiszt, de mit tesz isten, azért személyesen is találkoznak, beszélnek is egymással, nem csak magyarul. A történet vége, hogy hősünket kidobják a helyőrségi laktanyából, a Palicsi úti első kaszárnyából, a Városi Honvédelmi Hivatalból, a kaszárnyákban kap még két pofont, az orra vére is elered. Senkihez sem sikerül bejutnia, elakad az őrpapancsnokoknál, portásoknál, ajtónállóknál, úgyhogy hiábavaló a család kívánsága, nincs a sírnál katonai díszlövés. De kivonulnak a szabadkai vadászok, több százan, mert a megboldogult ezredes úr Milan Jakovljević 1910-től 1935-ig elnöke, majd haláláig tiszteletbeli elnöke a szabadkai vadászegyesületnek. Ez a negyven vadászfegyverből leadott díszsortűz is, miként az Ezredes Úré annak idején, 1929-ben, messzire elhallatszik, egészen Budapestig, mert beárulja valaki a vadászegyesületet, nyomoznak titkosan ezúttal is, hősünket többször is kihallgatják, meg is fenyegetik, hogy eljárást indítanak ellene, mert a temetés megszervezésével provokációk sorát indítja el, és emiatt nagyban megromlanak a közállapotok Szabadkán, de a mindent átfogó, szigorú nyomozásnak az lesz a vége, hogy kétheti laktanyaáristomra ítélik Kovács XII. János őrmestert, mert illetlenül viselkedett egy vitéz magyarral szemben.

Szilveszter Szilveszter díszes halálkocsijában kísérik utolsó útjára az elhunyt ezredes urat, a Monarchia alezredesét, a hadviselő magyar haderő legfőbb hadurainak és tüzérsége egyes főtisztjeinek kedves tanárát, mert lafettát nem kaphat. Most nem az örökös dalostárs, Rozmayer Antal szabómester viszi elől vállán a keresztfát

(pedig így hagyja meg ezredes úr Jakovljević, miként annak idején az Ezredes Úr is, mert ők hárman egymás vállát átölelve, lelkük legmélyéről, szerelmetesen és alázattal énekelnek minden vigalomkor. Milyen messzi utakon jár már azóta Rozmayer úr?!), hanem Đorđe Barjaktarović, mellette jobbról Beretka Dániel, balról meg Ivan Vojnić Tunić, a szabadkai borászok doyenjei, ezredes úr Jakovljević legkedvesebb vincellérei, mintha testvéreim volnátok, mondogatta nékik a hadastyán; elhoznak minden templomi lobogót a szabadkai és a sándori pravoszláv hitközségekből. A lobogók után hosszú fiákersor következik, majd a teljes tűzoltózenekar, aztán a tizenkét gyászhuszár, a halálkocsi előtt meg ott lépdél hősünk méltóságteljesen, levett kalappal, mellén minden háborús kitüntetésével. A háznál a szabadkai és a sándori pópák mondanak imát, a görögkeleti temetőben a sírnál meg a szentendrei szerb pravoszláv püspök. A temetési menetben ott vannak a szabadkai katolikus és protestáns egyházak papjai is, de Öminenciája nem lehet jelen a végső búcsúszónál, mert az új impérium megszilárdulása után azonnal Budapestre internálja e jeles férfit, alighanem az atya húsz évvel előbbi túl hangos imperializmusa lehet a *bibi*, ám a jó politikai érzékkel megáldott szentendrei szerb pravoszláv püspök úr megszólítja, és őszinte könnyekre fakasztja Szabadka egész társadalmát, szerb és magyar nyelven is imát mond az örökkévalóság gödre előtt, amelybe majd a faragott diófa koporsót leeresztik. – Ilyen szép koporsója csak az Ezredes Úrnak volt, 1929-ben, mondják sokan, akik még emlékeznek *arra* a temetésre. A koporsót kísérők is több ezren vannak, s kabátjukon ott viselik háborús kitüntéseiket. Vannak közöttük fiatalok is, féllábúak, félkezűek, akik már e folyamatban lévő háború vesztesei. Valamilyen jelentés szerint a sírnál, az elhantolás után, elénekelik a Bože pravde kezdetű dalt, amely a szerb himnusz (szövegét a zentai Jovan Đorđević írta, még a Monarchia korában, és akkor nem is volt tiltott dal!); a gyászolók meg származásukra és vallásukra való tekintet nélkül úgyszólván mindannyian tudják is énekelni; de mindannyian elénekelik a magyar himnuszt is, meg a Kossuth Lajos azt üzente nótát is. Meg ott vannak Hajo Tumbas tamburásai is, és a sír mellett a Višnjičica rod rodila kez-

detű szerb népdal után Dankó-nótát is pengetnek, Most van a nap lemenőben... Fiatal hadnagyként Szegeden szolgált az ezredes úr, suttogják a jólinformáltak.

34.

1931 tavaszán üzenet várta hőünket a Pohárkovics-kripta lámpájában. Téged figyel a rendőrség. S valóban, észrevehetően többször járőröztek a rendőrök is a határzónában, különösen N. törzsőrmester volt hiperaktív. Négyszemközti beszélgetésben ki is fejtette Szilveszternek, hogy a magyarok mindnyájan megbízhatatlanok, Nagy-Magyarország feltámasztása érdekében munkálkodnak, mindannyian kémek, árulók, de elbánunk veletek! – vette fenyegetőre. – Én leszek az első, aki késsel elvágom a torkodat, ha eljön az ideje. Kiképezték az ellenfél ilyenemű megsemmisítésére. Egyetlen húzás, bal kézzel (mert N. suta), egészen a csigolyáig, felkanyarítva a bal fülig. Fájdalommentes metszés. – Szilveszter beszámolt Turanovnak N. fenyegetéséről. – Hagyja őt a fenébe, Funero úr, csahos kutya, a csetnikszervezet beszél belőle. Említésre sem érdemes!

35.

1931. május 29-én játszotta életbevágó mérkőzését a Vasút FK a belgrádi Jugoszlavija ellen. Győzelem kellett, hogy a szabadkaiak megőrizhessék első osztályú státusukat. A félidő a belgrádiak egygólos vezetésével zárult. Szilveszter Szilveszter a szünetben megjelent a Vasút öltözőjében, s felajánlotta a játékosoknak ugyanazt, amit annak idején a Jaszibara SC csapatának, ráadásul a vezetőség által kiválasztott legjobb játékost meghívta Pestre, a Conti utcába.

Csoda történt, fordított a Vasút! – ilyen címmel jelent meg másnap a belgrádi Vreme napilap sportoldala.

Madám Kátó műintézetében meg reggelig tartott a viháncolás, gyönyörök kertjében éltek a hegyvidékekről származó focisták, hősünk vendégei, s a helyi sportbarátok nyíltan dicsérték Funero urat.

Újra bizonyosságot nyert, hogy az Úristen a nőkben rejtette el a férfinek leghatásosabb doppingszerét.

Azonban két nap múlva a belgrádi Vreme az első oldalon, szalagcímben közölte: Tisztátalan viszonyok futballberkekben Szabadkán! Név szerint ugyan nem emlegettek senkit, de beszámoltak arról, hogy egy helyi vállalkozó a Jugoszlavija feletti győzelmet a Polikárp utcai nyilvánosház művésznőinek kegyeivel honoráltatta. A mérkőzés legjobbját meg Pestre invitálta, egy ottani reprezentatív bordélyba. Miért nem Belgráddal jutalmaz a szabadkai vállalkozó? – tette fel a kérdést a cikkíró.

36.

A kiválasztott balszélsőnek, valami Milivoje Jovićnak (aki mellesleg nem volt a sorsdöntő meccs legjobbjá, de tagja volt a csetnikszervezetnek) N. törzsőrmester hozta meg az útlevelet Belgrádból, példásan gyorsan elkészült a dokumentum: két nap alatt. A balszélső feladatul kapta N.-től, hogy mindent alaposan figyeljen meg, Szilveszter minden lépéséről tudjon, mert hazatérvén be kell számolnia a történekről, ez hazafias kötelesség! – biztatta őt N., amikor a legény arca e felkészítés során arról árulkodott, legjobb lenne sehova se menni.

Pedig nagy élmény volt Milivoje Jović számára a pesti kirándulás. Lelkesen számolt be hazatértekor N. törzsőrmesternek, aki arról bizonyosodhatott meg, hogy az átszállított szemfedőket (hősünk kéthetente ezer szemfedőt szállított Pestre egy ottani vállalkozónak, ez legális üzlete volt) rendben áadták egy zsidó kereskedőnek, utána felmentek a budai várba, ott ebédelték egy előkelő étteremben, és felsorolta N. törzsőrmesternek pontosan, mit; nagyon jó volt, zárta az ebédre szóló beszámolót a balszélső. Aztán lefiákereszték a Tabánba, a Szarvas térre, a Szarvas vendéglőbe, itt lakott, dolgozott és étkezett annak idején Vuk Stefanović Karadžić, a szerb hősi énekek begyűjtője és a szerb cirill írásmód megeremlítője, amikor Budán élt, mert Szerbiából elüldözték, e tudós embernek hazájából el kellett menekülnie. Tudja ezt maga, törzsőrmester úr? – kér-

dezte Jović. – Aztán kimentünk Szentendrére, ahol több gyönyörű szerbtemplom van, egy meg püspöki templom, és találkoztunk a pravoszláv püspök úrral is, mindketten kezét is csókoltunk neki, Szilveszter elsőnek, ő mutatta, mit kell tennem. A mi ottani püspök urunk, aki érkezésünkkel megáldott mindkettőnket, jól ismeri Szilveszter urat, mert egyszer valami fontos javítást végzett az ottani püspöki templom ikonostázán. Gyönyörű a templom ikonostáza, mesések azok a képek, törzsőrmester úr! Nagyon barátságos volt Szilveszter úr irányában püspök urunk! Törzsőrmester úr, tudja maga, hogy Szentendrén valódi szerb püspökség van? – N. kezdte elveszíteni a türelmét. – Arról beszélj, te gányó, biztatta, kikkel találkozott Szilveszter a magyarországiak közül? – Senkivel, mert kegyelmes püspök urunktól, aki távozásunk előtt újra megáldott és homlokukra is csókolt minket, egyenesen a kuplerájba mentünk. Ott vacsoráztunk, s megint felsorolta a balszélső szinte a teljes étlapot, ültünk az asztalnál, beszélgettünk, csak akkor váltunk el egymástól, ha kimentünk huzyni. De hát annyit ittunk, csodás borokat! –, hogy néha ki kellett menni. Aztán lányt választottam, nagyon szép lányok voltak ott, törzsőrmester úr, és reggelig vele voltam. Szilveszter úr pezsgőt hozatott nekem meg a lánynak, én voltam a *harambasa*! A mellettem lévő szobában meg ott időzött Szilveszter úr, szintén egy csinos lánnyal, hallottam dörögő hangját, aztán meg a horkolását. Kegyetlenül horkolt, biztosan a sok bortól, amit magába döntött, mert ittunk becsülettel, én kettő helyett is. Reggeli az állomáson, a restiben, de ez nem egyszerű resti ám, mint a mieink, hanem tiszta, mint a patika, valódi étterem, cigányok muzsikálnak benne! Aztán fölültünk a vonatra. Ott Szilveszter úr azonnal elaludt, fújta a határig, nekem kellett ébresztenem. Ennyi.

37.

N. törzsőrmester jelentésébe belekomponált némely imaginárius adatot is, de kapott is emiatt nagyokat az orrára a titkos felettesétől, így meggyőződhetett arról, hogy a balszélső Milivoje Jovićot mások is kihallgatták. Különösen fájdalmas volt a törzsőrmester

számára az a felettes figyelmeztetés, vigyázz, el ne veszítsük a bizalmunkat irántad! – Mentegetőzni sem mert, csak lehajtotta a fejét, forrt benne a méreg, Szilveszter Szilvesztert legnagyobb ellenségének érezte, halálos ellenségének. Vagy ő, vagy én! – hajtogatta a hazafelé úton.

38.

Nem tudjuk, hány embert csempészett át hősünk a határon, de egy ilyen esetről az államelnök beszélt az állami televízióban, egy életrajzi műsorban, nyolcvanéves korában. Akkoriban sok ilyen műsort sugárzott a nyolc állami televízió közös programja, s akkoriban kezdett fogadkozni nyilvánosan mindenki, az elnök életművét közösen fogjuk őrizni, nem tántoríthat el bennünket semmi ez utunkról, mert eltökéltek vagyunk, sziklaszilárdak leszünk, amíg világ a világ.

39.

Nehéz volt akkoriban a határátlépés, mert közvetlenül a király elleni merénylet után voltunk, fokozottan ellenőrizték a határokat. Nekem az elvtársak, az országos pártvezetőségben, azt mondták, nyugodt legyek, a szabadkai a legjobb magyarországi kapcsolattunk. Igaz, a pártszervezetben senki nem tud róla semmit, de mind-egyik küldeményünk elérte célját, amit rajta keresztül juttattunk át, s amit hozzánk címeztek, és ő közvetítette, az is. Ritkán vállalt embercsempészést, de az eddigieket akadály nélkül lebonyolította. Azért engem szorongás környékezett, míg Pestre nem értünk, ez az igazság. Szabadkán a helyi elvtársak fogadtak, ott időztem körükben négy napot, aztán az ötödik reggelén a palicsi víztorony-nál ott hagytak magamra, mondván, jön majd valaki értem, mert itt kezdődik a teljes konspiráció. Egy tizenhárom-tizennégy éves gyerek jött értem, igen jólnevelt fiúcska, elvezetett a palicsi temető mögé, ahol egy parasztkocsira kapaszkodtunk, voltak már rajta vagy nyolcan-kilencen, szőlőmunkások. Még daloltak is a kifelé

úton, nem tartottak senkitől, pedig két járőrrel is találkoztunk útközben, akik nem igazoltattak bennünket, de jó nagyokat húztak a pálinkásbutykosból, amit a gyerek kínált nekik. Igen jól ismerhették a gyereket, mert jó hangosan mondogatták neki, idén kiváló pálinkát főzött az apád! Egészen a határig mentünk a kocsin, ott volt egy tanya, körötte hosszan szőlősorok, arrább akácos. Közel, szemben is volt egy tanya. Az már a határ túloldala volt. Odaérkezvén reggelivel vártak minket, ős volt már, takarták a szőlőt. Nem volt ismeretlen előttem ez a munka, gyerekkoromban otthon, Kumrovecen, nekem is volt részem benne. Derekasán dolgoztunk egész nap, közben vagy kétszer láttam a határőröket is, járőröztek, de nem foglalkoztak velünk, nem is érdekeltük őket. Jó ebédet kaptunk, jó vacsorát a végén. Engem vacsora közben elhívott a fiú, be a házba, és a kemence belsején keresztül a kemence alatti verembe irányított. Leborította a lejáratot, s hallottam, utána azonnal tüzet gyújtottak a fejem fölött. Jó volt a szigetelés, mert nem lett kibírhatatlanul meleg a kemence tüzetől. A verembe igen jól lehallatszott mindaz, amiről a szobában beszéltek. Egy erőyes hang kérdezte, miért ég a tűz estefelé a kemencében? – Kenyeret sütünk, hallottam. – Az öregasszony már bedagasztotta, nemsokára bevetjük, mire visszafelé jönnek, törzsőrmester úr, kisül a lángos, tiszteljenek meg bennünket! – Képzeljétek! A fejem fölött sült ki a lángos is, a kenyér is, azok meg visszatértek lángosra, a hangoskodó is, meg egy vidám hangú csoport. Ittak, ettek, még daloltak is. Igencsak jó hangulatban voltak, mert nemsokára valami szamarat vezettek be, akivel vödörből bort itattak. Berúgott a szamár, mert a szobában hamarosan ordítózni kezdett. Azok ott fent tele szájjal hahotáztak. Még én is nevettem a kemence mélyén. Aztán nagy láрма kerekedett, dalolás. Egyszer csak felemelte valaki a fejem fölött a lejárati ajtót, gyorsan, súgta, én meg, mint a nyúl, kiugrottam a veremből. A falon túl daloltak a határőrök, a kommunistavadász rendőrök, engem kerestek, én meg velük egy fedél alatt voltam. Hihetetlen ez az egész! Egy spicces szamár hátán léptem át a határt, ahol már vártak. Ott is a kemence alá bújtattak. Ott hajnalban sült ki fejem fölött a kenyér, oda is betértek a határőrök, értek valamelyest magyarul,ők

is a számárról beszéltek. Dávidnak hívhatták ökelmét, mert sokszor megemlégették a Dávid nevet, s azon röhögtek, hogy a számár pont a határvonalon alszik, berúgatták a szerbek, mondogatták nagy hangon. Én igen megsajnálтам akkor a szerencsétlen állatot, rájöttem, a részeg szamarat eltűrik csavarogni a határon, mert mindkét oldalon bolondot üzhetnek belőle. Négy napig éltem ezen a tanyán, leginkább a kemence alatt, aztán a tanya sánta lakójával elmentünk a kelebiai állomásra, és a málhavagonban fölutaztunk Pestre. Vezetőm és én is egy-egy demizson bort vittünk a kezünkben, hátunkon meg ott volt vagy tíz tisztított baromfi, tyúkok, kacsák, ezt vittük a pesti piacra. Nekem ki volt adva, meg ne szólaljak, kuka vagyok, kórházba megyek. De nem kérdezett tőlem senki semmit. A vasutasok meg a vezetőm egész úton filkóztak. Én is ismerem ezt a kártyajátékot, annak idején a keleti hadszíntéren sokat játszottam, kedvem lett volna most is, de lefeküdtem a vagon egyik sarkában, úgy tettem, mintha aludnék, pedig a játékosok beszédét hallgattam. Csakhogy nem értettem belőle sokat. Pesten olyan ember várt rám, aki hasonló korú volt velem, azt kérdezte, jól utaztam-e? – Jó volt minden, válaszoltam. Egész nap ezzel a különös és kedves férfival voltam, csupa első osztályú helyre vitt, fényes étteremben ebédeltünk, cigányzene szólt, pompásan éreztem magam. Gondoltam én akkor is, meg később is, azért volt mindez, mert a rendőrség ilyen helyeken nem igazoltat. Nem is volt semmi problémánk. Este kicsit meglepődtem, mert egy pompás nyilvánosházban kötöttünk ki, igen előkelő helyen. Vacsoráztunk, lányt választottunk, nekem sikerült igen fiatal kihalásznom, aztán szobára mentünk. E szobában kaptam meg a Bécsbe szóló útlevelemet vezetőmtől, aki bejelentette, reggel Sopronon keresztül átmegyünk Bécsbe. Megörültem, abban bíztam, hogy találkozhatom Martin testvéremmel, aki a soproni állomáson dolgozott. Találkoztam is, egy éjszakát együtt tölthettem bátyám családjával. Vezetőm, akire azóta is a legnagyobb szeretettel gondolok, magunkra hagyott minket, üzleti ügyei vannak, mondta, koporsóban meg szemfedőben utazom, s elment tőlünk reggelig. Martin elmondta, hogy a háború alatt ismerkedett meg Szilveszter Szilveszterrel, szabadkai gyerek, a legjobbak közül való, itt lába-

dozott a soproni kórházban 1917 nyarán, igen súlyos állapotban hozták ide, azonban kimászott a halál markából. Valami ezredest mentett ki pergőtűzből az olasz fronton, aztán mindketten Sopronba kerültek. Az ezredes kijárta, hogy nagyezüstöt kapjon, de meg is érdemelte. Engem eleinte Borz Marcinak hívott, mert így van értelme a nevemnek, mondta. Amikor jární tudott, két templomban is restaurálta az oltárok fa részeit. Elárulta nekem, miért fog ilyen munkába. – A papok segítenek mindig, hogy hosszúra nyúljon a lábadozásom ideje, mert felettébb érdekeltek abban, hogy templomuk rendben legyen. Aztán rájöttem arra, hogy segítségükkel jutok legtovább. A háború után vállalkozó leszek, mert az leszek, ez biztos, s a papok fognak segíteni, mert a papok ismernek minden helybéli üzletembert. Ha ők hoznak össze majdani kuncsaftjaimmal, biztos a sikerem. – Ajánlólevelet kért és kapott egy soproni plébánostól meg a főrabbitól, s azt mondta, van már egy halom ilyen ajánlólevele.

Bécs felé utazva mondtam vezetőmnnek, hogy bátyám elárulta nevét, és jót nevettünk azon, hogy annak idején borzként emlegette családjukat. – Így lettünk általad csikoshátúak, mondtam neki. – Én meg azt sejtettem, hogy közöttök van egymáshoz Marcival, mert kiköpött egyformák vagytok! – Nevettünk ezen is, pedig nekem beszélnem sem lett volna szabad, mert az útlevél szerint én Kovács Pál budapesti lakos voltam, anyja neve Szakács Viktória, születtem Budapesten 1891. július 22-én, római katolikus vallású, különös ismertetőjele: süketnéma. Ezt soha nem felejttem el. Szilveszter rendben átadott az összekötőnek Bécsben, aztán eltűnt a szemem elől. De még egyszer találkoztunk. Néhány hónap múlva üzenetet hozott Bécsbe, szóban, elmondta, hogyan, milyen csatornákon távozom majd a Szovjetunióba. – Ülj már le egy kicsit, kértem akkor. Lehet, soha nem találkozunk. – Bizony lehet, mondta. Én a helyedben nem mennék Sztálinhoz, állította. Ő egy kegyetlen diktátor. Ez a német kancellár, ez a hangoskodó, kicsi piktor, csak egy bábocska hozza képest. – Az utóbbiban nagyot tévedett Szilveszter. Számomra azonban megállapítása sokat ért, valami rejtettre rávilágított, mert megérkezésemkor kritikusan néztem szét a Szovjetunióban, s az volt a benyomásom, Szilveszter pontosan tudott mindent, mi tör-

ténik a proletárság édes hazájában. Gyorsan rájöttem a kegyetlen, leszámoló csisztkák lényegére, ment a nagy söprögetés, tényleg véres diktatúra volt, de nem a proletariátusé. Bécsben megtudtam Szilvesztertől, mert akkor elbeszélte, hogy az ő fia vezetett ki a határig, ott meg a barátja szőlejéből csempészték át a túloldali szőlőbe, mindennek ő a szervezője. Te vagy a legjobb kommunista, Szilveszter! – mondtam neki akkor, de ő ezt elhárította magáról, nem is leszek kommunista soha, nem is lehetek, hangoztatta, mert nem egyezem a proletariátus uralmával, sok közte a lumpen, láttam én Pesten annak idején, amit láttam. Egy olyan barátomért teszek mindent, akiért az életemet is odaadom, s aki most éppen börtönben ül, már másodszor, mert olyan kemény kommunista, mint egy mocsári tölgy, és a feje meg éppen olyan nehéz, hogy tölgyfából való! Ki tehet róla? De hát dolgozni kell, vállalkozni, ez az én pontos miatyáinkom, érteni kell ahhoz nagyon, amit csinálunk, így viszi valamire az ember. – Soha többé nem találkoztam vele, ezzel a Közép-Európát bebarangoló koporsó- és szemfedőgyárossal, monda-béli kereskedővel, akinek üzleti kapcsolata volt Prágával, Béccsel, Budapesttel, Trieszttel, Lemberggel, meg ki tudhatná, kivel. Szabadkán meg Szegeden koporsókat gyártottak, a fél Bácskában meg szemfedeleket. Templomok, papok, bordélyok és prostituáltak vették körül, minden vallás és minden náció, és mindenütt igazán szerették. Nem is tudok róla azóta semmit, nem tudom, mi lett vele. Pedig ő egy igazi hős volt, a legnagyobbak közül, aki sokszor kockáztatta életét a kommunisták és a mozgalmunk miatt, de erélyesen tagadta a mozgalmat, kívülállónak mondta magát mindig, pedig a legerősebb pillérünk volt.

40.

Hősünk 1944. május végén Budapesten járt, és egy lapban látta Tito jugoszláv partizánvezér rajzolt képét, akit a németek bekerítettek Drvar boszniai falucskánál, de ő megszökött a gyűrűből, pedig a fejére 100 000 birodalmi márka vérdíjat tűztek ki a birodalmi németek. Hazistenit! – lepődött meg Szilveszter Szilveszter, hát téged

röpítettek én át Szabadkáról Bécsbe?! – Pezsgőt kért, és jóízűen megitta az egészet.

41.

A szabadkai párt- és városi vezetés, hallván az államelnök elbeszélését, kezdeményezte az érdekes férfi nyomainak föl kutatását, de újra előkerült a famózus érv, együttműködött a fasiszta megszállóval, negyvennégyben a népbíróság halálra ítélte. – Negyvennégyben nem is volt népbíróság! Katonai közigazgatás volt a Vajdaságban, Tito vezette be személyesen! – kiáltotta egy jelentéktelen pedagógus, akit az iskolák közössége delegált a községi pártbizottságba. A községi párttitkár haragosan rátekintett a gyalogfigurára, akibe ettől beleszorult a többi kikíváncozó szó, belefagyott a szusz is, és akitől másnap az iskolák közössége megvonta a bizalmat, és kizárás előtti megrovást kapott. Az államelnöknek nem küldtek jelentést.

42.

Hősünk 1938-ban a Zürichi Egyetem Művészettörténeti Katedrájára íratta fiát, aki kitüntetéssel érettségizett a szabadkai gimnáziumban, s aki apja mellett kitanulta a fafaragás művészetét is. Zürichbe érkezésükkor apja meghagyta fiának, hogy soha többé haza ne térjen. – Kisebbségi lehetsz bármely részén e világnak, de legyél olyan helyen, ahol szaktudásodért megbecsülnek és megfizetnek téged. Minálunk ezt nem fogják megtenni veled! Itt magyarként semmire sem viszed!

A fiú jó tanuló volt a svájci egyetemen is, de nem fejezte be tanulmányait, mert megnősült, és az Amerikai Egyesült Államokba költözött. Ott fejezte be egyetemi tanulmányait sokkal de sokkal később. Történt ugyanis, hogy a szabadkai főrabbi 1939. július 23-án meglátogatta üzletében Szilveszter Szilvesztert. – Rossz idők közelítenek, Szilveszter úr, mondta a főrabbi. – Jó idők sosem jártak erre felé, rebbelében. – Önnek a fia Svájcban tanul. Ön tudja a kivezető utat. A lányomat, Rozáliát kellene kimenekíteni, rokonok vár-

nák Svájcban. Onnan Amerikába mehetne. – Rozáliát azonban nem várták sehol sem a svájci rokonok, de ott volt Misike, akivel Szabadkáról ismerték is egymást. – Vigyázz Szálikára, édes kisfiam! – így hagyta ott őket hősünk. S Misike megőrizte Szálikát, feleségül vette, a katolikus vallás szertartása szerint, remélem, nem haragszik ránk senki otthon, írta Misike meg Szálika a kedves Apukának, a világ legeslegnagyobb szívű emberének. Szilveszter elment a zsidó parókiára. – Nászok lettünk, rebbelében! – A főrabbi felettébb megörült e hírek, ölelgette Szilvesztert, istenem, nekem van a legjobb nászom ezen a világon! – Szilveszter meghívta nászát és nászasszonyát házukba, ekkor ült, majd húsz év után, újra egy asztalhoz a feleségével, Annácskával, tiszteességgel fogadták új rokonaikat. Aztán házaspárként fiákeraztak el a főrabbiékhoz is, ahogy illik, tisztelő látogatásra. 1940. május 23-án érkezett egy távirat, nagyapa lettél, Apám, fiunkat Szilveszter Szilveszternek hívják! – Ámen! – mondotta hősünk, reinkarnálódását nászurával együtt kívánta ünnepelni, ami meg is történt néminemű kóser italok és ételek társaságában. Szeret minket az Úristen! – kiabálta a főrabbi. Most már teljes az életünk! – Hősünk szálkás levelet írt Amerikába. Köszönök mindent, édes kislányom, Szálikám! – s ezt a levelet Szálika berámáztatta. Azóta is ott áll a Szilveszter-utódok házának legdíszesebb falán. Egy ősapa eredeti levele, kézzelvonása, amelyet az utódok már el sem tudnak olvasni, de fétisként tisztelik e papirost, kézzelfogható bizonyítékát annak, hogy élt Szabadkán egy ősapa...

43.

1941 nyarán megszűnt a kapcsolat Amerikával, de Svájcon keresztül Szilveszterhez eljutottak még a hírek, egészen 1943 végéig. Szálika igen termékenynek bizonyult, szült még egy fiút, Aladárt, a másik nagyapa reinkarnálódását, és egy igazi tündérkét, Rozáliát. E névnek mindannyian megörültek, mert Szilveszter Szilveszter édesanyja is meg Halász mama is Rozália volt, s így hívták a főrabbi édesanyját is, rá emlékezve a lányát is, a kicsi, amerikai tündérke anyját. – Ó, istenem, de a tenyeredben hordozol minket!

– hálálkodott a rabbi. (Amiről az itthoniak soha nem szereznek tudomást, Szálikának még két fia és két lánya születik, hét gyerek veszi körül e boldog szülői párt.) Misike mint Michael Sylvester, 1942-ben bevonult, az olasz harctérre került, résztvevője volt Róma meg a legendás olasz városok felszabadításának, a trieszti huzavonának. Tolmácsként tagja volt az amerikai tárgyaló delegációnak, e térségben maradt 1955-ig (itt született, Velencében, a négy kicsi Sylvester), a trieszti válság rendezéséig. Járt Vanga szigetén is, tolmácsként, meglepődött a jugoszláv elnök személye kapcsán, de az elnök úr nem ismerte fel az egykori kisgyereket, aki átsegítette a határon, pedig mesélni fog egykor róla az állami televízióban, apját meg igazi hősként emlegeti majd.

44.

Annácska is közeledni kívánt férjéhez, de felettébb sután, ám hősünk nem nevette ki őt, tisztelte benne a nagyanyát. Az unokák híre jámborrrá tette a csalódott asszonyt, aki csak nagyanya korában kezdett el úgy viselkedni, mint más asszonyok, s mert unokái voltak, fontosnak kezdte érezni magát. Szilveszter minden hírről azonnal értesítette a feleségét, s az asszony hálás is volt ezért. Ekkor találtak valamelyest egymásra. Szilveszter azt is elárulta az asszonynak, hogy Kanadában gyerekei vannak meg élettársa él ott, akivel 1937 óta nem látták egymást, s akit szabadkai házassága miatt nem vehetett feleségül. De azért boldogok voltak azelőtt, amikor Pesten járt. Annácska erre azt rebegte, megáldott téged a jóisten, Szilveszter. Hála legyen néki!

45.

1941. április 11-én, hajnalban, a budapesti rádióban elhangzott öfőméltósága, vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó úr szózata a katonákhoz és az országhoz: „Még a mai napon parancsot adok katonáimnak..!” S át is lépték a magyar csapatok a magyar–jugoszláv határt, és el is törölték azt, mert délebbre vitték, le a Duna

vonalához. Szorongó várakozás a Délvidéken, szerb katonai kiürítés, felrobbantottak egy csomó hidat, aztán „csetnikháború” Szabadkán meg más bácskai helységekben is. Szabadkán a városháza keleti oldalán fektették ki a „csetnikek” holttesteit. A tetemek eltakarítását Szilveszter Szilveszternek rendelték el, de a kirendelt sírásók közös sírt ástak a Zentai úti temetőben, ide kellett szállítani a tetemeket. Koporsó híján egymásra forgatták a holttesteket, úgy hantolták el őket. Hősünk azonban külön kocsira helyezte V. M. szerb tanácsnok tetemét, és lopva a pravoszláv temetőbe vitték, titokban eltemették, sírjára egy öreg fejfát ültettek. Még aznap este meglátogatta Szilveszter V. M. úr családját, megvitte nekik a szomorú hírt a családfő szerencsétlen haláláról, a feleségnek pedig elmondta, hol találják meg a családfő sírját, kinek az öreg fejfáját keressék. – Koporsóba nem tehettük, csak úgy, a ruhájában raktuk a sírba, de hát majd megbocsát nekem ezért az Úristen, mondta Szilveszter. V. M.-né elkapta hősünk kezét, és megcsókolta. Szilveszter szégyenlősen bocsánatot kért, nem ezért csinálta, én szerettem V. M. urat, tiszteltem őt, mert felettébb tiszteletre méltó ember volt. Másokat is kicsempészttem volna, de őket, sajnos, nem ismertem. – Megérdemli ön, Funero úr, hálálkodott az asszony, ezerszeresen megérdemli a kézcsókomat. A jóisten áldja meg!

46.

A bevonulás napján megjelent Szilveszternél Nésits Laci. – Azt mondtuk, soha nem találkozunk, Laci! – Halott van nálunk, Szilvi. A sógorom. Öngyilkos lett, megijedt a bevonuló magyaroktól. Temesd el becsülettel! – Rendben van, de te tűnj el, míg ilyen zavaros idők járnak!

A pravoszláv temetőben 1941. április 13-án, délután, a magyar csendőrök elfogták Lazar Nešić szerb kommunistát. Annyi kegyelet volt azért bennük, hogy megvárták a szertartás végét, s a hazainduló rokonság közül emelték ki Lacit, Szilveszter Szilveszter szeme láttára. Ki a fene tudta, hogy Laci itt lesz a temetésen? – töprengett hősünk.

47.

Laci elfogatása után néhány napra a palicsi úton halva találták Turanov volt főfelügyelőt, a Monarchia és Jugoszlávia államvédelmi rendőrségének tagját, kommunistaüldözött. Turanov temetését a Funero vállalatra bízta. Hősünk a hullaházban találkozott utoljára Turanovval, aki meredten feküdt a lepedő alatt. Ravatala készítésekor látta csak Szilveszter, átvágták a torkát, egyetlen nyisszentéssel, a csigolyáig, vágás fel, a bal füle tövéig.

48.

Lukács Gyula, a mozgalom szürke katonája, aki kommunizmusa miatt kijutott a csendes Donig, és szerencséjére vissza is jött onnan, 1975-ben megjelent Hol sírjaink domborulnak... című könyvében így emlékszik: „... úgy április közepén lehetett, közvetlenül a honvédség bevonulása után. Közvetlenül a mellettem lévő cellában volt egyedül... Nagyon vigyáztak rá. Egy éjjel nagy dobogás, láрма hallatszott a szomszédos zárkából, majd revolverdörrenés. Nagyon megijedtünk, hisz teljesen védtelenek voltunk, s abban az időben minden történhetett. A lövés után hörgés, aztán ismét két revolverlövés. A hörgés megszűnt... Mi lesz most? – kérdeztük egymást remegve. Ahogy hajnalodott, ránk nyitották az ajtót. Egy polgári ruhás, valószínűleg detektív, rám mutatott: »Kifelé!« Nem tudtam, mi vár rám. A mosdókagyló alatt vizesvödör és padlórongy. Kísérrőm odamutatott: »Fölszedni! Indíts!« Fölszedtem a holmit, és beléptünk a rejtelmes zárkába. A zöldesszürke betonon megfeketedett aludt vér. Annak a kommunistának a vére, akit az éjjel ott megölték... Lazarnak hívták. Lazar Nešićnek. Rengeteg vére volt, alig tudtam felmosni.”

49.

Lukács Gyula előtt, hajnalban, Szilveszter Szilveszter járt a zárkában. Neki kellett elszállítania a hullát a Zentai úti temetőbe. Nem engedték meg, hogy a pravoszláv temetőbe vigye. Hősünk a tete-

men a következőket látta: átlőtték mindkét lábát, a bal kézfejét, s késsel átvágták a torkát. Metszés be a csigolyáig, fel a bal füléig.

50.

1941. augusztus 12-én hősrünk üzenetet kapott a Pohárkovics-kripta lámpájában, valakit el kell rejtene. De soha nem tudta meg, ki lett volna az a valaki, mert nem érkezett senki, viszont nemsokára nagy letartóztatások voltak Szabadkán meg Észak-Bácskában, november tizennyolcadikán meg a Zentai úti kaszárnyában akasztások. – Valakit közületek meg kellett volna mentenem, suttozta hősrünk. Aztán néhány hónap múlva G. T. nála talált menedéket, mert el kellett tűnnie, a világból is. Hősrünk el is tüntette őt egy kemence alá. Ott vigyázott rá másfél éven keresztül, akkorra elfelejtették G. T. nevét is a csendőrök, visszamehetett Szabadkára. (G. T. izgalmas politikai pályát futott be a háború után, volt magas polcon, aztán csúszott lefelé, nagykövet is volt Budapesten, majd félrelökött, csalódott nyugdíjas. Soha nem említette Szilveszter Szilveszter nevét.)

51.

1944 tavaszán felkereste násza, a szabadkai főrabbi, Szilveszter Szilvesztert. – Kedves nászom, mondta, rossz világ következik ezután miránk, zsidókra biztosan, de lehet, hogy tirátok, magyarokra is. Mentsd meg az én gyerekeimet! – Titeket is, kedves nászom! – Minket nem lehet. Ha én hiányoznék, nyomozni kezdenek. Aztán sorsára sem hagyhatom nyájamat. – Így történt, hogy két lány és két fiú, Misike sógornői és sógorai elbújtak a szőlőkben álló két kemence alá, megérték a háború végét, 1944. október 28-án visszaköltözhettek kifosztott lakásukba, majd kivándoroltak Izraelbe.

52.

Itt és így végződik a kockás füzet szálkás betűkből álló grafit-szövege, a szabadkai írástudó munkája. Szálkás sorok, rácsozott világok.

Mindenütt rácsok. Csak rácsok. Rácsok, rácsok, szabályosak.
Mindent elborítók.

Rácsok égen és földön.

Ablakainkon. Szemeinkben.

Rácsország.

S belekényszerítve a mi kedves szülőföldünk.

53.

Sokára, amikor már a helybéli magyarok is kutatni kezdhették az 1944/45-ös forduló partizán megtorlásainak (amely vérbosszúra hasonlított leginkább) kegyetlen eseményeit, 1992-ben valami fiatal levéltáros rátalált valamilyen listára. E listán a háborús bűnök és bűnösök kivizsgálásával foglalkozó bizottság felsorolja a háborús bűnösök és a fasiszta megszállóval együttműködő szabadkai magyar polgárok egy csoportjának nevét. Az inkriminált névjegyzéket a Vajdaságban bevezetett katonai közigazgatás idejében, 1944 november–decemberében állították össze, a tömeges megtorlások végrehajtása után. Géppel írták meg a hosszú névsort, feltüntetve sok száz magyar ember nevét, s a harmadik oldal legalján, sorszám nélkül, grafitceruzával, rávezették hősünk nevét is imígyen: „Szilveszter Szilveszter szabadkai temetkezési vállalkozó, háborús bűnös, a megszálló hatóságokkal működött együtt, torka átvágva, jobbról balra, bal füle alatti bevágással.” E listán egyetlen más áldozatnál sem jelezték, milyen halálennel búcsúztatták siralmunknak völgyéből.

54.

Epilógus

A kockás írka utolsó oldalán, távol Szilveszter Szilveszter történetétől, áll szabadkai írástudónk külön bejegyzése, amelyet fekete tintával rótt, végszónak.

1944. november 23-án, a déli órákban, amikor a bölcsőhelyünkre tornyosuló sötét ólomfelleg repedéséből egy pillanatra napsugár

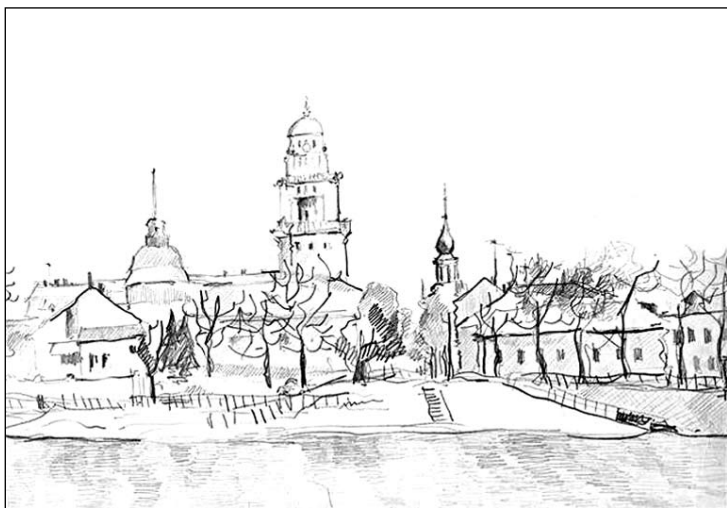
ragyogott fel, kimúlt Dávid, a matuzsálemi kort megélt számárcsődör, aki spiccesen részese volt a *világtörténelem* alakulásának. Teteje fölött a drága Lászmama és Halász bácsi őszinte könnyeket hullajtott. Sírja ma is föllelhető a jugoszláv (szerb)–magyar határon, egy hatalmas, mindenféle villámcsapásokat elbíró diófa alatt.

Béke poraira!

2004. szeptember–november

2006. március–augusztus

TISZA-PARTI PALETTÁM

Balázs Gábor munkája

CIGONYA

Újabban egy virtuális város, Zynthanova Hajnal utcájában lévő lakásomban érzem igazán otthon magam. Mondom, virtuális a város, sokan, akik tudtak róla, már el is felejtették tán a helység kontúrjait; akik egy kiállítás képei előtt valamennyire kézzelfogható közelségbe kerültek nemrég e településsel; s talán látták azt a házat is, amelynek szobájába beszorított most a kora tavaszi esős, szeles, barátság-talan idő. Csönd van az utcánkban, talán nem is jár senki alkonyattal odakint, világot sem gyűjtanak még, nem éled ablakok tüze.

Csőnd van odakint, idebent.

A várakozás ideje ez.

Csíra megmozdul a magban.

Szobám falán egy Tisza-kép a kanizsai Csurgóról. Előtérben egy régi homokszállító fauszály, a part mellett három ladik, a negyedik vége az uszály mellől, túlra kinyúlik, s hátul a folyókanyarulat: Martonos felől fordul a Tisza Kanizsának. A bánati oldal sarkantyúja a Csurgó. Kanyar fölött, ez nem látszik a képen, piciny szigetecske, a Majomsziget, gyerekálmaink kalandos helyszíne. A kép alsó bal sarkában szignó: DoBo T 67.

Cigonya Tisza-képe.

Úgy került hozzám e kedves táj csöpp darabja 1967. szeptember legvégén, hogy még meg sem száradt rajta a festék. Matematikus barátom könyörögte ki alkotójától, aki akkorra már édestestvére volt egy Nagypáti Kukac Péter nevű színes-szép tanyákat, parasztokat piktoráló, isteni ihletét árokfenéken eltékozló garabonciásnak.

Barátaimnak, akik négy-öt évvel ezután, a zentai művésztelepen múltatták a nyarat, közben pingáltak is kicsikét, nagyképűsködtem Tisza-képemmel. Azonnal látni akarták.

Istenem, micsoda Tisza! – így kiáltott Móriják (Maurits Ferenc), amikor elsőként lépett be Szép utcai lakásunk ajtaján. Ilyet csak Cigonya tudhat!

A bejárattal szemben lógott a kép a falon, Móriják odalépett, körülcirógatta a barna ráját, hosszú ujjával vakok módján tapogatta az ecsetvonások hajszálvékony csatornácskáit.

Ács Jóska eperpálinka mellett magyarázta nekünk, egy pillanat, csak egy pillanat, látjátok? – azonnal kivirágzik a víz színe! Lelkünkben kérészek csapongtak, hosszú, villás farkuk a víztükröt borzolta. Benes Jóska a szakadt, alig látszó bácskai part okkerjének különösségét vetette egybe a parttól elszabadult csónak cinóberével. Cigonya vérével kenték azt a csónakot, mondta. A kanizsai gyerekek, Baráth Feri, higgadtabb volt, mint társai. Cigonya csak ilyen Tiszát fősthet, mondta. Mert születésekor már Tisza-vízben fürdette mög a bába. Ahogy engöm is, mög ezt a zentai gyereket is, mutatott rám.

A többiek eleinte nem értették ezt az érvelést, pedig egyszerű volt, csak nehezen dekódolható. Arról szólt ez az egész, hogy mi 1955 tavaszán Zentáról Kanizsára költöztünk, aztán én Baráthék osztályába kerültem, együtt nyüstöltük a Zárdában a padot, sőt elejében ugyanazt a lepattogzott zöld színű fenyőfa padot, mert Feri mellé ültetett éppen Teleki Mária tanítónő. Később, a negyedikben, Pató Ferenc tanító is egyazon helyre plántált minket, a harmadik padba, az ablak melletti sorban. Feri hívott engem zentai gyerekeknek, mert én nem *ö-ztem*, mint osztálytársaim. Dühömben azt vágtam neki vissza, te kanizsai *gyerek*! Nem *gyerek*, *gyerek*, javított ki padtársam. Gyerek. Értöd? *Értöm*, mondtam.

Baráthék a Körösön túl, a Faluban laktak, mi meg Kriska Kovács végszomszédjai voltunk a József Attila utcában. A Körös medre ma már nincs meg, feltöltötték, városrész épült rajta. Így egybeépült a város és a falu. Mi ketten sokat jártunk egymáshoz, futamodásnyi volt az egész. Azazhogy lett volna! Mert a Körös városi partjához közel a Körös utcában éltek Cigonyáék (azaz Dobó Tihamérék). Cigonya meg sokszor ott rajzolt, festett a Körös partján, persze, nála ragadtunk. Illetve mindez legtöbbször úgy esett meg, hogy egymás után érkeztünk a festőállvány mögé, vagy a parton ülő rajzoló mellé,

mert ha a megbeszélt időben Feri nem érkezett volna hozzánk, hát elindultam elé: aztán megtaláltam a Körös-parton, Cigonyánál, mert ő már a kép születését leste. Megjöttél, Kisbalog? Mit csinálsz, Kisbarát? –, ilyeneket kérdezett tőlünk a vékonypénzű, nyurga legény, mi meg válaszoltunk, elmondtunk neki mindent, tücsköt-bogarat, igazat is, ködöset is. Ő lódításainkért soha nem haragudott ránk. És ő mondta, ott, a Körös-parton, személyéről minekünk, engöm születésmkor Tisza-vízben fürdettek mög, de ezt nem mindön Tiszaparti gyerökkel tötték ám, csak a kiválasztottakkal. Kiválasztottságukat mög onnan látni, hogy később önmaguktól mögtanultak úszni. Tudsz úszni, Kisbalog? Tudok. Ki tanított? Vakartam a fejemet, ki is tanított? Nem tudtam akkor, ma sem tudom. Zentán, Vörös Bálint tanyája alatt, a réti kanálison próbálgattuk az úszást, meg a kolóniai villanytelep hűtőmedencéiben. Bátyám istápolat kicsit, de gyorsan rám hagyta, mert ő szívesebben macskázott a korabeliekkel, én meg ittam a békalecsés vizet. Néha oly kerek volt a lenyelt víztől a hasam, mint egy köcsög. S egyszerre csak tudtam úszni. Amikor a Tiszára kerültem, akkor én már halakkal versenyeztem. No, akkor tégöd is Tisza-vízbe rakott annak idején a bába! – kacagta Cigonya.

Volt olyan eset is, hogy dohányért szalasztott engem a képíró. Csattogott mezítlábam a kemény járdaföldön hazáig. Otthon az ágy alatti dobozból titokban kimarkoltam valamennyit apám vágott dohányából, amelyet adórjani asszonyok csempészték neki, és huss, vissza! Papírt hoztál? – méregetett a festő. Nem. Azt nem tudtam soha szerezni, azt hiszem, apám is nehezen jutott hozzá a finom cigarettapapírhoz. Cigonya nógató szavára elvágtattam Bús bácsihoz, a suszterhez, aki egy rozsdás, nyikorgó cégtábla alatt lakott a Körös-parton, klozetpapírért. Ő abba csavart, ha volt neki mit, s kéréssemre szívesen kinyálazott a kötegből egy lapot. Trappoltam vissza Cigonyához. Kisbarát gyufáért ugrott haza, s Cigonya végül rá is gyűjthetett. Egy-egy slukk bennünket is megköhöggetett.

A Tiszán is találkoztunk. Fürödtünk is, kerestük mederben, víz színe alatt a porondokat, ám délután, amikor sokan voltak már a strandon, akkor mi csak messziről szemlélhettük a nagyokat, akik a lányok körül forgolódtak, de nemigen leskelödtünk.

Ekkortájt tanultunk evezni, a vízicserkészek tanítottak ily vízi művészetre és jártasságra, minket, kicsiket, talpasokat, Szűcs Mihály, Misa bá leglelkesebb csapatát. Így jutottunk el csónakon a Majomszigetre is először, aztán meg már át is úsztunk, csak túl sokat kellett ezért gyalogolni felfelé. Igen vad proletár világban voltunk mi akkor hivatalosan felderítők, de egymás közt csak cserkészek, ott, Kanizsán. Valódi cserkészdalokat énekeltünk a Kukurekon, a május elsejei meg a november végi tábortüzek mellett. A Kukurek egy beépítetlen porta volt, szemben a városházával, a romos moziépület mögött, amelynek helyén most szálloda és áruház van. Akkor az egy valóságos grund volt, szerintem pont olyan, mint a világ leghíresebb grundja, Budapest nyolcadik kerületében, a Pál utca és a Mária utca sarkán. Nevezetes hely volt a Kukurek, néha ott ütötte föl sátrát a vándorcirkusz, ha Kanizsán járt, de ott voltak a nyilvános cserkészünnepek is. Épp egy tábortüzes, cserkészdalos este után történt valami nagyon tragikus, amelyről másnap azt hallottam az utcán, a Fejös boltja előtt, ahol fél kiló cukorért álltunk sorban óráig, Cigonyát a rendőrök tegnap valami zászló miatt nagyon megverték, rugdosták, gumibottal ütötték, ahol csak érték. Vér csorgott orrából és fejbőréből, földre roskadt fájdalomban és tehetetlenségében, s kínjában sárban tekergőzött, ordított és könyörgött, hogy ne bántsák, nem tett ő semmi rosszat. Aztán meg el is vitték Zentára, most ott van a börtönben.

Hát volt Zentán börtön is valaha, igaz is, járási fogda. Ferenc Jóska építtette, ott volt a városháza udvarán, bejárata a piac felőli északi nagykapun. Én már láttam annakelőtte azt az épületet. Egyszer apámmal jártam fent valami miatt a városháza rendőrségi emeletén, onnan oda lehetett látni. A rácsos ablakokra. Meg a magas falra, amelynek tetején tüskés drótkerítés húzódott. Még most is érzem azt a borzongást, amely akkor végigszaladt a gerincemen.

De gyorsan belekuvikoltak megrettent új napunkba, arra mifelénk, Ibi kocsmája meg Fejös boltja környékén, hogy nem is Zentán tartják lefogva Cigonyát, azonnal Szabadkára vitték, mert államot romboló cselekedetet hajtott végre. Valami leghatalmasabb főben járó bűnt, amit egy halandó elkövethet. (Csak isten tudja, mekkora

volt a vétke, de istent megtagadó vallatói, vádlói, bírái alkotói gerincét darabokra törték miatta.)

Évek múltán mi visszajöttünk Zentára lakni, Cigonyát el is felejtettem volna, de egyszer csak találkoztunk, felettébb különös körülmények között. Én ismertem fel őt, odakiáltottam neki, Cigonya! Ő meg észre sem akart venni, csak szaladozott a partvonalhoz közel, mert balhátvédje volt a kanizsai Potisje focicsapatának, és éppen Zenta ellen vitézkedtek. Egészen közel kellett mennem a partvonalhoz, újra rákiáltottam. Végre felém fordult. Megismert, fülig szaladt a szája. Te vagy az, Kisbalog?

Meccs után a népkerti klubház előtt a pázsitra ültünk. Cigonya foga közé fűszálat dugott, mosolygott rám. Nem is vagy már Kisbalog, ezt mondta.

Vele mentem az állomásig, még integettem is neki, amikor elindult a vonat.

Utolsó találkozásunk Újvidéken esett. Egyetemre jártam már, 1966 lehetett, a Sympo szerkesztősége még a Katolikus portán fészkel, oda toppant be egyszer, egy verőfényes tavaszi napon Cigonya, őszes, szomorú szakállal. Ottóval, a szerkesztővel lett volna dolga, de megörült, hogy meglátott, s azt mondta, lögyön úgy, mint régön a Körös-parton. Egy írógéplapot vett a kezébe, filctollat fogott, s rajzolni kezdte Ottót. Ül ide mögém, Kisbalog, mint régön a Körös-parton. Odaültem mögé, teremő ujjait csodáltam.

Ottó később egy falból kiálló szegre tűzte a zizegő lapot, én meg úgy éreztem, tettevel megszensteltelenítette a képet. De senki nem törődött már a rajzzal, vidáman lármáztak, aztán elmentek a Forum klubba vinjakozni meg találkozni másokkal, én meg elmentem a Tanszékre, mert volt még tán valamilyen óránk.

Délután visszaszaladtam a szerkesztőségbe, megnézni a portrét. Ott találtam Ottót, de a kép már nem volt a szögön. Megnyugodtam. Azt hittem, a szerkesztő, aki gyerekkori barátja Cigonyának, eltette. Te mit akarsz? – kérdezte tőlem. A képet akartam megnézni, a portrét. Ottó a szögre nézett. Nincs már itt, nyilván Bandi eltakarította, mondta Ottó szenvtelenül. Én meg leroskadtam egy ócska fotelba, mert ilyenek voltak a szerkesztőségben, ócska fafotelok, és

úgy éreztem, engem most megloptak. Mert a gyerekkorom meghitt pillanata is benne volt azokban a fekete vonalakban, virágok voltak Ottó szakállá helyén. Csak ő ezt nem látta. Ezt senki sem látta akkor.

Van nekem egy csavaros eszű matematikus barátom, igazi gyerekkori cimborá. Egyszer csak ez az én matematikus barátom Cigonyáék szomszédságába kezdett járni. Lányok éltek ott, többen is, egyikük osztálytársam volt kanizsai koromban, hát éppen őmiatta járt oda az én barátom. Ők ketten, szeretők, egyszer arra az ideára leltek, hogy meglepnek engem, s ajándékuk énnékem egy Cigonyakép legyen. A festő ekkor már nem szívesen állt vászon elé, ám amikor megtudta, hogy nekem készülne a kép, elvállalta, és el is készítette. Saját kezűleg fűrészelte a lécet blindrámának, szegezgette rá a vásznat, alapozta, és kivonult a Tisza-partra.

Egyetlen nap alatt elkészült a festmény.

Aztán ott állt a kép Cigonya szobájában hetekig, alkotója asztalnál ült és rumot vedelt, mert védte, nem itta, mondta matematikus barátom, s csak bámult a képre, dűnnyögött meg énekelt, meg kiment néha az udvarra, és artikulatlanul beleordított a levegőbe.

A szomszédok nem szólták meg, hanem sajnálták nagyon, szégyén Cigonyát.

Egy délután Cigonya átkiáltott barátomnak, hogy elviheti a képet.

Barátom átment hozzá, rumot tett az asztalra, de Cigonya nem nyúlt az üveg után.

Fogtam volna a képet, mesélte később a barátom, de Cigonyám szólt, várj!

Ecsetet vett a kezébe, kavarni kezdte a festékeket, hosszan, megfontoltan körözött az ecset hegye szivárvány palettáján, ingatta fejét, szemét szinte lehunyta, úgy szemlélte művét, nagyot sóhajtvá felemelte varázspálcáját, és pirosra festette az alsó csónakot. Milyen színe volt előtte? – kérdeztem. Nem emlékszem, mondta matematikus barátom, és csodálkozva nézett rám.

Most már vihetöd, adta barátom kezébe teremtményét Cigonya, csak vigyázz, el ne maszatold a füstéköt! Mondd a Kisbalognak,

hogy ennek a folyónak a vizében fürösztötték először! Mög engöm is. Mög Kisbarátot is. No, vidd a képet!

A napokban kaptam a várva várt kedves hírt, nyomdakész valógatott verseim kötete, beszéljük meg, mi legyen a borítón. Valami nagyon jellegzetes és különleges kellene, szuggerálta a szerkesztő. Tudsz ilyesmit?

Ezt a mi Tiszánkat kell a borítóra tenni, dűnnyögöm magam elé e kora tavaszi estében-éjszakában, amikor odakint csak csönd van és sötét, és nem éled meg egyetlen ablak sem ebben az ég és föld között libegő városban.

Én meg ülök most a számítógép előtt, virtuális világban, távol mindentől, térben is és időben is, jaj, nagyon messze! Kanizsára kattintok, s a városháza előtt szobor áll. Kétalakos: kicsi köpcös, a költő alakja s az ösztövré, a festő alakja.

Koncz István meg Dobó Tihamér.

Egyiknek ellensége a Tisza-part, másiknak kedvese.

Már csak bronz mind a kettő.

De én tudom: szívük, ama nagy, csodálatos mechanizmus, iszapban rejtőző kagyló gyöngye, meg-megdobban néha, mert születésükkor a bába Tisza-vízben fürösztötte őket.

2004. március 24–25.

SZVIT

Egy Benes József-kiállítás képei

(Lovacskák)

Kilépek a Royalból, még hallom Mityás hegedűszólóját, a füstös étteremben a Pacsirtát varázsolja vonójával, és szembejön velem a véletlen, az öreg Sihelnik szürke lovas fiákere. Mintha a föld fellett vibrálna minden, Sihelnik konya kalapja körül telihold glória, s a szürkék szárnyukat próbálgatják. Megáll mellettem a batár, no, mondja a kocsis, én meg fellépek a rugózó járműbe, inog alattam, mint valami lélekvesztő. No, billenti ősz bajuszát Sihelnik. Párizsba, mondom. Megindul a fiáker a Hid utca felé, megindulunk a Royallal szembeni benzinkúttól, ki a Tisza-partra, hogy kerüljünk egy kicsinyke ívet, aztán vissza az elárvult korzón, el a gimnázium, a városháza előtt. Akkor Párizsba, szürkék! – füttyüli Sihelnik, s a lovacskák szaporán kopognak a macskaköveken. Húzza fel a sátort, öreg, mondom, nem akarom nézni elhagyván e várost. El kell felejtennem szerelmeimet, szobából kialakított műtermemet, ahova sűrűn felszöknek lányok, egy olyan is van közöttük, akinek dereka úgy ring, mint a Tisza szelíd hullámai, csípőjének felső íve meg gödröcskét formáz, csöpp tengerszem születik benne zuhanyozás után; ne lássam a gimnáziumot, rám ne fuvintsa ódon lelkét, mert akkor itt ragadok! Behunyom a szemem, csak hangokat hallok, lovacskák patkócsattogását, hajnali madarak pikolóit, kiszáratva felfűtés alatt álló tolatómozdony szuszogását. Nagy zöttyenő után mondja Sihelnik, első megálló Párizs felé, kiszállás, művész úr! Mosolyog az öreg a bajusza alatt, azt hiszi, hullarészeg vagyok, vagy valami ilyesmit, de nem csodálkozik, magától értetődően jövünk a hajnalban nyitó első kocsmá felé, a vasútállomásra, mert éppen nyit a

resti, égőbelűek oázisa ilyenkor. Nálam meg nincs semmilyen csomag, se táska, se koffer, s a Royalból jövök. 1962-t írunk, éppen elmúlt húsvét, kellemes a hajnal, a keleti ég alján vöröses derengés; viszont Nyugatra csak politikusok meg seggnyalók utazhatnak, Párizsba ők is ritkán. Kocsmába meg a hajnali szomszások fiákereznek, hiszen a jó fiákeres ezt pontosan tudja.

Ég veletek, mondom a lovacskáknak, csak tőlük búcsúszom.

Éppen kinyitott a vasúti jegypénztár, odalépek, Párizsba, mondom. Az üveg mögött ülő nő fölemeli fejét, aztán hirtelen a szemüvegéért nyúl, fölteszi, rámnéz, hova? – kérdezi, maga előtt mesealakot lát; Párizsba, mondom még mindig természetes hangon. Oda nem lehet! – szisszen a szemüveges tündérke az üveg mögött, szomorúan. Innen oda nem lehet, csak Szabadkára, onnan talán tovább. Aztán ad egy szabadkai jegyet, megint rám néz, itt hagy maga is minket, művész úr, fuvolázza; nem kérdezi, megállapítja; leveszi szemüvegét, kicsiny hajnali harmatcsepp bimbózik szemében. Jó utat! – leheli.

Sihelnik tudja mesterségét, mert gyógyulni betérek a restibe, de egyetlen korty szilvórium csúszik csak le, és bedöcög a szabadkai gőzös, elindulok Párizsba.

(Golgota)

Szabadkán a nemzetközi pénztár előtt másmilyen világ vár, mint Szintaréven. Fekete bajszerű, szűrős szemű jegyadó kiabál ki rám. Micsoda? Jegyet Párizsba? Van útleveled, van vízumod? Mi köze hozzá?! – emelem meg a hangom. Ekkor ketten odaállnak mögém, megragadják kétoldalt a karomat, ne szólj semmit! – hörög az egyik, gyere szépen velünk. Alig két lépésre a jegypénztártól láthatatlan kéz ajtót nyit, ide tuszkolnak be. Hatalmas íróasztal mögött kövér alak terpeszkedik, ennek is kátrányos Lucifer-bajsza van, mint a jegyadó cerberusnak, szemével lándzsát dőf testembe. Piától bűzlik a pasas, mondja Jobblator. Ittál? – kérdi kövér Lucifer. Ittam, mondom. Sokat? Lehet. Részeg vagy? Már nem. Miért bomlasztod az állomáson a rendet? Szólni szeretnék, csak a szám nyitom,

de ő hivatali gleccsercsúcsáról folytatja, mit hülyéskedsz azzal a Párizssal? Miért hergeled a jegyadót? Kértem egy legolcsóbb jegyet Párizsba. Ez nem hergelés. Te most engem is baszogatsz, mi? Ballator akkora pofont csattant a képembe, hogy vért spriccel az orrom, épp az íróasztal aktáiba, Lucifer szeme közé. Hozzatok valami rongyot! – ordít Lucifer, s a hozott ronggyal előbb saját arcát törli maszatosra, majd ideadja nekem. Ekkor engednek el a kézbi-lincsek. Megtántorodom, széket tolnak alá. No, kezdjük előlről! Tehát Párizsba mész? Oda. Inkább bólintom, mint mondom. Vérrel van már tele a szám, visszafolyik az orromból, nyelem. Párizsba mész, csomagok nélkül? Bólintok. Ez engem hülyének néz! – ordít Lucifer. Jobbblator már kiszámítottabban durrant mókon, lefordulok a székről, irtózatossá nagy robaj veti szét a helyiség falait. Talán a zaj miatt, megjelenik egy törpe, egy fitos orrú, őszes, sovány, gyomor-bajos figura, mi az isten van itt? – kiáltja, lába földbe gyökerez feldőlt székem előtt. Ki ez az alak? – üvölt a kicsi múmia, sárga arcbőre citrom színébe vált. Luciferem makog, Pilátusként kezeit mosná, a latrok háttérbe bújnak. Kicsi lehajol hozzám, a padlóig, képembe bámul, észlelem, szemei nem is egyszínűek. Később, tizennégy év múlva, összehoz még vele a rossz sorsom, az államot akarja majd megvédeni tőlem. Most nem látja arcomat, orromon véres rongyot tartok. Muszáj ekkora lármát csapnotok? – fordul Kicsi Lucifer felé. Baszogat minket ez a részeg pasas, motyogja Lucifer, s visszatér ijedtségéből a lelke, feláll íróasztala mögül, megkerüli a hatalmas bürokrácia-oltárt, és Kicsi elé áll. Azt mondja, Párizsba utazik. Kicsi újra rám mered, hajolni kénytelen padlóba taglózott személyem előtt, de nem lát teljességemben, még mindig eltakarja képem a rongy. A fogdmegek karon fognak, felemelnek, most meg felnéz rám Kicsi. Van útleveled? Bólintok. Vízumod? Bólintok. Mutasd! Elvenném a rongyot orrom elől, de kispriccel a vér, zsebembe nem nyúlhatok, egyik kezem sem szabad. Nagyon ért a pofozkodáshoz Ballator, alaposan elbánt velem, egyetlen átszállót adott csupán, ámbár gyakorolhatta a módszert hosszú ideig, mert ebbéli jártassága fenomenális. Motozzátok meg! – így Kicsi. Két kerubom szakavatott kézzel nyúl hozzám, pillanatok alatt elő-

kerül a belső zsebemből az útlevelem, más zsebeimből a pénzem, zsebkésem, Dado cirill betűkkel írt levele. „Kedves Barátom! Siess Párizsba, várlak, mert tudom, csak Te hiányzol az üdvösségemhez! Minden dolgot elintéztem az itteni jugoszláv meg az ottani francia követségen is. Gyere, mert nem bírom nélküled! Ölel, csókol egyetlen igaz barátod, Dado.” Nézi, nézegeti Kicsi az útlevelet, benne a hivatalos bejegyzéseket, pecsétéket, ki tudja, milyen titkos vonásokat, jeleket, mert időtlen időig kutatja, vizsgálja. Hosszan szemléli a fényképemet is, összehasonlitaná arcommal, de hát ott a vörös rongy a pófám előtt, a széle már barnásfeketére száradt.

(A feltámadás első pillanata)

Üljön le! – mutat a székre Kicsi. Leülök. Mint egy varázsszóra, eláll orrvérzésem. Hozzatok vizet! – parancsol Kicsi. Ballator el. Míg arcomat mosogatom, áztatom le róla rászáradt véremet, Kicsi Dado levelét tanulmányozza. Jobblator törülközőt is kerít, úriember vagyok már, tülök orral. Ki ez a Dado? – Kicsi néz rám, tekintete metsző, csodálkozó, de látom, lassan megtörik benne a fény, savóvá változik. Festő, mondom, világhírű festőművész. Mi köze hozzá? Legjobb barátom, mondom.

(Dado)

Négy évig élünk egy szobában a belgrádi kollégiumban. Év-folyam- és csoporttársak vagyunk, festőművészek akarunk lenni. Dado már akkor is, a negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején, amikor tanulmányainkat folytatjuk, Párizsról beszél, mint egyetlen olyan helyről, ahol élni érdemes, ahol alkotni lehet. Itt nem lehet, mert agyunkban kutatnak, megbámulnak minden ecsetvonást, dohog, bányásznak a festékrétegekben, sandaságokat sejteneek alkotásainkban, megmondják, milyen legyen a kép.

Utolsó évesek vagyunk, túl rengeteg közös koplaláson, ivászaton, színházi kulisszák mázolásán, éjszakai kocsmai portréteremtésen, *no, dođi, živopisac*, hívnak, kezükkel magukhoz intenek félré-

szeg, vidám vendégek, bohém madarak, szomorú szemű pillangók. Mi meg rajzolunk, skiccelünk hajnalfeléig, záróráig, aztán megélünk a keresetből egy-két hétig, ha sikerünk van.

Az utolsó tanulmányi évünkben, közvetlenül a Nagy Diktátor halála után, ötvenháromban rendezik meg a Nagy Amerikai Szobrász belgrádi retrospektív kiállítását. Először jön Jugoszláviába egy élő legenda Nyugatról, óriási felhajtás, kulturális, de főleg politikai. A megnyitó előtti napon a Nagy Amerikai Szobrász eljön az akadémiaira, meglátogatja a mi csoportunkat is. Egyetlen képet vesz csak a kezébe, éppen az enyémet, a falhoz támasztottam reggel, az asztalom mellé, lehajol érte a Nagy Ember, nézi, forgatja, *marvellous*, mondja nekem, kezével megérinti a vállam. Ezt az egyetlen képetem őrzöm egyetemista koromból, zöld árnyalatokkal fogaskerek-motívum. Öregem, ez aztán a siker, nevet rám Dado, miután elvonul a Nagy Ember meg a tanári kar. Az én mesterem szó nélkül hagyja eddig ezt a képetem, s ezután sem hederít rá soha, én sem tartom igazán sikerültnek, inkább az ecsetkezelés technikáit próbálgatom készítésekor, és beledolgozom formálásába a kezemmel: tapasztom, simítom, szeretgetem, paskolom a festéket tenyeremmel meg ujjaimmal is. Talán emiatt *marvellous*. Nem is tudom, mit jelent a szó, úgy magyarázzák nekem később a társak, akik ismerik az amerikai angolt, hogy ez csodálatost jelent.

A kollégiumi szobában megvadul Dado, elmegyünk a kiállítás-megnyitóra! Könnyű ilyesmit deklarálni, belépőt szerezni meg nem lehet, mert minden belépő protokoll, mert csupa válogatott állami ember meg testőr meg seggnyaló meg diplomata lehet jelen egy olyan világraszóló eseményen, mint a Nagy Amerikai Szobrász retrospektív tárlatának belgrádi megnyitója. Dado párizsi találkozásunkkor meséli el, hogy egy főtitkosrendőr földije segített rajtunk. Valami hátsó bejáraton át, ahol titkos testőrök közlekednek, beengednek kettőnket belépő nélkül, mert cimborám elhitei földijével, hogy a Nagy Amerikai Szobrász meghívott minket a megnyitóra, hiszen tegnap figyelmével tüntetett ki engem, egy kis bácskai gyereket, ez a Nagyonnagy Ember! Az akadémián vagy tíz percig áradozott csodálatos festményemről, és a jövő óriási tehetségének

nevezett. Valami olyasmit is mond Dado a csizmatalp agyúnak, hogy a tárlaton ünnepélyesen nyújtjuk majd át a világhírű művésznek a néki annyira megtetszett képemet, az akadémia kommunista ifjainak ajándékaként. Dado szélhámozása sikerül. Ott szorongunk hát mi is, kirívó, ócska ruhában a szájtató, díszes gyülekezetben, áhítatot varázsolunk a pofánkra, és hallgatjuk a rettentő sok sekély beszédet művészetről, világpolitikáról.

A beszédeknek egyszerre vége lesz, hirtelen csönd telepedik a teremre. A légy zümmögését is hallani lehetne. Ebbe az iszonyatos mozdulatlanságba, némaságba, szilárdra jegecesedett légüres térbe repeszt bele Dado alfelének hatalmas puzonja, a *csillagos égig – rinforzato!* – szárnyaló hang! A menzai babfőzelék egészséges lelke végighullámszik a világhíres szobrok között, megcirógat külön-külön minden felszentelt darabot. A pöndölrepesztő, diadalmas harsonaszóló elhalása után, akárha karmester intene be, minden arc szépen, sorban, felénk fordul.

Majomszigeten állunk ketten, előttem Dado, mögöttem én.

Barátom váratlanul leugrik a szigetről, talpa csikordul, azonosul a tömeggel, kígyó békára, rámlövell, két szemem közé. Mindenki engem bámul! Elakad a lélegzetem, tekintetem lehull. De azonnal dacosan fölcsapom a fejem, a fényes parketta kettőt koppan, s megmutatom hátsómat a kíváncsiaknak, megbotránkozóknak, Szent Alajos követőinek; ám előttem karnyújtásnyira csak a kiállítóterem rideg fala áll meg a csukott bejárati ajtó, halványkék, legyőzhetetlen akadály. Egy pillanatig tarthat ez a mutatvány, fagyott csöndben. Visszacavarintom a nyakam, hetykén szembenézek miniszterekkel, nagykövetekkel, mindenféle seggnyalóval, álcázott ribancokkal és titkos szolgálkkal, a világhírű Amerikai Nagy Ember szúrós pillantásával.

Dado-puttó bűzös bárányszerű barokk fodraiban úszkál, ártatlan mosolya széthúzza száját, felröhögök, mint egy buja számárcsődör. Dado-táltos kancát rikoltó nyerítése meg széthasítja a jégkristály levegőt! Nem tudhatom, hogy az egybegyűlt potentátok közül melyik nyögte ki végül a varázsigét, a tárlatot megnyitom, mert mielőtt bárki is megszólalhatna, hogy megtörje a kínos csöndet, a szellentés hullámainak penetráns visszhangját, valakik lefogják há-

tolról karjaimat, és Dado-Ikarossal repülünk. Sűrű és esszenciális szidalmak szárnyunkat tördelik.

No, ezt megúsztuk, heherész Dado.

Párizsba érkezésem első estéjén, borozgatás közben, mondja el nekem az én kedves cimborám, hogy ő az eset megtörténte utáni első naptól kezdve szeretné, de nem tudja visszaszerezni magának e kapitális fingás dicsőségét. Mert én, a nagy Dado, ott hibáztam, de alaposan, bizonygatja nékem könnyes szemmel, hogy elárultalak, édes testvércém, elárultalak hitványul, mert megfordultam feled, mintha te mennydörögtél volna, Zeusz módján, oly bődületesen. Csodálkozó tekintetem hahotára ingerli őt. Hohó, azt a gatyapörkölest az egész világ meghallotta! Még a Nagy Amerikai Szobrász is fölemlegette egyszer New Yorkban. Képzeld, valami televíziós szarjancsinak kijelentette, hogy soha oly eredeti tárlatmegnyitón nem járt még, mint a belgrádi volt, és soha nem kapott a belgrádinál őszintébb kritikát sem; és téged festett le, mint bátor, őszinte kritikust és nagyot fingót, mert emlékezett rád előző napról, az akadémiaőről, a képed miatt is. Te, az a képed híres! Ha még megvan, ki ne add a kezedből! Később valamely nagy és fontos amerikai tárlatmegnyitón, ahol újra fölemlegették a belgrádi esetet, röhögött rajta maga a Nagy Amerikai Szobrász is meg az egész Amerika, és kolosszális lázadóknak mondtak minket. Mert Nándorfehérvárban, ahol a déli harangszó született, mindenki láthatta, hogy kettőnket dobtak ki a kiállítóteremből az államot fingtól védelmezők.

(A feltámadás további hullámozó pillanatai)

Szóval festő a barátja – mormogja Kicsi, világhírű párizsi festőművész. Ön is festő? Festőművész? Festő, mondom, festő meg tanár, de valami jeges markolatú szellem csavarint egyet csontujjaival a tudatomban. Az istennek sem vesznek fel a vajdasági festőművészek szekciójába! Képeim elfogadják, közös kiállításokon megjelennek velük én is, lassan már tíz éve, sőt a legutolsó, az 1962-es ULUV (Vajdasági Képzőművészek Szövetsége) márciusi újvidéki kiállításán, a Beljanski Képtárban, az én frissen készült Bácska című olaj-

festményemet teszik a katalógus borítójára. A kiállítás képei közül csak ezt az egyet nyomják ki színesben! Ott virít a kiállítás fő helyén és a katalógus borítóján az én hatalmas, melegen vibráló nap-cinni-ám, csuda-égen, melynek vizében a tavaszi búzamező tükröződik, alatt meg a sárarany, a hullámzó humusz. Sokkal később leszek majd tagja az ULUV grafikai szekciójának, ám a festők soha nem vesznek fel maguk közé, hiába dicsérte olajképemet a Nagy Amerikai Szobrász. Ha kérdezem vélt barátaimat, mi az isten van énvelem, hogy nem kellem hivatalosan a festőművészek társadalmának, a nyakukat csavargatják, más irányba tekerik a beszéd cifra fonalát! No, ezt a legújabb ULUV-katalógust, az én Bácskámmal a borítóján, ezt küldi meg valamelyik rajongója Dadónak Párizsba, s jutok általa eszébe egykori szobatársamnak. Ő az ULUV titkárnőjétől megszerzi minden adatomat, elintézi és kifizeti a francia vízumot, kijárja egyéves francia állami festészeti-tanulmányi ösztöndíjamat, állja a tartózkodási és a tanulmányi költségeim egy részét is, mert hozzáad tisztes summát az ösztöndíjhoz, párizsi műtermében van a bejelentett lakásom; mindezt hivatalos írásban hagyja meg a párizsi jugoszláv konzulátuson is. Dado hozzám írt levele után hamarosan megérkezik Szintarévre a belgrádi francia konzul levele is, menjek a vízumért. A belgrádi belügyminisztériumi értesítés kicsit később ér el, mint a francia konzulé. Belügyminisztériumi főtisztviselőtől kapom meg az útleveletem: a minisztériumba hívatnak, Belgrádba, elmegyek. Megérkezésemkor készítik el részemre a kivételezettek dokumentumát: akkor fényképeznek le, melegében, és ezzel a friss útlevéllal, amelyért nem kell fizetnem, s amellyel a felső kasztba helyeznek, ezzel megyek vízumért a francia konzulhoz.

Aztán Sihelnik fiákere meg a szintarévi gőzös. Most itt vagyok, Szabadkán.

Kicsi éppen telefonál, mert nem hisz a szemének, leellenőrzi újra és újra, ki tudja, milyen szigorúan bizalmas forrásokból, hogy tényleg enyém-e az útlevél, hogy minden hivatalos-e, hogy kiengethetnek-e Nyugatra, mehetnek-e Párizsba?

Nem is kell sorba állnom a jegyért, ők veszik meg, a pénzt én adom.

A beszállásig ott ülök az irodában. Kicsi gyorsan elmegy, Lucifer igyekszik jópofáskodni. Azt mondta az előbb, hogy tanár, és a nyári szünet kezdete előtt itt hagyja az iskolát? Hát milyen tanár ön?

Kinézek az ablakon. Odakint, az állomás előtti parkban, zöldek a fák, alattuk emberek sietnek, nem is tudják, hogy itt vagyok a közelükben. S vajon mit tennének, ha tudnának rólam?

Hogyan meséljem el dolgaimat ennek a Lucifernek, hogy megérthesse?

Szintaréven nyélbe ütöm az első kiállításomat. Jó megnyitó, utána rendes ivászat, cimborákkal reggelig, de másnap elviszem a leglármásabb gimnáziumi első osztályt tárlatlátogatóba. Egyik képem előtt megáll a fiú és nézi, nézegeti, hátralép, előrelep, kitarja, összehúzza a szemét, hunyorog, szemléli, mint egy kritikus. Kértem tőle, mit néz oly elhivatottan? Tanár néptárs, mondja a gyerek, ezen a képen egy puffadt hasú, aszaltfüge fejű hulla van. Fölötte meg, a bal sarokban, egy szódásüveg. Azt keresem, mi köti össze a kettőt? Az üveg tartalmától puffadt-e fel az alak hasa, hogy beledöglött, vagy csak egyszerűen fejbe kólintották az üveggel, és elfelejtették idejében elföldelni? Dühös pofát vághatok, mert a gyerek megretten, kihuny a huncutkás lángocska a szemében, és szomorúan ezt kérdezi, tényleg ilyen szopottfejűek vagyunk errefelé? Ilyennek lát minket? De ilyesmit érzek magunkról én is. Agyunkban meg buborékok szökkelnek. Ez nagyon jó kép, tanár néptárs! Csontököllet üt a gyerek két szemem közé. Óriási csapás agyam-cintányérra! Koponyám hangládája csak felerősíti a zengést-bongást. Néz rám a kölyök szótlanul. Én nézhettem így Dadóra, mikor szembefordult velem.

Este a Royal, hajnalban Sihelnik fiákere. Párizsba megyek. Ott hagyom a friss kiállítást, a kritikusokat. Csak a gyerek hangja kísér, szopottfejűek, errefelé.

Begördül a zágrábi gyors, Lucifer int, indulhatok. Latraim velem jönnek, a vonatig kísérek. Búcsúzóul azt mondja Ballator, minálunk nem történt semmi, ezt jegyezze meg, ez az ön érdeke!

Megjegyzem.

(Újjászületés)

Egy egész esztendőn át vidáman kószálok Párizsban világhírrű barátommal, megbámulom minden nevezetes utcáját, épületét, Eiffel tornyát. Találkozom festőkkel, grafikusokkal, mindenféle művészekkel, kurvákkal, kritikusokkal, járok híres meg csöppnyi galériákban, színházakban, mulatókban, kiskocsmákban. Festek, rajzolk a Szajna-partján, partifecske piktorok sorában én is egy vagyok, versenyt csivitelek meg mázolk velük, s megbámulnak minket kedves járókelők; hallgatom híres festőművészek, professzorok akadémiai előadásait a modern képzőművészetről, a még modernebb festészeti, grafikai és iparművészeti technikákról, és hétvégeken kiutazunk barátommal vidékre, ahol a felesége él, s ahol az asszony kecskéket tenyészt.

(Pán ölében)

Dado kecskéi között boldog vagyok, Párizs környékén, egy öreg tanyán.

Fekszem a napon, a legelő közepében, látgy szellőcske babusgat, hallgatom a madárdalt, kecskék szelíd mekegését. Behunyom szemem, és megjelenik előttem a Tisza szakadozott, réteges bácskai partja.

Báránnyelűk bodraiból előbújik a rejtőzködő Pán, rámkacsint, sokágú sípját szájához illeszti.

2003. december 22–31.

A FESTŐ PÁLINKÁJA

Szerettem az alacsony ősz festővel üldögdélni, mert történetei csodálatosak voltak, az általa teremtettség meg olyan, hogy különálló világgá lett a terítetlen asztal, amelyen a boroskancsó és a poharak állottak.

Azt mesélték róla a társak, művésztelepi cimborák, nem jó eszefelé összeakadni vele, mert reggelig magához láncol, nem szabadulhatsz, ha őt hallgatni kezded.

Én vártam az alkalmakat, mikor lehetek véle. Nem is akartam szabadulni tőle soha.

Meséket tudott ő a szülővárosomról, hisz innen nősült, itt volt gimnáziumi tanár; oly korban, amely számomra a legizgalmasabb időszak lehetett errefelé; s a Topolyára megálmodott művésztelepet is ide hozta tarisznyájában át, a Tisza partjára, s így született meg egy ma már nem létező ország első művésztelepe. A sógora meg, aki fiatalon égbe lépdelt ama végtelen lajtorján, Meštrović-tanítvány volt, szobrász lehetett volna, nem is akármilyen, de élete is, megmaradt alkotásai is torzók. Ám a festő meséjében mindig újrafaragta a sógora által félbehagyott faszobrokat, újravéste azt a néhány kőfejet, élni kezdtek képzeletemben ezek az alkotások, s ha megnéztem őket a múzeum félhomályos raktárában, mert akkor még nem épült meg a galéria, hogy kiállítás darabjai legyenek eme kő- és facsodák, szinte fényleni kezdtek előttem az ifjúi kéz alkotásai.

Lelkét ajándékozta mindennek, amihez nyúlt, mondta sógoráról a festő. Az volt az ő igazi művészete. Az anyjáié, az én anyósomé meg az eperpálinka! És sóhajtott a festő, a kicsi ősz, lassú beszédű ember.

Különleges eperpálinkát főzött minden évben Tóth néni, bizonygatta Géza, a múzeumigazgató is, aki éppen Tóthék szomszédságá-

ban született, s ott is élte le helyel-közzel az életét. Ha egyszer Ács Jóskaival üldögélsz, biztosan fölemlegeti majd anyósa eme varázslatát, mert mióta meghalt Tóth néni, senki sem tudott olyan eperpálinkát teremteni, mint a mi szomszédasszonyunk. Legalábbis a veje szerint. Így Géza, a múzeumigazgató.

Gyerekkoromban főztünk mi is eperpálinkát, mert akkor még voltak út menti eperfasorok. Ügyesen másztam a fákra, ráztam fönt az ágakat, lent meg zsidózsákokból tákolt, hatalmas ponyvába összegyűlt a mézédés, ragadós gyümölcs. A kész cefrét Fendrikéknél a Szűcs utcában, amely keresztezi az áldott Tópart utcát, kifőztük. S aratásra, cséplésre megvolt a pálinka, jöttek is érte a parasztok, vitték, mintha ajándékba adná nekik anyánk.

Jó erőre kellett hagyni az eperpálinkát, mondta a festő, nem is nekem, az asztal lapjának. Huszonkét és felesre, huszonhármásra, mert különben megszürkült. Az epernedű a legkényesebb. Ha nem figyelnek a tisztázásnál, tönkremegy, szürke lesz, íztelen, torokkaparós. Csak az iszákosoknak jó az ilyen, mert azok zsibbadni akarnak! Még az ilyen szürkére szalajtott, elcseszett pálinka is zsibaszt. De mennyire!

Péterváradon ültünk, Ács Jóska egyik ismerősénél, akinek szőlőgyümölcsöse volt a hegyen. Bort szűrt minden évben, meg kiváló gyümölcspálinkákat égetett, körtét, szilvát, barackot. De ő leginkább a borkészítést becsülte, mert az a művészet, így mondta házigazdánk, ifjabb B. J. Nem csak az a művészet! – ellenkezett a festő.

Ács Jóska, a festő, kicsi, őszülő ember, nem szeretett éttermekbe, vendéglőkbe járni, nincs légkörük, mondogatta. Néhanapján, a társaság kedvéért, elment valami kiskocsmába, leginkább a Tisza-parti Hanyatlőkibe, de ritkán, nagyon ritkán. Házakhoz járt, őstermelőkhöz, akik barátaivá lettek, s akiknek szintén elmesélte, milyen különleges, egyedi eperpálinkát csurgatott rézcsövön világra az anyósa. Ez már valóságos művészet, mindig ezzel zárta előadását anyósa eperpálinkájáról.

Lelkemben felrévedő történetünk idején nyár közelített, vizsgák időszaka volt, ránk, egyetemistákra nézve igen zűrös pillanatai életünknek. Valami sikeres megmérettetés után voltam, napközben

a Forumban segédkeztem a terjesztőknek, néhány órás munkáért szép pénzt lehetett bezsebelni. A munka befejeztével letelepedtünk alkalmi munkaadómmal, a zentai Lehoczki Ferivel a klubban, egy italra. (Akkortájt a Forumban mindenki zentai volt, vagy Varga, így mondták fröccsbe áztatott kígyónyelvek.) Délután csak a nyomdászok pihengettek kicsinykét errefelé, az újságírók ekkorra már szerteszéledtek, hogy bizonyos baráti körök sötétedéssel újra megjelenjenek ádáz kártyacsatákra, intellektuálisan komoly preferánszpartira. Csak a festő, a kicsiny öszülő ember, akinek a Házban volt a műterme, s akinek fényesen vibráló ujjai voltak, ő ült itt ilyentájt, kávéja mellett, egyedül. Nem volt magányos, mert a körülötte friss indaként tekergőző világot figyelgette.

Mi a mellette lévő asztalhoz ültünk, de mielőtt bármit is rendelhettünk volna, kedvesen szólt hozzánk, gyertek át velem Péterváradra! Lehoczki Feri gyorsan kitalált magának valami elfoglaltságot, te csak menj Jósikával, nézett rám, ha ráérsz, mert énnekem ezer a dolgom, s fel is ugrott ültéből, kutyafutóban köszönt el tőlünk. Gyere, megmutatom, hol mérik a legjobb szerémi bort, mondta a festő, a kicsi, ösz ember.

Átsétáltunk a régi hidon, amelyet német hadifoglyok építettek, életben maradásukért, 1945-ben, s amelyet már akkor, a hatvanas évek közepén is, megkíméltek, mert eljárt felette az idő. Aztán meg, majd negyven év múlva, mint stratégiailag legfontosabbat, egy furcsa háborúban elsőként bombáztak a Dunába, de ezt a festő, a kicsi, öszülő ember, szerencséjére, nem élte már meg. Átaraszoltunk azon a verőfényes, békés délutánon a várdomb oldalában lévő egyik parasztbarokk elejű végházba, amelyet 1912-ben építettek. A homlokzatról érkezésünkkel ránk köszöntött az évszám meg az építető B. J. monogramja. Oszlopos gang futott végig a ház hosszán, s az oszlopokon pompás, virágzó muskátlidíszek kigyóztak meg pompásan kidolgozott szőlőindák, kíváncsú fürtökkel. A ház előtt, az udvar közepén, uralkodó, szelíd hatalomként öreg hársfa virágzott éppen. Méhek döngöcséltek köszöntve bennünket meg az áldott délutáni napot. A fa alatt hasított törzsekből összerótt, ormóttan asztal, mellette kétfelől padok. Ide ültünk. Hárman, mert a ház ura is ve-

lünk tartott, kicsinyég, zöld mázas kancsóból aranybort gyöngyözött metszett poharunkba. Decis borospoharakból kortyolgattunk, igazi borivók módján, lassan ízlelgetve: számban megforgattam a nedűt, ínyemhez tapasztottam nyelvemet, megkerültem felső fogsoromat vele, lassan nyeltem, s csak ezután vettem újra levegőt. Ez a beszippantott lélek volt a bor lelke is, a varázslat: a tél mélységes álma, a tavasz, nyár, ősztündérsikongásai, az áldott napsütés és az áldott szellő, az élető, csöndes eső, az azúr rézgálic égi szerelme, a nyeső sikkánása, a kacsozó sóhajtása, a metszőolló csattogása, amely szétáradt testemben is, tudatomban is. S kortyoltunk és hallgattunk, a bort néztük poharunkban, egymást nem is láttuk, külön-külön kicsinyke világocskákban, röpdöső, szivárványos szappanbuborékokban időzhettünk, percekig. A dolgos méhek is megálltak, megbámulták találkozásunkat Noéval és Dionüszossal. Mert időtlen a bor varázsa, az élmény lelkünkbe belemaródik, s visszaröpül majdan vélünk az Úristen nagy lélek-karámjába, ahonnan vétettünk, amelyből születésünkön kiröppent hozzánk Teremtőnk darabkája, gyarló porhüvelyünket életre kelteni. És megjutalmaztatunk a jók között, mert borivásunkért helyünk lészen ottan. A kisvárosi szecesszió bűvöli visszaemlékezésem cérnaszálát, tisztán látom most is, majd négy évtized múltán, hárs alatt üldögélő hármónkat, és azt a végenincs oszlopsort, előtte nyíló virágú rózsafák.

Kicsit fanyar, kicsit kedves mosolya van a festőnek, ezt próbálgatja: örül a bornak, a csöndnek, a társaságnak. A házigazda lassan feláll, ellép tőlünk, nem mondja, miért, hova megy, nem is kérdezzük. A festő leteszi metszett poharát a durva asztallapra, parányit koppan, kezével megsimogatja a szálkás, megfeketült fatörzset, rám néz, a szemembe. Kedves kék szeme ragyogó csillag. Ez ám a bor! – mondja. Én meg csak bólintok, hörpölök gyűszűnyit, s várom, hogy megszólaljon a társam. Ő szétnéz az udvarban, lassan fordítja fejét balról jobbra, megpillantja a lusta kandúrt, odacsücsörít, cicc! – de a kandúr nem hederít ránk, hátára fordul, hihetetlenül hosszúra nyújtózik, s ásít egyet, majd kifordul a feje. Csönd van, béke van, Olümposz. Házigazdánk sajtot hoz egy fatálban. Gödölyék és bárányok víg mekegése-bégetése hiányzik csak, s visszaröppennénk

éppen ősi görög pásztori körbe, Pán fészkébe. Azért ettől is van jobb, mondja a festő, kicsi, őszülő ember. Az eperpálinka, amelyet az anyósom főzött. Mert az ő eperpálinkájának volt egy különös mellékíze, málnás volt.

Géza, a múzeumigazgató, aki már gyerekkorában is tudta Tóth néni málnás eperpálinkájának a receptjét, mert Tóth néni nem titkolta, hogyan készíti az eperpálinka cefrét; nos, a direktor úr el is mesélte nekem ama receptet. Anyámmal ki is próbáltuk egyszer, mert még maradt két eperfánk az udvarban, amelyet nem tettek tönkre a medveszövények, éppen annyi, mint Tóth néninek volt valaha. Az a különleges eperpálinka meg, amelyről Ács Jóska mindig megemlékezett, ha jóízűeket iszogatót valakivel valamely őstermelőnél, B. J. házában Péterváradon, Slavnicéknál, Burány Károlynál vagy Tripolsky néninél Zentán, a következőképpen készült: lassan rázogatta Tóth néni az eperfa ágait, hogy csak a nagyon érett eper pottyanjon le, aztán eperfahordóban gyűjtötte cefrébe, amelyhez naponta maroknyi málnát vetett, mert ott volt a kert végében a málnás, s onnan böngészett maroknyit. Lassan és sokáig forgatta a cefrét, naponta kétszer, este és reggel, egy körteágból faragott kavarróval, amelyet használat után mindig gondosan megtakarított. Késő délután szedte össze az epret: egyik fán fekete, a másikon fehér eper termett. Külön edénybe szedte egyik fa termését is meg a másikat is. A cefrébe először a fekete epret fordította, de nem egyszerre, hanem elaprózva. Közben kavargatta a hordó tartalmát. Aztán következett a másik fa fehér termése. Miután jól elkavarta, egy zsákkal leterítette a hordó száját, a málnáshoz ment, szedett maroknyi málnát, nem edénybe, a markába. Ezt belevetette a cefrébe. S újra kavarni kezdte, ahogy az óra jár. Mindig csak úgy. Mire a hordó megtelt, a fákról is elfogyott az eper. Miután nem táplálta friss gyümölcssel a cefrét, napjában kétszer alaposan megkavarta, napkeltekor és napnyugtakor, s esténként ekkor sem felejtett el belevetni maroknyi málnát. Kilenc nap kell a kiforráshoz, Zentán azonnal a forrás után főzik is a pálinkát. Tóth néni a vodkába is tett málnát, egy maroknyit ide is, de gondosan átválogatta a szemeket, nehogy valamelyik férges vagy romlott legyen. Huszonhármásra hagyta a tisztát, erősre. Így mesélte nekem

Géza, a múzeumigazgató, aki előbb tudta a csodaital receptjét, mint a főlemlegető festő maga. Mondom, megpróbáltuk előállítani eme recept alapján anyámmal mi is a Tóth néni-féle eperpálinkát, de nekünk nem sikerült. Lehet, az volt a baj, hogy mindkét fánkon fekete eper termett. Málnát is tettünk bele, ahogy illett, de nem vette észre senki a zamaton a termékenyítő málnát. Jó kis eperpálinka! – dicsérték, akik megkóstolhatták. Csak így. Különösségről szó nem esett.

Amióta meghalt az anyósom, olyat nem ittam, mondja a festő, kicsi, öszülő ember. Lehajtja fejét, rá a metszett borospohárra. Nem ihattam. Mert nem ihattam.

Lenyeli elcsukló hangját.

Proust módján ízek elevenítettek emlékeket ottan, Péterváradon, B. J. parasztbarokk végházában, amely a várdombnak támaszkodik, s ahol akkor hajnalig ültünk, mi ketten. Egy cserfes legény, akinek még emléke sincs, akkor élte a majdaniakat, amelyek majd előtörnek egyszer, sokára, ha valamely régi íz föléled szájában, amelyből akkorra megszökött már fogainak a fele, vagy feltűnik majd előtte valami szín vagy kép, látomás; és egy festő, kicsi, öszülő ember, akinek akkorra már igazán csak éltető emlékei lettek, mert bármit tett, látott, tapintott vagy ízelt, csak előtölülő képek, alakok népesítették be elméjét, elzengett hangok vájták újra hallójáratát.

Ó, ezek az emlékek elevenednek meg ama festő, kicsi, öszülő ember, élénk színű vásznain meg freskóin, ezek vibrálnak köröket futó, megdermedt ecsetvonásain! S ezek lüktetnek most lelkemben is!

Metszett borospoharat meg egy zöld mázas kancsót kaptam ajándékba idén kedves diákjaimtól: bort töltöttem belé, s ülök emeleti lakásunk rideg konyhaasztalánál. Szerémi rizlinget képzelek kancsómba, melynek fénylő, zöld mázas tükrében elmosódott arc tűnik elém. Fanyarkásan mosolygó, öszülő férfifej. Hasonlít nagyon egy festő fejéhez, akivel néha átrándultunk Péterváradra, B. J. parasztbarokk házába, vagy Zentán elsétáltunk Slavnicékhoz, Burány Károlyhoz, Tripolsky nénihez. Egy kancsó borra. Hajnalig. Most dereng csak fel, mindenütt zöld mázas kancsó állt terítetlen asztalon, kertben, fa alatt. Vajon miért éppen ilyen?

A festő, kicsi, őszülő ember, mesélt mindenekről, és egyszer csak egy mély sóhaj után, bármilyen ital volt is poharunkban, föl-emlegetett egy csodálatos eperpálinkát, amelynek málna lelke volt, s amelyet csak az anyósa, Tóth néni tudott világra teremteni.

Most itt van a zöld mázas kancsó: ha fülemhez emelném száját, mint tengeri kagylót fülhöz szorítani szokás, hogy felidéződjön gyöngyházából az elvermelt évezredes hullámverés, akkor én biztosan Ács Jóska kedves hangját hallanám onnan.

2004. június 21–22.

HAZATÉRÉS

Folyóparton ülök, a Tisza bal oldalán, előttem zöldesszürke víz locsog, fölöttem egy új város, amelyet most teremtetek meg fiatal kezek. Az épületek arra várnak, hogy belakják őket, a falak meg arra, hogy felkerüljenek helyükre a képek: festmények, rajzok.

A kép az örökkévalóság egy darabja.

Nádas terpeszkedik bal felől, még békák unatnak benne, de lány pára gurul lassan a felszínen, őszre ágyazott az idő. Kelleme-sen melenget a nap, ám settenkedik már az árnyék, hűvöset lehel, borzongás környékez.

A volt Híd utcai fák ágaira ül rá a nap. Éppen szemben. Idenéz most énrám, nem vakítja szemem, parazsa piros pillantás.

S a folyó színén látom a fahíd remegő gerendáit: Gábor jön át, mintha tüzes korongból indult volna.

Gábor. Akit mi annak idején Madárnak hívtunk. Negyedik a Balázsok között, a Tisza-parti Balázsok közül. Szüleiről, világszép Juliska húgáról, feslett életű nényéről meg csavargó Ferkó bátyjáról, aki festőnek képzelte magát, aztán a vonat alól repült égbe, Attila barátom, a tárcaíró, az egy alombéli cimborák körének csavaros eszű krónikása emlékezett, olykor szerelmes szavakkal; de ket-tejükéről, Balázs Pistáról és Gáborról soha nem szólt, pedig Attila nagyon ismerte a Tisza-parti Balázsokat. Pistáról én sem szólok sokat, noha lehetne. Nagy verekedő hírében állt ökelme, és veszet-tül koslatott minden ringó szoknya után. Ilyen típusokról számtalan történet szól, mert titkok lengik körül őket, s más titkait mindenki fürkészné.

Azonban Gábor titka volt az igazi, mert ő maga volt a titok. He-tedikben kerültünk egy padba, aztán onnan repültünk ki az Árvai

iskolából. Addig jól megvoltunk egymással, leginkább ő profitált, hiszen csöndesen átmásolgatta magát a hetedik-nyolcadikon, de rendes volt, szándékos hibákat vétett, így soha nem gyanúsított meg bennünket egy tanárunk sem, hogy összedolgozunk. Cserébe ő színekről mesélt nekem. Különös képeket látott maga körül, sivár, olajospadlós osztálytermünket olyannak érzékeltette velem, hogy szerettem ott lenni, és magam is láttam, hogyan tekereg be kígyó képében a napsugár, és aranyba foglalja az ormótlan vaskályhát.

Azt hiszem, igazán Gabi miatt szerettem akkor iskolába járni.

Ő az iskola végeztével művészeti középiskolába került Újvidékre, ösztöndíjasként, s ha ritkán hazatért, mindig egy fehér ágyról beszélt, abban lehet csudákat álmodni, mondta. Itthon a konyhapadlón aludta végig a gyerekkort, de sosem panaszkodott.

Néha rajzai jelentek meg valamely újságban, de ritkán, mert megszállott zsupori módján munkáit elrejtette, leginkább senkinek se mutatta meg. Nekem is csak beszélt egy-egy grafikájáról, látni nem láttam képeit. Kérdésemre, ha már ennyire félti ceruzavonását, hogyan jelenhetnek meg néha mégis rajzai az újságban, azt válaszolta, ezek az otffelejtett munkák, nem is törődik velük.

Sokkal később tudtam meg az otffelejtett munkák igaz történetét, amikor egyszer véletlenül fölemlítettük Gabit. A könyvillusztrátorral, a kanizsai gyerekekkel, Baráth Ferencsel beszélgettem Pesten, mert őt meg odaröpítette a fergeteg. Csoporttársak voltak a művészetiben, s ő mesélte, hogy Gabi néha elfelejtette magával vinni rajzait a műteremből. Ilyenkor a többiek megnézhatték ezeket a munkákat. – Amit egyszer elhagyott, mondta a könyvillusztrátor, soha többé nem kereste. Napokig hányódtak az asztalokon, székeken ezek a ceruzarajzok, mert csak ceruzával volt hajlandó dolgozni, hiába akarták rábírní a tanárok más technikákra is, ő makacs maradt, ráhagyták. Én vittem el először két rajzát az újság művészeti szerkesztőjének, s ő azonnal meg is jelentette őket. Aztán bevittem más rajzait is. Mind megjelent. A szerkesztő szeretett volna megismerkedni Gabival, de ő soha a deszk tájára se ment. Soha. Érted?

Én a ceruzatechnikát nem értettem. Gabi nekem a színekről regélt örökösen, most meg hallom, ecsetet sem vett a kezébe, csak

a szemet imádta. Az iskolában soha nem szólt a feketéről és a fehérről.

A lap fehér mezeje és a ceruza szénlelke, ez lett világa.

Hosszú idő után 1964 tavaszán találkoztunk újra. Én a túloldalra igyekeztem, hónom alatt nyítt könyv az ógörög filozófiáról, azt akartam olvasgatni a bánati félen, mert vagy két héttel előbb, amikor József Attiláról beszélt a tanár úr, s kihívóan mondta a szemünkbe, hogy ez a zseni egyetlen év alatt két gimnáziumi osztályt elvégzett és leérettségizett, akkor én kijelentettem, hogy ezt utánacsinálok, lesz, ami lesz. Komolyan jeleztem az igazgatónál ebbéli szándékomat, ezért kellett tanulnom a filozófiát, az negyedikes anyag. Elmondtam Gabinak néhány szóban a dolgokat, s ő azt válaszolta, hülye vagyok, de velem tart a Tiszára. Úgyis ott csavarogtunk mindig gyerekkorunkban. Nem fog zavarni, tanulhatok nyugodtan, nézelődik majd, és hallgatunk egy jót. Mert az az igazán jó dolog, hallgatni. – Meg rajzolni, mondtam. Bólintott. A papírboltban vettem egy rajzlapot. Ceruzája Gabinak volt. Egy csonk.

Átmentünk a vörös hídon, akkor az még nagyon új volt, sokan sétáltak rajta alkonytájban, jó időben szinte átköltözött ide a korzó. A legrégebbi híd, az 1902-ben leszakadt fahíd lejáráójánál tértünk le a töltésről a partra, le egészen a vízig. Levetettük a cipőnket, ráültünk, szép idő volt, a langyos, száraz homok bizsergette talpunkat. Én Platónhoz mentem, Gabi nézelődött.

Ráuntam a görög bölcselőre, átmutattam a folyón: – Itt volt a régi fahíd. A szembeni utcát Híd utcának nevezték valamikor.

Gabi kezében megmozdult a csöpp ceruza. Én figyelni akartam keze járását. – Ne bámulj! – mondta. Visszatértem hát a nagyfejű görögökhöz. Amikor felemeltem újra a tekintetem, a nap már a fák hegyét érte. Társam még mindig rajzolt, mélyeket szuszugott, mintha küzdött volna valamivel vagy valakivel. Aztán fölkapta fejét, pillantásunk találkozott. – Nézd! Kíváncsian vettem kezembe a lapot. – Neked rajzoltam – mondta. – Akkor írd rá a nevedet! – adtam neki vissza az alkotását. Kezébe vette, gyorsan firkált valamit a rajzra.

Visszafelé már ráncsötétedett, égtek a hídon a lámpák, hosszú árnyunk libegett a víztükrön.

Gabi és Pista bátyja másnap eltűntek Zentáról. Soha hiteles hír nem járta felőlük, csak kósza szelek suttogták, külföldre szöktek, a francia idegenlégióba. Még később meg azt huhogták, hogy mindketten meghaltak valahol Afrikában, aztán meg azt gajdolták, Indonéziában estek el.

Gabi apja régi könyvekkel kereskedett. Hozzánk is el-eljött néha. Vásároltam tőle ezt-azt. Egyszer elárultam neki, hogy van nekem egy Tisza-partom, amelyet Gabi teremtett. A bácsi nem tágitott addig, míg kincsemet meg nem mutattam neki. Simogatta a ceruzavonásokat, és sírt. – Kisfiam – mondta. Aztán sűrűn eljárt hozzánk, ült csak a lugasban, és a rajzot nézte. Nem szólt ő semmit, csak ült, csak ült, és bámult a lapra. Anyám sajnálta őt, nem küldte el, hogy menjen másokhoz is, ne tartsa fel a munkájában. Sokszor adott neki egy-egy falatot az ebédéből, ha maradt.

Később csak Attila tárcáiban tűntek fel a Balázsok, leginkább a világszép Juliska.

S most jön felém, napból kilépve, Gabi. Jön felém egy régi fahíd árnyán. Jön, hogy leüljön újra mellém, hogy együtt hallgassunk.

Mert hallgatni nagyon jó.

Mögöttem egy vadonatúj város, zaja sincs, csak lelke, csak fénycsíkai.

Csak színei.

Gabi regéli majd a színeket, közben nézzük a szembeoldalon a régi Híd utcát, amint a Tiszára fut. És látjuk a csodát: vízből lassan felmerül, majd kiemelkedik a fahíd, a Hauwe-rendszerű, amelyet 1872/73-ban építettek, és beleszakadt a folyóba 1902-ben. Először csak a tetőgerinc látszik, aztán felbukkan a hosszú zsindelyes sátor-tető, majd a gerendák szövevénye.

– Madár, hát megjöttél?

– Meg – mondja. – Éppen most érkeztem Afrikából vagy Indonéziából.

2003

HAJNAL UTCÁKRÓL MESÉLEK

Játékot hirdettek meg egyszer fiatal írók az én szülőhelyemen, amelynek lényege az volt, hogy kitaláltak egy várost, átellenben a valódi településsel, s közben ott duruzsolt a Tisza. Kialakították e fiatalok az utcákat, tereket, köz- és lakóépületeket, rajzolatok jeleztek mindent, s kiállításon be is mutatták, mi hol van, ki hol lakik. A játékban részt vevő alkotók egymást serkentették új művek megírására, egy-egy téma, motívum továbbrajzolására, kérdések feltevésére, válaszok megfogalmazására, s születtek is szépen szép darabjai intertextuális megoldásoknak. Engem is elhelyeztek e virtuális városban, annak Hajnal utcájában, s én addig voltam mostanában igazán boldog, míg ez a játék tartott.

Otthon voltam.

Hajlékossal átellenben lakott egy hódmezővásárhelyi pennás, akit én Szömbeszomszédnak hívtam, tisztelve nyelvjárását, s aki beköltözése után azonnal mesét mondott Hajnal utcájáról, mert ő szülővárosában egy valóságos Hajnal utcában lakott. S abban a Hajnal utcában élt annak idején egy bizonyos Mári is, aki Hódmezővásárhely meghatározó festője mellett szolgált, s meg is tanult ezt-azt gazdájától, „a füstöm a nagy sömmit” zseniális alkotójától, mert Máriból nagy hírű naiv festő lett.

Valaha, vagy negyven évvel ezelőtt, hallottam emlegetni én Tornyai „ama képét” a zentai művésztelepen. Akkor jártak mifelénk már vásárhelyi festők is, s ők regéltek minékünk Vásárhely sorban első füstőjéről, akitől megkérdezték hajdanában, amikor az Alföld egy darabját mentette volna vásznára, mit csinál, mestör? – Füstöm a nagy sömmit! – válaszolta komolyan Tornyai János. A vidám vásárhelyi piktorok, mint mondtam, vagy negyven éve itt múltatták a

nyarat a zentai művésztelepen, közben kószálgattak a környéken, nézegették az utolsó néhány Tisza-parti öreg végházat, amelyek még a régi színhasználat szerint pingálódtak az utcafronton, a fal fehér, az alsó színelszegés, a falaja vagy cakli okker, esetleg királykék, inkább melegsárgába úszó kikirics! A sok-sok venyigefeketével elhúzott falaljak között énekelt a sárga. Az akkori művészteleptől kissé feljebb nyílik egy zsákutca, egy szuk, amely valaha István zugja volt, most is az, mert Stevanova, no, ott legbelül volt egy ilyen sárga szoknyás ház; meg párhuzamosan a volt Batthyány, most Nemanja utcával, amelyben a művésztelep is volt akkor, a Tisza felé, ott találni egy utcácskát, Kočáról elnevezettet, ez valaha Hajnal utca volt. Ebben is állt egy ilyen bogárhátú házikó, napsugár aranycsíkja járda felett. Megrokkant szegény, amikor 1970-ben magasabbra kúszott a folyó vize, mint a parti házak ereszei. Később lebontották e kis lakot, helyére, a parányi portára ormótlan, egekbe törő, kacsalábon sántikáló palotaféle épült. Évszázados színét, amelyet idelátogató piktorok oly szeretettel megörökítettek vásznaikon, elvitte a talajvíz.

Ez a Tisza-parti Hajnal utca, évszázadok óta létező közöcske, nem volt mindig a pirkadatról elnevezve. Valaha, vagy két évszázada, még Mihál utzája volt, talán az arkangyalok vezérétől, talán valami ismertebb halászmestertől származtatta keresztapját. Hogy mikor és miért lett Hajnal utca, ki tudhatja? De az volt a XIX. század végén. Ez a kicsiny utcácska juttatta eszembe, hogy Szömbeszomszédom Hajnal utcáról szóló meséjét tovább folytassam, mert nekünk, zentaiaknak is van egy híres Hajnal utcánk. Az a bizonyos másik.

Zenta másik Hajnal utcája nem is Hajnal utca. Mert sohasem volt az. Akkor meg miért emlegetem?

Mert Haynal utca volt. Nem is akármilyen! Vitéz Haynal!

Történt pedig, hogy 1941. április 13-án, nagyszombat napján, amikor az Úrjézus még ravatalán feküdt a zentai templomokban, egy ezredes, a 43. magyar gyalogezred parancsnoka katonái élén bevonult a városba, megállt a Fő téren, a városháza előtt, ahol lelkendezve és felszabadítóként fogadta az akkori lakosok népes csoportja, s akiket emiatt később a fasiszta megszállókkal együtt-

működőknek neveztek, közülük némelyeket különösebb teketória nélkül Tiszába is lőttek a megtorlók, akik szintén fõlszabadítóknak nevezettek; szóval megállt ez a Vitéz Haynal a Fõ téren, s elõbb hirdetett fõltámadást, mint a szent, ünnepi nagyharangok. (Talán ezért üli mesterségesen gerjesztett, céltudatos átok e tájat azóta is?) A lidérces, két évtizedig tartó ólomszínû álmokat elriasztó szózatát õszintének tûnõ mosollyal fejezte be az eposzi hõsöket mímelő óbester, majd az elérzékenyedett, könnyeivel és adrenalin-szintjével küszködõ szájtátók közül fõlkapott egy hét éves forma, sovány, szemüveges fiúcskát, megcsókolta, és barátságosan integetett az éljenzõ alattvalóknak. (E történetet az a bizonyos szemüveges fiúcska mondta el nekem, fõlnõttkorában, amikor már elmondhatta.) Vitéz Haynal lett az anyaországhoz visszacsatolt Zenta első katonai parancsnoka is. Persze, minimum egy utcát keresztelt el róla a hálás fõlszabadított, hõsi tette miatt. Megkapta bezzeg az egyik leghosszabb utcát. Azt, amelyiket sokszor elkeresztelt a különbözõ politikai és mameluk kurzus, csak a nép soha nem nevezte hivatalosan deklarált nevén. (Utcánknek nevet adó hadfit, aki akkor már vezérõrnagy, a Budapesti Néptörvényszék 1945. február 3-án a Zeneakadémia kis-elõadói termében megtartott nyilvános tárgyaláson elsõrendû vádlottként, kötél általi halálra ítélte. A vitéz úr háborús bûne az volt, hogy 1942 õszén a keleti hadmûveleti területeken mint a 22. gyalogezred parancsnoka, amikor a 401. különleges munkásszázad az ezred kötelékébe lépett, a keretlegénységnek elrendelte, hogy a század munkaszolgálatosai közül egy sem térhet vissza élve Magyarországra. S e parancs eredménye: az eredeti 196 fõbõl 124 fõ veszteséglistára került. Haynal vitéz úr felett pedig távollétében ítéleztek, mert az akkori ismeretek szerint Németországba szökött. Nem került elõ sohasem.)

Történelme folyamán ez az utca hivatalosan elõször Thõköly Imre utca volt, változván a világ, lett belõle Bojović vajda utcája, aztán vitéz Haynal Alajos utca, legtovább, majd hat évtizedig Ivo Lola Ribar utca. Mind nagyon nagy hõs, szabadságharcos, vagy hadvezér. De az alattvalók e földrajzi helyet leginkább többszázados nevén Tópart (vagy Tóparti) utcának nevezik. Így szerepelt

neve a mindenkori összeírásokban 1887-ig, eddig tartott errefelé az ősiség. Hál' istennek, a Hivatal utcánk esetében ez idő tájt visszatért a tiszta forráshoz.

Sokáig talán azért nem kaphatta vissza régi, népi, természetes elnevezését, mert égbe szállott az a tó, amelynek partja volt ez a tájék. Pedig nem is egy, két tó volt itt, boldog időkben, amikor még a kő is lágy volt, amikor a Tisza szelíd volt és szőke, s ahogy Evlija Cselebi, a török utazó írta róla, több volt benne a hal, mint a víz. Hol vannak ma már azok a halak? A két víztükör, a Fényes-tó és a Tökös-tó meg formázgatta medrét, készítette az ágyat a majdani Népkertnek és futballpályának. De a pálya mögött ott maradt az ősi tökös-világ kicsiny darabkája, víz terem benne tavasszal, abban meg nád, s lesz belőle békák paradicsoma.

Ehhez a Haynal utcához, amely lelkünkben, tudatunkban és nyelvhasználatunkban mindig Tópart (Tóparti) utca volt, most is az, és az is lesz, amíg világ a világ, s ehhez sokunknak sok köze volt, van és lesz is, akik Zentán szívtuk-szívjuk a levegőt. És maradjunk meg most már az örökös névnel!

Szent János terénél kezdődik ez a parti folyó. Ezen a téren állt vagy százötven évig az első Szent János-szobor is, a homokkő, de annak helyére felépítették a Rudics-házat. Az a szent észak felé tekintett. A mostani bronz Nepomukit 1894-ben állították, vagy harminc méterre északabbra az előzőtől, s ez a szent a felkelő napot várja. Ki is csinosították akkor a terecskét, mert Ferenc Jóska érkezett látogatóba, s ilyen tekintélyes vendéget illőn kellett fogadni. S nem csak ezt tették! Az utca két oldalán végigaszfaltozták a járdát. De jó, hogy megtették! Még ma is szuperál, különb, mint az évtizedekkel fiatalabb járdák, a legújabbakról meg szót se ejtsünk! Az aszfaltjárda kiért egészen az Újsorig, de tovább bizony nem, mert onnan már a szegényebbek telepe kezdődött. Az Újsor északi csücskén ott a Zsidó temető, nyugatra mögötte a Regdon-porta, a réti juhászok „városi szárnyéka”, amellet meg északról, a Zsidó temető mögött, ott a Felső-kertek, a Kisközzel és a Nagyközzel.

S akkor, 1894-ben villanyt is kapott az utca, közvilágítást, ne-hogy sárba lépjen a császár és király.

Nem is jött erre mifelénk, mondogatta öreganyám, aki egy Regdon-portai házban született 1886-ban, amelyet obsitos dédapám, Lukács Péter, Kossuth katonája épített valamivel előbb, hazatérően hosszú katonai szolgálatából, amelynek első tizenöt évét büntetésből, második tizenöt évét pedig megszokásból szolgált. Vén fejjel nősült, hatvanévesen apa lett, egyetlen kisleány nemzője. Ez a leány hozta világra apámat, nővéreit és fivéreit, heten cseperedtek föl, így ebben a házban sokadmagammal én is víg unoka lehettem. E számomra különösen kedves lagnak a falalját még sárgával húzták alá. Meg is festette azt Nikolajevic festőművész úr!

A teret, ahol Nepomuki áll, s akiről azt mesélik, megemeli a kapuját, ha meghallja a harangszót, a múltó, sokszínű időben szintén nevezték sokféle néven, azért a Szent János tere a helybélieknek örökös. Ma már nemigen látszik, miért áll itt az utazók védszentje, de felállításakor még e helyen találkoztak az észak–déli és a kelet–nyugati irányokba vezető főutak.

A Tóparti utca elejét jól ismerem, a hivalkodó pártházat, amelyik előtt szorongással jártak sokáig az emberek. Kicsit beljebb, az első harmad dereka táján élt kedves matematikatanárom, Dódi bácsi, akire csak szeretettel emlékezhetem, pedig emberesen rázott a gatyámba bele, mert a szinuszok, tangensek, x^2 -ek keserítették ifjúságomat, megnyilatkozásaim meg a tanár urat, s álltam bizony sokszor tanácstalanul a táblánál egy példa alatt, kezemben krétával és szivaccsal, Dódi bácsi megfogalmazása szerint, mint Himnuszban a balsors. Szemben Dódi bácsiék házával lakik másik mesterem, hál' istennek még most is, s akivel aztán együtt is koptattunk padot, húztuk az igát, építettük az öngazgatói társadalmat, s teremtettük azt a szocializmus legfejlettebb formájává. Már amennyire erőnkől és felturbóztott lelkesedésünkől telt.

De a sarok, az első harmad végén, a valamikori Tó utca sarka, amelyet mindenki csak Csonka-sarok néven ismer, nekem a Tóparti utca igazi kezdete. Pedig van ide a Szent János vagy kétszáz méterre! A Csonka-házban, a Tóparti utcai fronton, két üzlethelyiség volt. Egyik egy talponálló, másik vegyesbolt. A vegyesbolt utolsó tulajdonosa, akit legügyesebbnek vélt a város közönsége, a legutol-

só bohém, Remete Károly volt, apám gyerekkori cimborája, a színész, színművész, Dionüszosz igaz alattvalója, egy La Manchában született Münchhausen, aki soha nem felejtette el közölni lelkes hallgatóságával, boldoggal-boldogtalannal, velem is, szabadkai koromban, hogy játszottam ám én Az ördög cimborájában is! Így azonnal tudtuk, ki mesél nekünk színházról, színészetről, tájolásról, Tiszába borulásokról és nevezetes spriccerezésekről. Nevezhetnénk őt legdörzsöltebb magánzónak is, emlegettem már előbb, mit tartott róla szülővárosa vásárlóközönsége, hiszen olyan ügyesen kiszimatolta az államosítást 1946-ban, hogy néhány nappal a végrehajtás kihirdetése előtt eladta a Csonka-házban lévő boltját, s a pénzzel, amelyből kisebb házat lehetett volna venni Szabadkán, elindult Kosztolányi szülővárosába, Európa legnagyobb falujába a hajnali gőzössel, mert színésznek hívták az ott éppen megalakult magyar teátrumba. A kocsikenőcsöt, élesztőt, ostorszíjat, sőt, ecetet fölcserélte a világot jelentő deszkákra. Hol vettél házat Szabadkán? – kérdeztem érc hangú barátomat. Én? – Findzsává változott a szeme. – Hát miből vettem volna? És a pénz? Amit a boltodért kaptál? Legyintett erre Cervantes fia, Bacchus unokája. Hosszú volt az út, Horgoson körösztül döcögünk. Királyhalomig elgusztáltam. Mindent. Az utolsó vasig. Csalt az a rohadt kalauz, hullott volna le a körme! Hát így a bolt valójában elúszott huszonegyesen. Soha nem sajnáltam. Úgyis elvették volna tőlem.

Az elkártyázott boltban volt később földerítőszoba, aztán megint bolt, aztán kocsmá, ami eredetileg is lehetett. A Csonka-házban, az egykori kocsmá maradványaként, hátul, az udvar végében volt a város legjobb parkettás tekepályája, ott dobáltunk kuglit először, s ott tanultuk az ipart: fröccsbe játszani, s fröccsöt élvezettel iszogatni.

Csonkáékról kapta nevét a lejáró. A Tópart utcából itt fordultunk le a Népkerth felé. Emlékezetes május elsejék voltak ott, térzene, politikai beszéd, amely nekem mindig hosszúnak tűnt, de anyám fenyegetett, ne rosszalkodjak, mert nem kapok fagyaltot. Az alkalmi műsorok alatt már viháncolhattunk. Most is feldereng szemem előtt a rengeteg sátor, az enni-innivaló! Meg a fagyalt. Meg a gyerekkor meleg színeivel, kedves hangjaival.

A Csonka-ház mellett, lefelé, ormóttan egyemeletes, hámló vakolatú épület állt, valamikor szálloda volt. Tizenévesen legnagyobb titokként suttogtuk egymásnak, itt akkor (amikor mi még a Jordán vizében pocskoltunk) kupleráj is volt! Titokzatos nőket képzelünk magunknak, s az elárvult vasútoldal ördögcérnásában mesélgettünk is eme ködös keblű némberekről. Aztán meg csalódtunk mindenben, amikor rájöttünk, nem is sokára, hogy a kurvák híján vannak a rejtelemnek.

A Csonka sarkáig kopogtam végig kicsi cipőimmal a Tóparti utca kétharmadán meg a Ferenc-templom során meg a Kolónia középső utcáján, amelynek a végén, házunk előtt, pumpás kút állott. Itt telt kisgyerekkorom. E sarkon fordultam jobb felé, a néhai Kard utcába, amely átszeli a Tóparti utcát, el az első sarokig, a Gombos óvodába. Ez volt egyesek szerint a város első (ha nem első, akkor a második) kisdedóvó intézete, s a szánta Gombos Johann ajándékozta emberbaráti célra városi házának udvari részét. (Milyen szépen megfogalmaztam, hogy a XIX. század harmadik harmadának elején Gombos Johann istállójából alakították ki ezt az óvodát!)

Apai nagyanyám lánykorában, a XIX–XX. század fordulóján, itt volt néhány évig dada, s mikor velem egyszer eljött valami ünnepségre, csodálkozva nézett körül a teremben, nem hitt a szemének! Itt az én koromban is minden pontosan így volt, kiáltotta. Javarészt még az is volt, mint az ő korában, öt évtizeddel előbb. De akkor sem volt már új semmi, mondta.

A Gombos háziurak eltűntek a városból, akkor már a verandás lakrészben jóemlékezetű Poldi bácsiék laktak, aki nyolc éven át volt némettanárom. Az Árvai iskola ötödik osztályától kezdődően voltunk együtt, s együtt léptünk át a gimnáziumba is, mert ő meglett emberként vállalta a tanári továbbtanulást. Tőle lestem el ezt az életmódot, a halálig tartó képzést.

Az óvoda nyugati szomszédságában volt a csődörös kaszánya, ahol nem katonák, de községi fedezőmenek éltek, sokszor hallottuk az erős patadobogást és a különös nyerítést.

A Kard utca keleti oldalán, közel a Tóparti utcához, suhanckoromban ismertem meg egy házat. Ott állt az már évtizedekkel előbb

is, akkor is, amikor naponta erre baktattam, csak akkor még nem figyeltem fel rá. E lakban később igen sokszor megfordultam.

A harmadik évezred első évének nyarán kopogtattam én a Kard utcai kapubejáraton, s bebocsáttattam, szűk bejáratú folyosón át a fecskefészek hátsó termébe, ahol néhány négyzetméteren világ madarai fészkelnek, költenek, táplálják fiókáikat, s hangosan fölnevetett egy nyomdász, fafaragó, linómetsző, hát megjöttél hosszú idő után az én odúmba?

Megjöttem én szívárvány harkályfészekbe, fecskék sárpalotájába.

Mosolyog az én barátom, apám helyett apám, hazajöttél? – kérdi.

– Haza. Megjártam száz tű hosszát, talpamról bőr lekopott, arcom a régi.

Új könyvemet hoztam, dedikálom a mesternek. Megörül. Megölel.

Leülök az asztal mellé, egyszerű bútordarab, hátán világhírű alkotások születtek, s azon a széken újra tizennyolc éves vagyok. Akkor ültem itt először. Egy helyi ifjúsági újságról beszélgettünk 1965 elején, amely aztán tavasszal meg is jelent, igaz, egyetlen száma élt csak, a másodikat betiltotta az aktuális hatalom. Aztán három év múlva újjáéledt, pedig nem is élesztettük, csakhogy az aktuális hatalom csodákra volt akkor képes.

Bozontos feje volt nyomdai mesteremnek, fekete szemüvegerete és rettenetes türelme, mert eligazított engem a *cicerók* világában, s cselekedtünk olyan ifjúsági lapot, zentait, kétezer példányban, amely nem volt ráfizetéses. A nyomda (a Dinka Nyomda helyén) ifjúsági csapata gondozta Molnár Miklós, Menyhárt Zoltán és Gombos János vezetésével, de hát a háttérben ott volt az örökifjú Lazo igazgató, az Öregcserkész, a Festő, a Szitanyomó Grafikus és a Szerb Gépiszedő, aki megismerte a magyar helyesírást-szövegmásolást, ám a nyelvet még törve sem, pedig nagyon akarta! (Istenem, de sokat jártam vissza a nyomdába, már az új telephelyre is, a Tancsics Mihály szukba focizni, kétszer negyed órát délelőtként! Micsoda idők voltak!)

Az én nyomdai mentoromat először az üzletek kirakatain keresztül ismertem meg. Festett szegény, megszállottan, egy épülő hidat

festett, olajjal, de senki nem értékelte műveit. Senki? Ó, Mercurius követői megszerették őt, így 1962 szilveszterére a zentai kirakatok tele lettek olajképekkel, kúszott a híd ezeken a képeken, mint a hernyó, át a Tiszán, árva hídlábak énekelni kezdtek vidám dalokat. A város ezt a kiállítást nézte, szívvel tekintette, magáénak tudta.

Képei után megismertem a festőt is. A nyomdában. *Cicerót* oktatott nekem. Hogy szerkesztő lehessen. Rábeszélt, ne féljek elmenni Krafához (Kaupert Pálhoz), a nagy hírű zentai karikaturistánkhoz, szövegrajzot kérni. Krafa találkozásunkkor magához ölelt, aztán szövegrajzot készített, Andruskó meg linóból kifaragta azt az alkotást. Akkor próbálgatta a linót.

Aztán gyorsan sok linót vésett. Csak éppen az illetékesek nem akarták megnézni.

A mi újságunkat (MI, ez volt a neve) betiltották az első szám után, 1965 tavaszán, mert azt írtuk az első számban, hogy a tornyosi helyi közösség valamely korifeusa kisajátította a falu tévékészülékét (megcsináltatta ugyanis, valami baját orvosoltatta, aztán hazavitte), s így e faluban nem nézhették a nagyteremben Öveges József műsorát, a *Ki mit tud*-ot, de más műsorokat sem. Szóval ez volt részünkről a rossz hatás: az aktuális falusi társadalmi-politikai vezetésről-vezetőről azt mondtuk, közvetve, önkényesen kisajátította a közvagyon, ami igaz is volt. Az öreg nyomdászok, Andruskó bácsi, Sóti bácsi jeleztek nekem azonnal, még a szedés előtt, ez a cikk így nem lesz jó, ebbe bele fognak valakik akaszkodni. Andruskó bácsi és Sóti bácsi ekkor beszéltek nekem Nothof bácsiról meg a *Testvériségről*, ez egy zentai hetilap volt a szocializmus hőskorában, az ötvenes években, meg arról, hogy máról holnapra miért is szűnt meg ez a sikeres sajtóorgánium.

– Nothof bácsi nem látott tisztán – mondta Sóti bácsi.

– Vagy nagyon is tisztán látott! – replikázott Andruskó bácsi.
– De hát valamely tyúkszemek érzékenyek voltak akkor is, mert *ők* ilyenek, a jóisten ilyenek teremtetten *őket*.

Nothof bácsit én is ismertem, a legnagyobb *bábjátékos* volt a világon, tehát igazi illuzionista, sokat tanultam tőle, ezt kamatoztattam is szabadkai színigazgató koromban. Nothof bácsi végül megvakult, viselte a sors rettenetes csapását, én meg most érek majd az ő korába!

Ifjúsági lapunkat anonim alakok tiltották be. Soha senki nem nevezte meg magát, hogy neki fáj, amit írtunk, a második szám anyagát a községi párttitkár kérte magához.

– Akkor ennek is vége – egyeztek ki az öreg nyomdászok.

Az én mentorom meg róta a linót, aztán a fát faragta, s rátalált először az ex librisre, aztán a minikönyvre, hála ebben Novák Imre barátomnak, osztálytársamnak az Árvai iskolából, a könyvkötő mesterek mesterének, mert elindulhattak ők ketten együtt hetedhét ország ellen, miként a népmesék igaz hősei.

– Ne bácsizz te engem! – szól tíz évvel később, a hetvenes évek közepén a nyomdász, a festő, a grafikus, a fametsző, a lelkes Kard utcai arkangyal nékem, de akkor már egy előszóról beszélgetünk.

Felöltik nyomban Erdélyi Pista kedves alakja is, aki a Tóparti utca legelején lakott egy polgárinak tetsző házban, amelynek falai 1970-ben a talajvíz megemelkedése miatt megindultak, így a megrepedt szobafalon át lehetett látni a félelmetes pártház kertjébe. Erdélyi előbb matematikát okított a gimnáziumban, majd könyvtárigazgató lett (ekkor ismerkedtünk meg), aztán községi közművelődési titkár. Felrévedő emlékemben most arra kér, biztat engem, a fiatal magyartanárt, írjak köszöntőt egy linóalbumba, amelynek finanszírozásából a város piciny hányadot vállalt, de állták a további költségeket a nyomdászok, tisztelettel.

– Andruskó hatvanéves – mondja Erdélyi Pista – köszöntjük. No!

Alázattal írtam egy lírai előszót, egyszerű hangon, szakmai nagyképszerűsködés nélkül.

Eszteendőre rá kiállításra lehetne Andruskónak.

De senki sem akarja megnyitni Andruskó Károly első retrospektív zentai kiállítását. Pedig annyi helyi potentát lézeng mindenfelé, Tiszát lehetne rekeszteni velük, s gyakorlatuk is van a megnyitókban, ámbár nehezen olvassák fel a szöveget, amelyhez a kor szokásai szerint semmi közük, mert mások szavait nyögdécselik.

– Ki mondana díszbeszédet egy amatőr képeinek? – hangoztatta az én egyik egykori kedves tanárom, később művésztelepi vezető, s hangoztatta ezt az én egykori kedves barátom is, aki ekkortájt és még sokáig múzeumigazgató volt.

Pedig az az amatőr gyorsan világhírű lett. Szédületes pályát futott be. Zentáról egyedül ő.

A fentebb említett közművelődési községi titkár mindig kiegyezett mindennel és mindenkivel, meglegelt ő mindig a pontos, fájdalommentes megoldást is, megtalált engem, legnaivabb teremtményét a jóistennek (ámbár azóta is hálás vagyok néki ezért), nyisd meg Andruskó Károly kiállítását, mondta, én meg örömmel vállaltam.

Helyi potentátok visszalépésére csak legyintett:

– Vidám madár átröpül minden akadályt!

Akkor már szövetségeseink voltunk Andruskóval, de leginkább barátok. Vidám madarak.

Nem rágta szájba senki az én megnyitászövegemet, igazából meg sem volt az írva, csak gondolatokat róttam egy kockás irkalapra, de bele sem kukkantottam jegyzetembe: szembenéztem a megjelentekkel, ismerősökkel, ismeretlenekkel, helyi nagyságokkal, míg beszéltem, s csak akkor csuklott el a hangom, ijedtemben, meglepetésemben, amikor a széles kirakatüvegre néztem, senki sem számított arra, hogy a korzón is állni fognak az érdeklődők. Be sem fértek mindannyian a terembe. Ilyen sem volt még eddig az én szülővárosomban!

Mellettem állt a bozontos üstökű nyomdász, amatőr képzőművész, aki tényleg az volt, de szívvel kezelte szerszámaikat, az ecsetet is, a vésőt is. És ez a művészet. A többi technika.

Beszédem befejeztével megöleltem Andruskó Károlyt, nem a hatás kedvéért, de ezt diktálta lelkem, gratuláltam neki, s megnyitottá nyilvánítottam a kiállítást. Sokan megmosolyogták e tetteimet, aztán mások is alkalmazták.

(Ez a megnyitóm festők között nevet hozott nekem: leginkább az érintett szeretettel, hogy Dudás Antal, a legbácskertesibb palicsi, kedves barátom, engem kért fel első szabadkai retrospektív tárlatának megnyitására. Három vasbocskort szaggattál el, Anti, mint az üldözött mesehősök, mondtam akkor, de most tudom már, nem volt igazam, mert akkorra Anti háromszor három vasbocskort is elszaggatott, Andruskó Károly meg éppen ennek a dupláját!)

Huszonöt évvel ezelőtt meglátogattam az én atyai barátomat, Andruskó Károlyt.

Megjelenhetik egy elbeszélő költeményem könyv alakban is, két nyelven, illusztrálnád-e, Karcsi bátyám? Haragudott rám, mi ez a föltételes mód? Szőlőtőkéből cirkalmazta metszeteit elbeszélő költeményemhez, s amikor a Minerva nyomdászai nem akarták eredeti alakjában fáról kinyomtatni az alkotásokat, fölutazott Zentáról Szabadkára, kiosztotta a plebejus mestereket, akik kitüntetésnek vették a zokszót, hiszen még nyomdászkorából ismerték az alkotót, dolgozott ő a Minervában is, és hangoztatták, ilyen mestertől ünnep a feddés! Így lett képzőművészeti műalkotás is az én versemből, de ezért én tartozom neked, mondta énnékem az én Karcsi bátyám.

Aztán eljött a miniatűr fametszetek kora, eljött a világhír.

De eljött annak az ideje is, hogy az én versem metszetei nemzetközi kiállítás tárgyai legyenek, Budapesten, Helsinkiben.

– Ülj ide mellém – mondta az én barátom, Andruskó Károly, akkor a Kard utcában. Abban a kicsiny szobában, 2001 nyarán. Bozontos üstöke hófehér. Éppen három és fél évtizede fogadott itt engem először. Fogadott?

– Gyere, testvér – mondta.

S én jöttem.

Jöttem a Tópartról, olyan világból, amelyet bizonyos metszetek, fafaragások igazolnak. A Kolóniából, amelyet csak a zentaiak egy része ismer igazán. De az a rész ezt a világot nagyon szereti.

Állok én valami rettenetes bölcsőhelyi auditórium előtt, egy kiállítást nyitok meg, lányos állal, férfias szívvel, s elindulunk, felhők fölött lépegetünk, isten közelében, zentai korzón, Tisza-parton, lelkünk és szívünk bársonyában, Kard utcán, Tó utcán lefelé, el a végtelenhez.

– A kiállítást megnyitom! – nyilatkozom azóta is, sokszor mondom én ezt porhüvelyemben visszhangzón, Karcsi bátyám meg világon átröpül. Én itthon vagyok, erős tő köt, miként minden akác-, hárs- és gesztenyefát, és virágzom mézédest, békés szirmokat.

2005 nyarán jártam a Kard utcában, köszöntöttem barátomat 90. születésnapján. Gyönyörű Tisza-parttal ajándékozott meg a Mester, de a képet a fiam konfiskálta, én meg önként lemondtam róla, mert boldogtát tett, hogy Andruskó Károly beköltözött utódom nappalijába is.

Eszkendőre rá bezörgettem én újra Karcsi bátyámhoz, tokaji borral köszöntöttem rá a betöltött kilencvenegy évét, s elvittem hozzá jelen beszélyem szövegét, amely húsvétra megjelent a Vajdaság Ma Délvidéki Hírportál Novella rovatában. Részleteket olvastam föl neki, meséltem a munkámról. Az idős művész figyelmesen meghallgatott, elismerően bólogatott, s mondandóm befejeztével kijelentette, no, végre valaki írt a tópartiakról is. – De hía van ám a munkádnak – mosolygott. – S odafordult az egyik polchoz, hosszan keresgélt, aztán három képet rámolt elő. Az ablak felé fordította az elsőt. – Ez itt a Tóparti utca. A Csonka sarkától a Szent János felé. 1958 nyarán festettem.

Nézem a csodát, kánikula vibrál a táblán, a hűvös oldalon gyerekkorom gömbakácai lihegnek, a naposon meg ott sorakoznak a pompás hársak.

A Mester fölemeli a másik képet, sokáig nézegeti, szeme vibrálása újrateremti a megfestett alakokat. – Nem szóltál a nincstelen tópartiakról, a partialjiakról, a felső kertekiekről, akik naponta rőt-ták a Tópart utca aszfaltját, hogy korán beérjenek az öcsém-vásár-ra, hogy napszámba mehessenek a Léderer-birtokokra, át a Csókai rétre. Meg a kubikosokról sem beszéltél, akik Marci kocsmája előtt megálltak, ott búcsúztak el a családtól. Oly sokan voltak, sóhajt, megsimogatja a kép alakjait. – Jaj, de sokan voltunk! – helyesbít. S az elnagyolt, inkább sejtethető arcok megélednek szívemben.

– Te már nem ismerted azt a világot! – mondja Andruskó. – De ez nem baj.

Hallomásból ismerem én e fölemlegetett sokaságot, akik mindig félelemmel néztek a tél elé, s tudok azokról az utcákról, közőkről is, amelyekben ott lapultak azok a házacsákák, amelyekből tavasztól őszig odavolt *gubizni* a családfő meg a nagyobb fiúk, valahol nagyon messze, a Pancsovai réten, ahova napokig kellett gyalogolni. Nép-vándorlás volt ez, talicskásan, kordélyokkal, könehéz szívekkel.

– Ezt a képet is ötvennyolc táján festettem – emlékezik Andruskó. – Akkor még sokan éltek a kubikosok, a baráberek közül. Akinek mutattam a munkámat, mind azt mondta szomorúan, jó, jó, tetszik neki, érdekes is, de nagy kár, hogy nem lehet rajta fölismerni senkit.

Így lettek megörökítve mindannyian, sóhajtom vissza a régi elődöknek, lám, én most, ennyi idő után, fölsimerek mindenkit!

– Ez meg itt a Csókai rét, ahova az a sok lány meg asszony járt napszámba, a fél Zenta odajárt. Én is megfordultam arra gyerekoromban. Sok gyerek is kenyeret keresett, mert akkor az olyan világ volt. – Megtörli verejtékes arcát Andruskó Károly, a műterem ablakán át néz kifelé, de nem a kerítésre fölfutó hajnalicska virágot szemléli, hanem a hét-nyolc évtizeddel előbbi Tópart utca elevenedik meg lelkében, a hajnali sötétben a hídhoz igyekvők hadserege, akik szorongással ébredtek, vajon kellek-e máma, dolgozhatok-e sötétedésig, vagy hazaküldenek, s nem lesz meg a másfél dinár, mert annyi a napszám, meg annyiba kerül két kiló kenyér is...

– Ennek a táblának a hátuljára rá is írtam az évszámot, tapogatja a fonákot a Mester, 1958. Még jártak a csillék a réten, de sokat toltam őket gyerekoromban!

Csikordul sínen a vaskerék, én is hallom, mert hallottam annak idején, fölremlik a sikkadás, de én már szegfűgomba után jártam azon a réten, mert ott rengeteg termett. Akkor még nyájak legeltek arrafelé. Nehezen szűröm ki emlékezetemből a mai Tisza-partot, milyen is volt a környezetet elcsúfító gabonasilók megépülése előtt, meg az emeletes házak mióta is nézik magukat a víz tükreben?

– Messzire értünk a Tópart utcától! – tölt borocskát poharunkba a Mester.

– Messzire? – kérdezném. De most már én is látom a kerítésre fölkapaszkodott hajnalicska virágokat, szellő libbenti a kék pilleszárnyakat. Itthon vagyunk, mondanám, itt vagyunk a Csonka-lejáró előtt. Csak ezt mondanám, mert ha kilépek a kiskapun, néhány lépés csak a Kard utcában, s ott fordulok balra, mint egykor, ha-zafelé.

A Tóparti utca külső kétharmada nem volt szilárd burkolatú, csak a ferencjós-kás járda. Lassan négy évtizede annak, hogy kiaszfaltozták a Csonkától a Kolóniáig. Akkor nagyon szép lett, addig nagyon sáros, vagy nagyon poros volt.

A második harmad közepén, kifelé a jobb oldalon állt egymás mellett két ház. Egyikről azt mondták, városháza, ami igaz is volt valamikor, de nem volt soha a városi közigazgatás központja, ha-

nem csendőrlaktanya volt, pusztázó, a tanyavilágban kószáló kakastollasok főhadiszállása. Közvetlen mellette, kifelé volt az a ház, amely előtt mindig megálltam, még felnőttkoromban is, egy szárazkapu fölötti domborképet nézegettem, megrakott szénáskocsit húzott két lovacska.

Szemben e házzal, a túloldalon áll egy hatablakos épület, Smidt bácsi háza, amelynek kertje madárházakkal, röptetőkkal volt tele. Sokat bámészkodtam e kertben annak idején, ámultam a papagájokon, ugyanis e házban lakott az a nagybátyám, aki megjárta Don poklát, s aki 1954-ben tért haza a fogolytáborból, neki akkor ért véget a második világháború. Néha, ha berúgott, mesélt nekem a borzalmakról meg arról, hogy 1949-től tíz körmével építette a tiszalöki erőművet, még mindig hadifogolyként. Magyarországon magyar katona. Szerencsénkre meghalt Sztálin, mondta mosolyogva.

Aztán ebbe a házba beköltöztek a Varga gyerekek, Zoli meg Géza, s lett Zentának nagy írója.

A második harmad végén, ahol a Szűcs utca keresztezi a Tóparti utcát, az északkeleti sarkon sütötte Puskás bácsi a világ legjobb kenyerét, pedig nem is volt mindig fehér. Szemben a nyugati sarkon borbélyműhely állt, két réztányér lógott az ajtó felett, Pesti Misa tánc- és illemtanár kaparta ott borostások pofázmányát. Róla mondogatták, hogy rászólt valaha valahol a fontoskodó legényre, viselkedjen fiam, ez itt tánc- és illemhely!

A két szembesarkon bádogos- és kovácsműhely állott, kicsit lejjebb egy bognár, de ez a műhely már a harmadik, a legrövidebb harmadban állott. És a sarkon, a nyugati végen, egy nagy épület, a (Hangya) szövetkezet. Benne akkor is bolt volt, Gordán bácsi boltja. Mögötte, már az Újsorra nézett, Vicei Marci kocsmája.

Marci kocsmája jeles hely, errefelé központja volt nemcsak az ivászatnak és mulatozásnak, hanem a társasági életnek, báloknak, politikai gyűléseknek. Itt tanultak a Verebes gyerekek bandában muzsikálni, mi meg lestük őket, szorítottunk nekik, hiszen délután még együtt kergettük a rongylabdát a Templom téren. Punyó volt különösen tehetséges, szegényért tizenöt éves korában eljött a náthahaláz, gonosz tündér képében ragadta volna, de győztek rajta tóparti angyalok, lelke biztosan égbe szállt.

Vicei Marci bácsit én is jól ismertem, nemcsak gyerekként, később is, közelebb is kerültünk egymáshoz, mert kisebb fiához el-eljárogattam néha. Ilyenkor beszélgettünk is kicsinyég, mert Marci bácsi torka odalett, később ez vitte el. Egyszer, csöndes szombat délutánon, a kocsmai mulatozásokról szölgünk. Én ellenkeztem az öreggel csöppet, s megkérdeztem, volt-e szomorú pillanata életének abban a kocsmában, amelyikbe minden éjjel visszaálmódja magát. Volt ilyen, mondta, és lehajtotta a fejét. 1941. november 11-én este. Akkor. És azt nem is lehet elfelejteni. Már besötétedett, amikor négy fuvaros, újfalusiak, bejöttek egy-egy pálinkára. Iszogattak. Egyik hirtelen lenyelte a fityókból a nedűt, s jó hangosan azt mondta, gyerünk, mert megszöknek a zsidók! Hirtelen csönd lett a teremben, megállt pörgésében a biliárdgolyó is. Az ablakokon át kivetült a fény, láttuk, ponyvákka letakart két fuvaroskocsi áll kint. Koporsók voltak a kocsiakon. Aznap akasztottak a kaszányaudvaron. Azt mondták a hatalomtartók, lázadókat, ellenállókát ítélték el, akik a magyar haza romlására esküdtek össze. Öt zsidót és egy magyart akasztottak fel. Négy zsidó gyerek, az áldozatok közül, hozzám is be-bejött néha. Ismertük őket mindannyian. A fuvarosok röhögni kezdtek, de akadt köztünk olyan ember, aki megragadta a pofázó fuvaros gallérját, s a röhej azonnal az ajkukra fagyott. Gyorsan szedték a lábukat, s elhajtottak a Zsidó temetőbe. Az egyik módosabb ember, P. úr, magához intette Sukit, a prímást. Sukikám, itt van húsz pengő, ma ne muzsikáljatok. Áldja meg az isten, P. úr, hálálkodott a prímás, de nem akarta elfogadni a pénzt, ám P. úr rátukmálta. Tedd csak el, nektek ez a megélhetéshez kell, énnálam nem hiányzik. Ültek a vendégek, nem beszélgettek, iszogattak, módjával. Jó óra múlva bejött négy katona, tiszthelyettesek. Akkorra már szinte üres volt a kocsmá. A zenészek simogatták még poharukat, indulni készültek ők is. Az őrmester hangosan parancsolt, ide, cigányok! Suki lassan odament az asztalukhoz. Hozd a szerszámodat is! Ki látott már cigányt szárazfa nélkül? Halottunk van ma, éppen hazaindultunk, nagyságos uram, szinte könyörgött a prímás. Ide figyelj, fiam! – mondta Sukinak a nálánál legalább tíz évvel fiatalabb őrmester. Te nem értesz engem? Te ma itt muzsikálni fogsz énnekem, mert mulatós kedvem van. Suki meghajolt. Nagyságos uram, de az

anyám... Az őrmester felugrott, és ököllel ütött Suki arcába. Suki megtántorodott. No, most már érted a magyar szót, cigány?

Rázendítettek a hangászok, daloltak a hadfiak. És ittak. Szerencsésnek nevezték magukat, hogy ők voltak a Zsidó temetőben az ügyeletesek, így legalább kimaradhattak. Mikor már rekedtre ordították magukat nagy vigadozásukban, odahívott engem is az asztalhoz az őrmester. No, te pincér, no, te cigány! Éreztétek megtisztelve magatokat, hogy szolgálhattatok a magyar katonáknak! És ami mindenek a koronája, eljött hozzátok Őfőméltósága is! Egy-egy ötpengőst kaptunk fizetségül. Felét sem annak, amennyivel tartoztak. De örültek a zenészek is, én is, hogy eltakarodtak ezek a vitézek.

Ez az öt pöngő nem köll nekünk, mondta Suki. Máris égeti a lelkem. Nem köll nekem sem, mondtam én is. Reggel adtuk oda Mári néninek, a vén cigány koldusasszonynak, aki haláláig, az ötvenes évek elejéig ott koldult a Szent István-kápolna sarkán.

Suki másnap este vissza akarta adni P. úrnak a húszast, mondván, mégis muzsikáltunk, P. úr. Tudom, Suki, meg azt is, hogy nem szívből húztátok.

Vicei Marci kocsmájában iszogatót a Langeléta is, aki a Regdon-portára, anyósához nőült, s aki rozmaringos hangulatában sokszor végigénekelte a hazafelé utat. Lestük őt mi, gyerekek, mert Langeléta különleges alak volt ám! Belátott minden udvarba, hiszen a deszkakerítések csak a melléig értek, kobakja néha az eget súrolta. Amikor hazaért, mozgalmassá vált rendszerint az udvaruk. Anyósa és felesége egymást túllicitálva marták le róla a maradék keresztvizet. Az Őriás csak odamordult valamit az asszonyoknak, leginkább kemény szitkokat, aztán hétrét görnyedt az ajtó előtt, eltűnt szemünk elől, és csönd lett a portán.

Azonban egyszer nem a megszokottak szerint zajlott a bejárodott koreográfia! Langeléta most is széles léptekkel lódult hazafelé, mi meg tisztes távolból követtük. A Jegenyefa belépett a kiskapun, mi azonnal a kerítéshez tapadtunk, s kukucskáltunk be a széldeszka csomóluyukain. Az Égimeszelő apósa, Béla bácsi, egy beteges vénember, botjára támaszkodva ült az alacsony kútkáván, két kezét botján tartotta, arra fektette az állát. Nem is figyelt fel előtte eltán-

torgó vejére, aki hosszabbat lépett oldalra, és beletenyereelt a gangra néző kisablakba. Csörgött veszettül az üveg, ordítva szitkozódott a Hosszú. A vészes hangra együtt ugrott ki a két sárkány, visítózva átkozódtak, s mondhattak valami olyat is, amit Langaléta lenyelni nem bírt, s egyetlen lépéssel repült a két asszony elé, bal kezével egyszerre kapta el mind a kettőt, és istenesen döngetni kezdte őket. Vonítottak, hörögtek az asszonyok, menekültek volna, de a hatalmas bal mancs nem engedte őket, a jobb pedig nagy csattogásokkal szelídített, okítgatott. Égimeszelő apósa, a beteges vénember, lassan fordította a családi égszakadás felé ősz fejét, felemelte botját, majd hegyével a földbe vágta, s fogatlan szájával ezt sziszegte: csak üzd őket, a zannyuk szencsigit!

Akkor én még nem értettem, aztán idők múlásával kezdtem fölfogni, most már értem is, érzem is a vénség kifakadásának mély, férfias filozófiáját.

A szövetkezet sarkán véget ér a Tóparti utca, ám ez ma már nem igaz, mert az újsori rész meg a Regdon-porta sora a Ferenc-templommal mind idetartoznak, ki egészen a Kolóniáig. Mert a Szent Ferencről elnevezett templom a Tópart temploma, ezt mindenki így tudja, holott a templom meg a plébániaépület telke a Kolóniához tartozik. Ki hinné ezt ma már?

1939-től, az épület felszentelése óta e templomban misézett, szolgálta népét, keresztelt (engem is), esketett, temetett, s szívével, lelkével vigyázta-vigyázza nyáját a jó öreg pásztor, Fábri Jenő esperes-plébános, ki Banó tanár úrral együtt elindította Zentán a helytörténeti kutatások újabb hullámát. Az elsőt a Dudások cselekedték. Banó tanár úr az impérium-visszaváltozással Pestre emigrált, Jenő páter meg itt maradt, bölcsőhelyén, s oly korban hintette el a helytörténeti kutatások és a magyar néprajzi gyűjtések magvát, amikor a hatalmasságok nem néztek ilyesmit jó szemmel. S az áldott televényünkbe elvetett mag bizony kiserkent. Tanulmányok, gyűjteményes könyvek sorjáznak a polcokon, tárgyi anyagok meg szolgálják a közművelődést a múzeumban. S jöttek a követők, a tanítványok, és cseperednek szépen a tanítványok tanítványai.

2004–2006

FÁK ÉS GYÖKEREK

Hangya András munkája

ÖRÖKSÉGÜNK

A konyhaablakon át nézem apámat, nyolcvan felé lépegető bácsikát, amint az udvaron tesz-vesz. Mozdulatai kimértek, kissé lassúnak tűnők, de állandók, hajtja őt valami csodálatos erő, be nem jönne télidőből melegre. Keze barna porcelán, ujjai majdnem áttetszők, kézfején pontosan látni az erek hálóját, dudorodó bőre, mint mocsári tölgy kérge.

Ásót forgat a kezében éppen, vizsgálja, kimozdult-e fényes nyele a hosszú télben. Leereszti vasát a hegyével a földre, jobb lábával rálép, rúgná bele csonttalajba. Aztán rézsút tartja, bal kezével megragadja a nyél végét, jobbával közepét, nyom vele néhányat, erőlködik, ziháló pára báránylehelője jelzi; arca is megfeszül, meg elevenednek az anyaföld barázdái.

A fiatal apámat látom lelkemmel.

Aztán fölneéz az öregem, keze még a ragyogó nyélen, de nem erőlködik már. Tekintetünk találkozik.

Int, menjek ki hozzá.

Az udvaron nekem ront a tél, hajamba markol a szél, nyakamba huhog a hideg. Összerándulok.

Apám mosolyog rám.

– Gyere, no! – azzal fölemeli az ásót. – Megreszeljük, kicsit csorba.

Kezembe adja a szerszámot. Tartsam én, ő meg dalra bírja a vasat. A létrára mutat, a ház végén mennyei padlásra tart; s én látom apám negyven évvel ezelőtti mozdulatát.

– Az ásó nyelét dugd be a létra két ága közé, feszítsd, én majd megreszelem.

Akkor a kora tavaszi kertet kezdte ásni, s bújtak már a nárciszok. Most minden kőkemény.

Módszeresen reszeli az ásót, ritmusa pontos, valami nagyon ősi lüktetés, végtelen idők és távoli mezők öröksége. Ujjait látom csak, egyszerű dallamra táncolókat, megelevenedett manócskákat, hajladoznak, kiegyenesednek, csöndes párnácskái szelíd macskatalpak, belapulnak, kidudorodnak.

Lélegeznek.

Reszelője nyomán fény villan az elfakult vason, tél végén nap-sugár ugrik jégcsapra. Így indul az olvadás első cseppje.

– No! – érinti apám ujjával az ásó élét. – Jó lesz.

Fal mellé kerül az ásó. Az öregem karon ragad, visz a kertbe. A dermedt, kicsi éden, így hó nélkül barátságtalan, a kései kórak közül néhány tört derékkal ott inog a szélben.

Apám szeme fénylik.

Az öreg meggyfa alatt megállunk. Ezt a fát annak idején éppen mi ketten ültettük. Azóta sokszor ettem vérbő gyümölcséből.

Apám lemutat a földre.

Belebámulok az avarba.

– Hát nem látod? – nyomja meg a hangját. Közel lép a fa törzséhez, leguggol, két kezével gyengéden széthúzza a barnásfekete dunyhácskát. – Sarjú – mondja, s madárcsőr keze gyengéd fészket takar. Óvja a csöpp fát rideg zimankótól.

Ünnepélyesen szól, jelentőségteljesen:

– Nem érted, mi?

A fa törzse testvérként segíti, felegyenesedik.

– Ezt a fát mi ketten ültettük!

– Tudom.

– S miről beszéltem akkor?

Aramütés remegtet, zúdulnak át a gyerekkor képei egész testemen. Kicsi meggyfásarjat tart apám ujjai között, gyökere alig van.

– Vigyázz, hogyan ászod ki a helyét, ennek meg kell fognia!

Parancsot, törvényt mond az apám.

Én meg ásom a gödröt a kert közepén, kedvetlenül, mert parancsra teszem. Az öregem sokat akadékoskodik a gödröcske miatt,

nem egyenes a fala, még nem eléggé mély, porhanyósabb párnácskát terítsek a piciny fácska gyökere alá.

– Ez az én öregapám meggyfájának a fia – csillan szeme apámnak.

S ekkor tudom meg, hogy az én dédapám, néhai Balogh János, számadó, akinek apja, öregapja meg más ősei is juhászok voltak a bogarasi, paphalmi, csésztói meg más legelőkön; szóval az én dédapám, számadó Balogh János minden gyümölcsök közül leginkább a meggyet szerette. Különösen vonzódott pedig ahhoz a fajtához, amelyik majdan ezen a sarjon terem, ha egyszer fává serdül, és termőre fordul. A Csésztó mögötti földeken talált rá az apám.

– Most törik föl a földet, nyárfaerdőt ültetnek oda.

Míg mesél, szeretettel nézi a vesszőcskét.

– Talán hétéves lehettem, amikor először jártam öregapámnál a szárnyékon, a Csésztónál. Akkor ültettünk, mi ketten, a nádkunyhó elé, egy meggyfát. Mert ő minden szárnyékon meggyet teremtett. Így látta az öregektől.

Forgatja apám, s ujjaival cirógatja a sarjacskát.

– Az öreg meggyfát, ezek a senki erdőtelepítők, traktorral kiölték – mondja szomorúan. – Pedig meghagyhatták volna azt a gyönyörű meggyfát! Szép is lett volna ott az ipari nyárfák között. Bőven termő, fagyot tűrő, így mondta róla öregapám.

A régi legelők eltűntek már az én szemem elől. Feltörték őket még megszületésem előtt, a két világháború között.

– Kicsit későn van már az ültetéshez – aggódik apám. Gyöngéden tartja a fácskát, míg temetem a gyökeret, aztán kezével simogatja a porhanyót. Nagyon figyelmesen locsolgatjuk a csemetét.

Azon a tavaszon kettőnk legnagyobb öröme: első levelecske a fán.

Hatalmas meggyfa lett belőle a kert közepén.

– Ezzel a sarjával kezdem a tavaszt Andriskánál – említi dédunokája nevét apám, és visszazökkent engem a múltból. – Eresszen gyökeret kertjünkben is öregapám meggyfája!

Cserzett, porcelán arca fényleni kezd. Valami csodálatos ponton áll, belátja az elődöket és az eljövendőket: lelkében szépapa találkozik maradékával.

– A fák tartanak meg minket ezen a földön! – végrendelkezik előttem az apám. – A fák, amelyeket elültetünk.

Így van, mondanám, biztosan így van. És szemem előtt különböző gyümölcsfák tűnnek fel, meg egy hatalmas vadgesztenye, a keresztési nagy jegenyefa, nyárfák, fűzfák, a Tisza-parti gesztenyesor, út menti eperfasorok, szerény akácok, kánikulában pihegő poros gömbakácok.

És keresztfák sorjáznak legmélyebb gyökerükkel az Alsó- és Fölsővárosi temetőben.

SZENTKIRÁLYUNK

Az én apai nagyanyám, Lukács Verona, Lukács Péternek, Kosuth katonájának egyetlen gyermeke, adatközlője volt annak idején dr. Banó Istvánnak. A tanár aranyalmákat szakajtott a Regdon-portán álló terebélyes mesefáról. Számomra akkor lett mindez igazán meglepetés, amikor felnőttkoromban, jó néhány évvel nagyanyám halála után, Herceg János Kalangyájában rátaláltam Pironka meséjére, amelyet számtalanszor hallhattam kisgyerekkoromban. A tanár interpretálása remeklése a népmesék közlésének, bárki, aki elolvasta, igazat ad nekem, azonban mégsem olyan a közölt szöveg, mint a nagyanyám szájából hallott történet, mert ő ölébe fektette fejemet, simogatta tejfehér hajam, és olyankor, ha forró tengert vágott Pironka csodapapucs, megszorította a karom. Százszor is elmesélte nekünk Pironkát az én nagyanyám. És mindig szép volt.

Hát ez az én nagyanyám, Lukács Verona, elvitt egyszer engem a búcsúba, a Szent István búcsúba, a zentai Szent István-kápolnához. Nem tudom, miért voltam egyedül vele, hiszen anyánk mindig együtt bízott mindnyájunkat nagyanyánkra, de alighanem a bátyám valami Smederevska Palanka-i táborozáson volt, ahonnan sírva tért haza, megérkezésekor, a búcsú után néhány nappal, anyánk kötőjébe fúrta fejét, s oda zokogta bele minden bánatát, én meg őt látva, számármód bömbölni kezdtem a fekete eperfa alatt, anyánk alig tudott megvigasztalni minket, így lett teljes egy szép, ingyenes nyaralás. Öcsénk még karon ülő volt, nem átadható, tehát engem bíztak a nagyanyai szárnyak védelmébe valami miatt. Én meg e szárnyak alatt igencsak szerettem megbújni. Öreganyám, mint mindig, ha náluk időztem, a banyakemence padkáján vetett nekem ágyat, s mielőtt elaludtam volna, odaült mellém, hajamat simogatta, és me-

sélni kezdett. Öregapám a kiságyán, a kemence mellett belebújt a subába, télen-nyáron ezt tette, valaha számadó volt, csak a subát ismerte el ágynak, takarónak, unokát elbújtatónak, és velem együtt kinyitotta ő is fülének kiskapuját. – Aludjál szépen, kisfiam, kezdte az én aranyalma nagyanyám, s reggel, ha fölébredünk, megindulunk, be a városba, Szent Istvánt köszönteni, mert ez a mi búcsunk, ez a mi igazi ünnepünk. Ez a mi szent királyunk cselekedte meg a mi szép magyar világunkat, és most is ő vigyáz reánk. Annak idején, amikor még gyerek volt e király, a mi templomunk védszentje, koronája sem volt még néki. Szent Péter úr erre járt akkor, a Tisza mentén az Úrjézussal, ahogy szoktak ők ketten, vizitáltak éppen, és találkoztak az István gyerekkel, nyáját őrizte, ahogy illett, s akiről megállapították nyomban az égből ideszállt kedveseink, hogy ő lehet egykor a magyarok legnagyobb királya. És *Szentkirályunk* meg azért lett István, mert Szent Péter álmában az Úristennel találkozott, aki megjövendölte néki, koronát juttat e jeles ifjúnak, a magyarok virágának, s e koronát Gábrriel arkangyal hozza el egyenesen az Úristentől. Szent Péter urunk el is mondta álmát mindenkinek, meg is van ez írva, ahol az ilyesmit megírják, hogy mindörökre fönnmaradjon. És el is hozta Gábrriel nekünk az Úristen ajándékát. Ezért szent a mi koronánk. S ezért szent a mi első királyunk, István.

Énnekem mindez nagyon hihető volt, hiszen hallottam már más forrásból is, hogy az Úrjézus és Szent Péter úr erre is járt, nem is régen, a mi tájékunkon, s akkori vizitációjuk alkalmával a fölsőhegyi kivagyi kovácsnak megmutatták, ki a mesterek mestere. És a fölsőhegyi kovács bizony nem verte tovább a kevély mellét, hogy ő a világ legjelesebb patkolója. Az emlékezetes példamutatás után vándorló szentjeink elérkeztek a Nagylaposra, amely terület közel is esik Fölsőhegyhez, s a legöregebb Bules, a környékbeli juhászok első számadója meg is vendégelte őket krumplis tarhonyával, ízlett is nekik, miért ne ízlett volna!

Aztán másnap végigarszoltunk az áldott Tópart utcán, be a Szent István-kápolnáig, amely előtt ott ült Mári néni, a vén cigány-asszony, koldult, s nagyanya adott is valami érmét neki, meg Fircinek is, az ujjatlan öreg cigánynak, a másik jeles koldusnak, aki

Mári néni mellett ült leginkább, ő nem imádkozott, hanem az orrát piszkálta, vagy szent dallamokat furulyált. A kápolnába már nem férünk be, csak előtte állhattunk meg, a széles járdán. Kihallatszott bentől az orgonaszó, más nem, de az ajtóhoz közelállók hallották, mit mond az esperes úr, vagy mit énekel a kántor úr odabent, így kis késéssel, mindenki részese volt a mise rituáléjának és misztériumának. Az áldozni vágyók kintről is bemehettek, mert a tömeg helyet biztosított a ki-bemenetelre. Nagyanyám is rábízott engem a fölötünk kapubejárót tartó terrakottaszoborra, áldozni ment, de gyorsan visszatért. Megfogta a kezem, elhúzott a járdán álló tömegből, s a központi parkra mutatott: – Itt állott a mi Szent István-templomunk, sokáig az egyetlen katolikus szentélyünk, amíg le nem égett. Annak idején búcsúkor körmenet volt, szerettem részese lenni, áldott harangja meg kihallatszott mihozzánk, a Regdon-portára is. A tűz martalékává vált Szent István-templomban kereszteltek engem 1886-ban, oltára előtt voltam elsőáldozó, bér málkózó, és 1904-ben itt esküdtünk egymásnak örök hűséget a nagyapáddal. De leégett, együtt a városházával, 1911-ben. A mi templomunk égett el, Zenta temploma, Szent István temploma, lelkünk darabja. Gyere, kisfiam, sétáljunk egyet! És az én nagyanyám kézen fogott engem, előbb a parki utakon jártunk, de gyorsan fűre is léptünk, ahova nem lett volna szabad, ki is volt ilyesmi írva apró táblákra, de én akkor olvasni sem tudtam még, nagyanyám meg föllázadt, és mentünk, apró léptekkel, de biztosan, céltudatosan, így éreztem akkor, és azóta is így vetül fel minden az emlékezetemben. Aztán itt-ott megálltunk, nagyanyám sóhajtott, nagyon mélyről fakadt lelke forrása.

S most, jó fél évszázad múltán, amikor már leülepedett bennem minden, amit gyermek- és ifjúkoromban tanultam, összegezhetem, hogy nem tudtak (nem tudtam) igazán hozzátenni semmit ahhoz, amit öreganyám lelkembe plántált. Mert megtanultam én az elmúlt évtizedek folyamán sok mindent. Apám megmutatta (még az ötvenes években), hogy mi a Szent Korona, István királyunk szerzeménye. Magyar *rosszpízeken* tudatosította velem korona tetején a dőlt keresztet. Idő múlásával megismertem azt is, hogy Szent István koronája és lándzsája eltűnt a történelem forгатagában, talán

éppen a Vatikánban, lelkünkben dédelgetett Szent Koronánknak I. Géza királyunkhoz van köze, akiről mi alig tudunk (vagy nem is tudunk), mert Istvánról sem magyaráztak becsülettel nekünk semmit. Kerestem én környezetemben Istvánt, a szentet, az államalapítót, magyarok között a legelsőt, de nem találtam. Csak sokára akadtam nyomára a Zentai Városi Könyvtárban, Vera néni, a kedves szerb könyvtárosnő, akinek magyar nyelve simogató volt nekem, kezembe adta Kós Károly erdélyi polihisztor *Az országépítő* című könyvét, halinakötésben, az Erdélyi Szépmíves Céh kiadásában, első pecsételése, Zentai Katolikus Legényegylet. Ez a könyv akkor, a hatvanas évek legelején, nem volt jelen a könyvtári kartotékban. Azóta többször elolvastam gyönyörű szövegét, meg is szereztem magamnak, mert az idő múlásával kiadta a magyar könyvkiadás is, talán kikölcsönözhető azóta bölcsőhelyemen is. Az eltelt évtizedekben kérdeztem én a tanítóimat Szent Istvánról, de egyetlen mentorom válaszolt csak, drága emlékű Pató Ferenc Magyarkanizsán, amikor ott voltam diák, az ő negyedik osztályában (1956/57-ben), s aki annyit mondott nekem, ő volt mindmáig a legnagyobb magyar, kisfiam, annak örülök, hogy kérdeztél felőle. Viszont később minden tanárom nyugodtan válaszolhatott volna szent királyunkkal kapcsolatos kérdéseimre. Elmondhatták volna legalább azt, akár az óra keretében is, hogy Géza fia, (Vajk) István volt a Nyugat-Európában terjedő primogentúra (elsőszülöttségi öröklés) elvének magyar megtestesítője, mert eme elv nyomatékosítása volt az a tette, hogy legyőzött, megalázott nagybátyját, Koppányt, aki követelte az ősi szeniorátusi elv betartását, felnégyeltette, és testdarabjait hatalmas szilárdságának jeléül Veszprém, Győr és Fehérvár kapujára függesztette ki. A negyedik darabot, mintegy tájékoztatásul, nagybátyjának, Gyulának küldte el Erdélybe. Az uralmat bitorolni vágyó nagybácsi okult a leckéből. Aztán megtörtént István uralkodásának legdöntőbb, hatásában legmaradandóbb lépése, megalapította a magyar keresztény királyságot. Fejedelemként koronát kért II. Szilveszter pápától. (Mennyivel szebb e prózai valóságtól nagyanyám mondája Szent Péterről!) A Rómától elnyert koronát 1001 újév napján (egyesekek szerint 1000 karácsonyán) Esztergomban ünnepélyesen a fejére

is tétette. A koronázás szertartása az úgynevezett *mainzi ordó* szerint folyt le. Ekkortájt így koronázták Európa keresztény uralkodóit. Azért mégis volt némi eltérés! István nagyurunk esetében királyi méltósága nem csak világi, de szakrális is, tehát őt koronázása után olyan jogok is megillették, amelyek később csak a pápákat, dönthetett az egyház ügyeiben. Nemcsak a világi dolgok, de a nemzet lelkének királya is lett. E jogából eredeztethetők a magyar püspökségek és érsekségek alapításai is.

És mondhattak volna mást is még az én mentoraim, de nem tették. Mondott sok mindent Vera néni által Kós Károly. És rögzített bennem a későbbi kor, de oly igazat, oly valódit senki nem közölt velem, mint az én apai nagyanyám, néhai Lukács Verona.

Végiglépdeltette velem öreganyám a városháza előtti parkot, lábnyomunkkal kirajzoltuk a fűben, hol is állott valaha a zentai Szent István-templom, amely 1911-ben a tűz martalékává vált, a városházával együtt. Isten e Tisza-parti lakát majd 200 évvel apró, újkori, fűbenjáró honfoglalásunk előtt, újrateremtéskor emelték elődeink, s e virtuális építmény kontúrjai közepén, ezt csak az én nagyanyám látta, meg lelkén átlényegítetten én is, ott állott örökzöldből kiírva: TITO. Ma is ott áll e rövid, örökzöld szöveg. Tragikus pusztulása után újjá akarták építeni Szentkirályunk templomát, bár megtették volna! Ilyen cselekedetével az akkori városi vezetés megőrizhette volna e XVIII. századi, történelmi építményt. De nem ezt tették! Győzött felettük a nagyravágyás! A Szegeddel való sok évszázados történelmi vetélkedés Isten háza helyett palotát, kéttornyút óhajtott emelni az Úristen és Szent Istvánunk nagyobb dicsőségére. De közben beszólt az első világégés, aztán az állam többsége, aztán a pökhendiség, aztán meg a mindenre rátelepedő, mindent szétdaráló, lélekveszejtő ideológia. Az épülő istenházából *romtemplom* lett, s ahogy írja a monográfus: a mindenkori beteljesületlen zentai álom meg nem valósíthatóságának a szimbóluma. A negyvenes évek legvégén valami hernyótalpasok széthúzták a hatalmas köveket, állítólag szemtanúja voltam ezen atrocitásnak, de emlékeimben nem rögződött e csúfos tett. A hatalmas kövekből a központi parkban maradt néhány, meg a Népkert ösvényei mentén is, meghatározóan a te-

nispályánál, de a legtöbbet eltakarították a Tisza-partjáról. Újabb generációkban elveszett már a romtemplom tudata is.

Pedig tanulhattunk volna mindannyian dicső, szent elődünktől, aki nemcsak magyaroknak prédikált, s nem csak nekik és miattuk hozott törvényt. Mert ő, Árpád honfoglaló vezérünk ükunokája, Taksony fejedelmünk dédunokája, a keresztény királyság megalapítója, szerényen hagyományozta alattvalóinak: örök időkre becsüld felebarátodat, értékeld a másságot! Gazdagabb leszel ezzel!

Öregszülém tanítása mást is rejt, ma már tudom. Amikor azt mondta Istvánról nekünk, unokáinak, *ő a Szentkirály*, azt fogalmazta meg, István, a mi örökös legelsőnk, koronája a mi örök törvényünk, s e korona megvallása, tisztelete, szívünkbe ültetése által történelme legnehezebb helyzetein is mindenkor úrrá lesz a magyar nemzet. S a szent királyban és koronájában rejlő hitünk megteremtője állandó nemzeti egységünknek a legnehezebb helyzetekben is, mindörökkön örökké.

Mesék almafája alatt külön világot teremtő Balogh öreganyám, néhai Lukács Verona jobbával kezemet fogta, baljával meg odahullatta vékony garaskáit Mári néni kicsinyke dobozába, ez járt az elaggott, koldus cigányasszonynak, ezt Zentán akkortájt mindenki tudta. Megelégedéssel, lelke teljes nyugalomával kéregetett a matróna a Szent István-plébánia sarkán, a szocializmus délszláv öngazgatói változata megkerült idején, az ötvenes évek kezdetén. És e vénségnek az egyenjogúság *legszebb* korszakában a koldulást nem tiltotta senki. Ült ő csöndesen, mementóként, Istenünk, Úrjézusunk és Szent Istvánunk maradék zentai háza előtt, a sarkon, közel a Tiszánkhoz. Hajában tetvek mászkáltak, szemében gyémánt csillagok ragyogtak.

2006. augusztus 15.

ESZMÉLÉSEM

Kisgyerekkoromban Zenta Kolónia nevű városrészében laktunk. Akkor ez volt a város legfiatalabb kerülete, hiszen 1921 után építették. Szerb és montenegrói emberek hagyták ott szülőföldjüket, s kaptak állami támogatással életteret azokon a részekén, amelyeket Magyarországtól elszakított az első világháború után a békediktátum. Itt vett házat apánk 1947-ben, s noha nem e házban láttam meg a napvilágot, mégis ezt tartom bölcsőhelyemnek, mert itt tettem meg első lépéseimet, itt mondtam ki első szavaimat, amelyeket anyánk ajka plántált tudatomba. De kilépve az utcára, más nyelvű közegbe értem. Nyelvet kellett váltanom, ha érteni szerettem volna, s más nyelven kellett szólnom, ha azt akartam, megértsenek. Gyermeknek játék a nyelvtanulás, szinte magától jön. Kérdésemre, hogy társaim miért nem tudnak az én anyanyelvemen, anyánk azt válaszolta, ők nem magyarok, nem tudnak magyarul. Tulajdonképpen a másik kérdésre, amelyet soha nem tettem fel szülőknek, hogy akkor miért nem tanulnak meg az én nyelvemen az utcabéli társaim is, ha én megtanultam kommunikálni az övükén, a mai napig sem tudom a választ igazán, hacsak azt nem föltételezem, hogy többségükben nem is akartak soha magyarul tanulni. Néhányan, akiket ezért bizony ki is néztek egyesek maguk közül, megtanulták az én anyanyelvemet is, és, ha úgy hozza az élet, mindig magyarul szólnak hozzám.

Furcsa szorongás volt nékem utcánk gyermektársadalmában, hogy másmilyen vagyok.

Először akkor lettem büszke magyarságomra, amikor udvarunkba gyűltek a szomszéd felnőttek, gyerekek, akik nem is beszéltek a mi nyelvünket. Nekünk volt az utcánkban rádió, s e szomszédok

kérték apánkat, tegye lehetővé számukra is, hogy követhessék az évszázad mérkőzését. Apánk kitette csöpp, barna Orion néprádiókat az udvari ablakba, anyánk meg korty eperpálinkával vendégelte meg a felnőtteket. Londonból szállt hozzánk Szepesi György hangja. Dicsőséges magyar ünnep volt aznap, 1953-ban, Magyarország 6:3-ra legyőzte Angliát! A közvetítés alatt Vidák bácsi előtt álltam. Ő egy kisszéken ült, maga elé húzott, két reszkető kezével átölelt, s nekem fordítanom kellett, ahogy tudtam, mit is mond pergő nyelvvel a Szepesi? Azt hiszem, első tolmács tevékenységem azért sikeredett jelesre, mert nem kellett ott sokat fordítani, a riporter hangja fölviillanyozott mindenkit, a magyar és az angol személyneveket megértették, a gólok meg igen sűrűn potyogtak. Szepesi György öröme átsugárzott mindnyájunkra. A nagy győzelem után vendégeink távozáskor megszorították apánk kezét, aki büszkén állt a kiskapu előtt, gratuláltak neki, s azt mondták, a magyarok a legjobbak a világon. Amikor mind elmentek, apánk leült arra a zöld kisszékre, amelyen Vidák bácsi izgulta végig a meccset, két tenyerébe hajtotta a fejét, és a válla rázkódni kezdett.

Megdöbbentem.

Én apánkat sírni nem láttam addig.

Csak belenyilallt egy görcsös fájdalom a szívembe, odaszaladtam hozzá, átöleltem a nyakát. Erre apánk fölkapta fejét, könnyein át mosolyogni próbált. Magához kulcsolta erősen derekamat, én meg az ő nyakát bilincseltem két kezemmel, sós-nedves arcához szorítottam az arcom. Féltettem valamitől a mi apánkat.

1955 tavaszán otthagytuk Zentát, Magyarkanizsára költöztünk, mert apánk ott kapott állást, utász lett, útkarbantartó. A település északi részétől a Horgos felé vezető szakaszon dolgozott. Sűrűn kibikliztem hozzá, én vittem ki számára az ebédet, amelyet anyánk gondosan becsomagolt egy kiskosárba. Szerettem kijárni az útra, mert ott vezetett a Tisza-partján, a töltés tetején, rengeteg látnivaló volt, naponta újabbnál újabb dolgok is, és meglepetés is akadt bőven. Apánk bekanalazta a meleg ételt, érdeklődött közben, mi volt az iskolában, a jó dolgokat elmondtam, más eseményekről mélyen

és bölcsen hallgattam. Mire felsős bátyánk hazaért az iskolából, már én is otthon voltam, s nekiültünk az ebédnek.

Egy április végi napon megismerkedtem egy idősebb bácsival, apánkkal beszélgetett éppen. Míg apám eszegetett, a bácsi hozzám fordult, nevemet kérdezte, az iskolát. Aztán bemutatkozott ő is:

– Én vagyok az iskolaorvos. Majd találkozunk, ha jöttök hozzám.

Ez is bekövetkezett gyorsan. Viszont furcsa előzménye volt az egészségügyi látogatásnak. A tanító néni versmondó versenyt hirdetett, de kijelölte a verset, amelyet másnapra meg kellett tanulnunk: Kosztolányi Dezső: Kip-kop köveznek... Szerettem verset mondani, könnyen is tanultam szövegeket fejből, de azt nem gondoltam volna, hogy a kiválasztott leszek.

Az egészségház várótermébe kijött hozzánk újdonsült ismerősöm, akivel apánknál találkoztam a Tisza-partján, a doktor bácsi. Mielőtt bárki bármit szólhatott volna, vagy köszönhattünk volna, eléje álltam, meghajoltam, s fölmondtam a verset. Míg muzsikált a költő sok szép sora, a doktor bácsi szemét néztem, s ő is a tekintetem kereste. Szavalatom végeztével magához szorított az öreg orvos, a tanító néni meg azt mondta nekünk:

– Gyerekeim! Kosztolányi Dezső, a Kip-kop köveznek... vers szerzője, az egyik legnagyobb magyar költő, aki a mi Szabadkánkon született. Ő volt a doktor bácsi bátyja. Mind a bácsit néztük, csoda történt kicsiny közösségünkben. (Azóta is különös zenéje van számomra e szókapcsolatnak, *Kosztolányi doktor bácsi*, mert ez volt az én legelső élő kapcsolatam a magyar irodalommal.)

Később sokat beszélgettünk, naponta elbicikliztem kétszer is a háza előtt, apámhoz oda- és visszamenet, könyvet is adott olvasni, a Szegény kisgyermek panaszait, amelyben ráleltem nagy költőnk kéznymára is, mert öccsének dedikálta a kötetet. Igazi felfedezés volt számomra a versciklus, megeltem benne az én versemet is, amit már fejből tudtam, Kip-kop köveznek..., s éppen ez inspirált, hogy megtanuljak más verseket is. Be is számoltam Kosztolányi doktor bácsinak gyarapodásomról, ő meg csak mosolygott, simogatta szökéből gesztenyésbe váltó hajamat, aztán két hüvelykujjával lehúzta alsó szemhéjamat, és szigorúan vizitált:

– Jó – mondta. – Nyújtsd ki a nyelved!

Furcsa volt arra gondolnom, hogy ez a bácsi valaha együtt élt a nagy költővel. Sok vívódás után kérdeztem meg tőle:

– Doktor bácsi, szoktak verekedni a Dezsővel?

– Akkor? – kérdezte ráncos homlokkal az öreg.

– Akkor.

– Akkor megesett. De anyuska ezért nagyon haragudott.

Izgalommal vártam az 1956-os évet. Úgy hittem, ez különleges szakasza lesz életemnek, betöltöm a tizedik évemet, nagyfiú leszek. Szép is volt nekem az az esztendő! Az iskola jól sikerült, dicsérettel végeztem a harmadik osztályt, a földerítőkkal táborozásra mentem Újvidék alá, a Fruška gorába, Kamanc mellé. Viszont a készülődés idején a *Budapestegy*, így hívta anyánk azt a magyar rádiót, amelyet hallgatni tudtunk, valami olyasmit mondott be a déli hírekben, hogy *fölmentették Rákosit*.

– No, nézd csak! – sziszegte a foga között.

Odakint elmondtam apáknak a hírt, meg Kosztolányi doktor bácsinak is, aki egy kutyát sétáltatott, de most a kutya vígan ugrándozott a parti fűben.

– Valami mégiscsak megtörténik! – szólt a doktor bácsi.

Apánk hosszan gondolkodott, majd olyat mondott, amit én nem értettem, pedig minden kiejtett szót ismertem:

– Megtörténik-e az a valami? És velünk? Velünk mi lesz?

– Elérkezett az idő – jelentette ki a doktor bácsi.

Az idő ősszel érkezett el. Egy újratemetéssel kezdődött, amelyről apánk ezt mondta:

– Valami nem kóser odaát. Tito kémje volt meg hazaáruló, azt bizonyították róla, most meg hős lett? De hát ugyanazok magasztalják fel, akik a hurokba tették a nyakát! Ez is Sztálin-maszlag, csak megfordították.

Én elmosolyodtam a Sztálin szóra, tudtam, kiről van szó, a képét is ismertem, sokáig meg is őriztem a Magyar Szó 1953-as Népnaptárát, amelyben egy karikatúra volt, Sztálin ült egy hokedlin, dajkának öltözve, nagy szoknyában, fodros kötővel és kendővel a

fején, orra alatt meg ott bökött a nagy bajsza, kezében pólyás babát tartott, táplálta egy cumisüvegből, a csecsemőnek meg kopasz feje volt, krumpliszerű, öreges orra, s azt írta a gallérján: Rákosi.

– A *maszlag* a cumisüvegben lehetett – gondoltam.

De mást is eszembe juttatott a Sztálin szó.

– Hál’ istennek, *meghalt* Sztálin – mondta Péter nagybátyánk nagyszüleinknek, amikor 1954 márciusában hazatért a második világháborúból. Tizenkét évig volt oda, ebből kilenc évig nem is tudtunk róla, pedig kérdeztünk mindent és mindenkit. Később, ha berúgott a bácsi, mesélt nekem Don-kanyari borzalmakról, fogolytáborokról, magyarországi kényszermunkáról.

– A tíz körmömmel építettem a Tiszalöket! – indulatoskodott.

– Végig hadifogolyként. Magyarországon: magyar katona.

A banyakemence padkáján üldögéltem hazatérte pillanatában. Benyitott a szobába, megállt az ajtóban:

– *Meggyüttem*.

– Péter! – sikoltotta nagyanyánk, s repült fia kitárt karjaiba. Ott zokogta ki minden visszafojtott könnyét.

– No, anyám, no... – békítgette nagyanyánkat a hatalmas ember.

Nagyapánk lemászott kiságyáról, ő is odaborult a fiára.

Én meg megültem csöndben a padkán.

Mikor odaléphetett hozzám Péter bácsi, szemembe kacsintott pajkosan:

– Te melyiké vagy?

– A Pista középső fia – mutatott be nagyanyánk, – ő is Pista.

Péter bácsi megragadott, fölemelt a mestergerendáig:

– Ilyen nagyra nőj, öcskös! – és megcsókolt. Borostás arca szúrta, de jólesett, s erre tisztán emlékszem ma is.

1956 októberének közepén látogatóból jöttek vissza Gombi Andrásék, apánk távolabbi rokonáék, Magyarországról. Vagy esztendeig jártak utána, mire útlevelük lett, mire Belgrádban beutazási vízumot kaptak, s mire meglátogathatták Kiskundorozsmán a feleség szüleit. A gyerekek nem kaptak útlevelet, így négy unokájából továbbra is csak egyet ismert személyesen a dorozsmai nagymama,

a legidősebbet, aki akkor már nyolcadikos volt, de a nagymama még vele sem beszélgethetett soha, mert amikor találkoztak, unokáját pelenkázgathatta, dalolgathatott neki, és annak örült, ha a kis unoka visszanevetett rá. Gombiék hozzánk is eljöttek, de nem sokat meséltek az útról, vagy csak nekem tűnt ez így. Jócskán besötegetett már a látogatás napján, de a vendégek nem mozdultak tőlünk. Anyánk ágyba parancsolt minket, ráncsukta az ajtót. Figyeltem én, mit is beszélhetnek, de nem hallatszott át a csukott ajtón, csak Bandi bácsi dörögése. Éjszaka volt, amikor valamitől följedtem. Az ajtórés még mindig világított, Bandi bácsi mackóhangját hallottam, még mindig ő beszélt. Néha közbe-közbecsiripelt a felesége is, de Bandi bácsi mindig visszavette a szót. Tudatosodott bennem, hogy mi, gyerekek, nem hallhattuk az élménybeszámolót, mert olyan tartalmakról szólt, amit elmondanunk senkinek sem szabad, ami, ha kitudódna, baj érhetné apánkat, vagy Bandi bácsit. Tudtunk a bajokról, amelyek más embereket értek, terménybeszolgáltatás miatt, *kulákoskodás* miatt, politika miatt. Iskolatársaink között is voltak néhányan, akiknek apját meghurcolták, bebörtönözték, pedig nem csaltak, nem raboltak, nem gyilkoltak.

– Utcára kivinni szót itthonról nem lehet! – tanított bennünket apánk.

Október közepén búcsúzott el tőlünk Szegfű Józsi, mert anyjával Budapestre utaztak. Ott éltek az anyai nagyszülők. A földerítőotthonban, amit mi egyszerűen csak cserkészanyagának hívtunk, körbeálltuk Józsit, irigykedtünk rá, meg csodáltuk is, messzi világot lát majd, oda megy, ahol a mieink 7:1-re megverték az angolokat, meg ott áll, abban a Budapestben, az Országháza is. Volt egy dobozunk, amelyre készítői rávésték a Parlamentet. Apánk hozta ajándékba anyánknak, oly időkben, amikor mi még meg sem születtünk, amikor apánk *magyar* katona volt, és járt Budapesten is. Ott állt a lakkozott fadoboz a tükrös asztalon, anyánk a fülbevalóját tartotta benne. Ünnepekkor szokta fölcsippenteni, ilyenkor nagyon csinos volt.

Azon a napon, kedd volt, amikor hajnalban Józsiék elutaztak Budapestre, éppen ebédhez készülődtünk, szólt a rádió, Budapest-

egy, de megszakadt a műsor, és az ismerős bemondó hangja idegenül hangzott, valami olyasmit közölt, hogy azonnal betiltják a nyilvános gyűléseket. Anyánk ijedten kérdezte:

– Pesten tüntetnek tán?

Furcsa szó volt ez: tüntetnek. Most hallottuk először. Mi az? Valami olyasmi, amit emberek cselekednek, de megtiltják nekik. Kik? Miért? Anyánk, szegény, magyarázgatni próbált nekünk, de mit is mondhatott?

El sem mosogatott ebéd után, amikor megint félbeszakadt a műsor, és a bemondó nagyon hivatalos hangon azt mondta, feloldják a felvonulási tilalmat.

– Jézus Mária! – ijedt meg a szülénk. – Ezek fűtyültek a tilalmakra.

Apánk este, amikor meghallotta Gerő hangját a rádióban, aki nacionalista jellegű tüntetésekről beszélt meg éberségről meg ellenséges elemekről, megjegyezte:

– Alighanem agyonvernek téged, de meg is érdemled!

Szerda reggel anyánk földúltan ébresztett minket:

– Az éjjel belelőttek Pesten az emberekbe! A rádió épületénél! Halottak is vannak. Valami gimnazistát is lelőttek, meg valami lányt is. Ezt mondta a Szabad Európa.

– Kik lönek, anyuka? – kérdezte a bátyánk.

– Nem tudom, gyerekek.

Ébresztésünk előtt szülénk kikapcsolta a rádiót. Csönd volt, pedig reggelizés közben mindig szólt a Budapestegy. A hétórai krónika. A pesti adó előtt az újvidéki adó hangja töltötte be a konyhát, az reggel fél hétkor indított magyar nyelvű híradással. Hangjukról megismertük a bemondókat, közelinek éreztük őket magunkhoz.

– Novi Sad még nem mondott semmit – jegyezte meg anyánk.

Ez a kikényszerített csönd idegen volt nekünk. De hát anyánk attól félhetett minket, amit ő akkor már tudott, hiszen hajnalban apánkkal együtt hallgatták a híreket. Virradatkor tudták meg azt, amit tőlünk, gyerekeiktől elhallgattak, úgy hitték, megzavarnak bennünket a súlyos szavak, amelyek fasiszta, reakciós elemekről szóltak. Ezek az

ellenséges elemek hamarosan olyan ellenforradalmárokká minősültek, akik fegyveres támadást intéztek a középületek ellen.

Mindig délben értem haza az iskolából. Azon az esős-szomorkás szerdai napon is, amikor nagyon hivatalos hangon egy ismeretlen ember kezdett beszélni a Budapestegen:

– Itt Nagy Imre beszél, mint a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke. Budapest népe! Közlöm, hogy mindazok, akik a további vérontás megszüntetése érdekében ma 14 óráig beszüntetik a harcot, és leteszik fegyverüket, mentesülnek a statáriális eljárás alól.

– Jaj, istenem! – sikoltott anyánk. – Pesten egymást lövik!

– Mi lehet most Szekfü Jóskával? – kérdeztem. – Ők tegnap utaztak el a nagymamához Budapestre.

– Szegények – mondta anyánk. – Talán szerencsájük lesz.

És szerencsájük lett.

November vége felé vergődtek haza, de Jóska boldogan mesélt a cserkésztyán.

– Tudod, kiskomám, nagyon izgalmas volt! Gépfegyverrel lőttek, belőtték nagymama szobaablakát is, de mi akkor éppen a konyhában voltunk. Annyi baj lett, hogy nagymama percekig levegőért kapkodott, mert fülrepesztőt sikoltott, és elszállt a hangja. Így mondta nagyapa. Még akkor is rekedt volt a nagyanyám, amikor eljöttünk tőlük. Az ablakfiókot újságpapírral ragasztotta be anyám. Tankok dübörögtek az utcákon, azt mesélték a gyerekek, valakik orosz tankokat is fölgyújtottak, vagy mi. De én ezt először nem hittem, mert hogyan éghet a vas? Aztán kiszöktem a házból, és a sarkunktól nem messze ott volt két kilőtt orosz tank. Füstösek voltak, te, kiskomám, égett ám az a vas, vagy mifene!

Először ilyen zaklatott meséi voltak Jóskának, akkor tizenegy évesen. Később összeszedettebben is regélt, hónapokig hallgattuk élményeit, s igen élvezte, hogy a figyelem középpontjába került. (De hát tényleg ott volt a sűrűjében, a Bokréta utca Üllői úti végéhez laktak közel. Ezt évekkel később fejtette meg önmaga előtt is, mert tizenegy évesen még nem tudott igazán tájolódní.) Ki-kiszökösött a házból a szomszéd gyerekekkel, elmerészkedtek az Üllői

útra is, meg a Tűzoltó utcáig is. Halottakat is látott, sok halottat, orosz is, magyart is.

– De a magyar halottakat azonnal eltemették a téren, virágot is raktunk a sírokra. Az oroszok meg ott feküdtek az utcán, úgy kellett átugrálni őket, rengeteg hulla volt. Némelyiket mésszel le is öntötte valaki – mesélte. – A rohanó orosz tankok sok orosz hullát belegázoltak a kövezetbe, palacsinta lett belőlük! Hánytam is emiatt egyszer. A többi gyerek kiröhögött, de nem tehettem róla.

Máskor meg az jutott eszébe, hogy a mozinál Gabi bácsi volt a főnök, a tanár úr.

– Biztos valami iskolából jöhetett oda. Mert ott gyerekek is voltak ám, nem csak bámészkodók, fegyveresek is. Alig voltak nagyobbak nálam.

Aztán, tudtuk meg, ott volt Jóskánk az utcabéli gyerekekkel együtt a nagy, romos kaszárnya előtt, amikor rengeteg ember együtt kiabálta: „Maléter! Maléter!”

– A másik utcában meg Pista volt a főnök – mosolygott, s a folytatásban nagyon rejtelmesre fogta a szót. – Azt mondták róla, hogy angyal. Én láttam őt, hát épp olyan volt, mint a többi ember. Nem angyal volt, ember.

Lassan elmesélgette azt is, hogy az élelmezéssel bizony gondok voltak.

– Nagymama, nagypapa és anyuka egymást váltották a sorban a Pávánál, hogy kenyérhez jussanak, de nem mindig sikerült. Nagymama minden lekvárját megettük.

– Amikor megindult az iskola, a szomszéd gyerekekkel, akit Rigó Lacinak hívtak, elmentem én is. Egy hatalmas iskolába érkeztünk. Laci azt mondta, ide jártak régen Nemecekék is. (Erről később sokat meséltettem Jóskát, hiszen bátyánk révén én már ismertem akkor Molnár Ferenc halhatatlan művét. Amikor 1964-ben először eljuthattam Budapestre, be is jártam Szekfű Jóska világát, s eljutottam a Práter utcába is, az iskolához. Azóta is szentül hiszem, hogy oda jártak a Pál utcai fiúk.)

– Laci is ötödikes, mint én, és képzeljétek, sokan hiányoztak az osztályukból, mert *dobbantottak*.

– Mit csináltak?
– Dobbantottak. A tanár bácsi is azt mondta, dobbantottak.
– Az meg mi?
– Az meg az, hogy elhagyták a házukat. Elmenekültek az országból.

– Hova? – nyílt kerekre szemünk. És nem fért a fejünkbe, hogyan lehet elmenekülni otthonról? Miért kell elmenekülni abból az országból, ahol csak jó lehet a magyaroknak? És mikor jönnek ezek haza?

– Egy kislányról, egy Rózsikáról, aki Laci előtt ült a második padban, sokan úgy tudták, hogy meghalt. Az egész család elveszett, erősködtek néhányan, mert az oroszok gránátot lőttek be a lakásukba. Két utcával arrább laktak tőlünk, egy sarkon. Iskola után elmentünk megnézni a kilőtt lakást. Hát azt annyira kilőtték, hogy fala sem volt! A nagy út sarkán állt Rózsikáék háza. Ezen a nagy úton vonultak az emberek. Minden ezzel kezdődött. A nagy vonulásokkal. Egymásba karoltak, és úgy meneteltek az út közepén. Nem féltek a villamosoktól sem. Bátor emberek voltak. És vidámak. Sokan nevettek a sorban. Mi meg a házbéli gyerekekkel a járdáról integettünk nekik. Anya meg nagymama szörnyülködtek otthon. Én meg boldog voltam, hogy ott lehettem.

Október harmadik hetének közepétől szinte éjjel-nappal szólt a rádió a mi házunkban. Anyánk a híreket hallgatta, leginkább a Budapestegyet, de Novi Sadot és a Szabad Európát is. Először nagyon érdekes kijelentése volt:

– Ezek mind mást mondanak!

De gyorsan megváltozott a véleménye, mert minden fogható rádióadó, amelynek megértettük az adását, ugyanazt a tartalmat röpitette világgá:

– Budapesten a Parlament előtt belelőttek a tömegbe. Rengeteg halott, rengeteg sebesült.

Amikor reggel a Novi Sad bemondta a borzasztó hírt, ezt az adót hallgattuk éppen, anyánk följajdult, leroskadt a hokedlira, kezéből a konyhaasztalra billent a kenyér, amelyből szeletelni akart, mert

reggeliztünk volna, összekulcsolta a két tenyerét, és hangosan a miatyánkot kezdte mondani. Az ima alatt én Szegfű Jóskára gondoltam.

Anyánk boldogságának örültünk az egyik napon, mert azzal várt haza az iskolából minket, hogy béke született a háborús Budapesten, tűzszünetet hirdettek, vége az ellenforradalomnak, mert minden, ami ott történik, az nemzeti demokratikus mozgalom. Este meg Nagy Imre beszélt a rádióban. Ekkorra megtanultam már a nevét is, megismertem a hangját is.

– A kormány elítéli azokat a nézeteket, amelyek szerint a jelenlegi hatalmas népmozgalom ellenforradalom volna, és vitathatatlan, hogy ezekben a megmozdulásokban elemi erővel bontakozott ki egy nagy, egész népünket átfogó és eggyé formáló nemzeti demokratikus mozgalom.

A beszéd minden szavát nem fogtam föl. De ez nem is volt számomra fontos, csak azt néztem, hogy anyánk aggódó arca kisimult, apánk is vidámabban sodorja a cigarettáját.

Másnap a Tisza-partján, az első zsilipháznál várta apám az ebédet. Vele volt Kosztolányi doktor bácsi is meg a kutya is. A kutya játszani akart velem, mert teljesen hozzám szokott, hisz mindennap futottunk bár egy iramodásnyit, de akkor nem volt kedvem hozzá, mert a felnőttek beszédét hallgattam.

– Rendeződnek a dolgok – mondta a doktor bácsi.

Apánk kanalizott a kislábasból, és bólogatott.

– Rendeződik nemsokára a mi sorsunk is, meglátja! – bólogatott az öreg.

Apánk abbahagyta az étkezést, lenyelte a falatot.

– Hát az jó lenne, doktor úr! Az nagyon jó lenne! Csak hát az oroszok...

– Ők most már nyugton maradnak. Kivonultak.

– Ki. Azok most kimentek. Pestről kimentek. Csak vissza is jöhetnek.

– Azt nem engedi meg Amerika!

– Amerika messze van.

És apánk újra kanalizálni kezdett.

A doktor bácsi a Tiszát nézte, a túlsó part sarkantyúját, a Csurgót. Azon túl ott a kis sziget, a Majomsziget. Nyáron sokszor beúszunk oda robinsonozni.

– Figyeljen ide, doktor úr – pakolta apánk az üres edényeket a kosárba –, én megjártam a háborút. Voltam Horthy katonája is meg Tito katonája is. Támadtunk is, védekeztünk is, üldöztünk is, menekültünk is. Ki is vonultunk valahonnan, meg egy-két nap, vagy egy-két hét múlva vissza is tértünk ugyanoda. Néha egyszerűen csak bevonultunk, néha harcolni is kellett. Ez akkor így volt. És a katona most is csak azt csinálja, amit megparancsolnak neki. Még a tiszteknek is parancsolnak. Ezek nem egyszerű dolgok. De minden mozgáskor, mindegy milyen irányba tettük, elestek páran, megsebesültek páran.

Csak néztem a mi apánkat. Nekünk ő ilyenekről nem mesélt soha.

Kosztolányi doktor bácsi a nyakát tekergette:

– Nem úgy lesz most, mint akkor volt! Más világ van már. Az Egyesült Nemzetek Szervezete közbe fog lépni.

– Hát az lehet – szólta apánk, és mosolygott. – Azért, hogy ilyeneket mondtam, ne higgye a doktor úr, hogy én nem a magyar győzelmet várom. Aludni is alig tudok, lesem a híreket, mi van? De valahogy nem tiszta a kép.

– Föl a fejjel – búcsúzott apánktól a doktor bácsi. – Eljött végre a mi időnk is!

A második kedden, apánk nevezte így a napot, mert szerinte a kezdet volt az első kedd, szinte beleizzadtam a pedálozásba, repülni szerettem volna, hogy mihamarább apánkhoz érjek.

– Apuka! Vonulnak ki az oroszok! Ezt mondta a Budapestegy is meg a Szabad Európa is!

– Jó lenne, ha igaz lenne – mosolygott apánk.

– Meg azt is mondta délben a Budapestegy, hogy győztünk. Győztünk, apuka!

– Mit mondott?

– Győzött a forradalom. Valami Zoltán bácsi beszélt. De nem hallgattam végig, mert indultam az ebéddel.
– Tildy? Tildy Zoltán? Ő beszélt?
– Ő beszélt, apuka, azt hiszem.
– Neki hihetünk, kisfiam. Neki hihetünk.
És az apám magához szorított engem.

Boldogan ébredtem a következő napon, 1956. október 31-én. Tízéves lettem! Nagyfiú. Először anyánk köszöntött, majd a testvéreim. De a Rádió Novi Sad belerandított apró örömkünkbe. A szovjet kormányról tett említést, az meg a pesti ellenforradalmárokról beszélt, és arról, hogy Magyarországon ezután már a földesurak lesznek hatalmon. Aztán meg arról is szólt a bemondó, hogy valami szovjet küldöttség járt Titónál.

– Akkor ezek eladtak minket – mondta apánk, amikor mindezt előadtam neki ebédkor az első slajsznál.

S ezt ismételte meg másnap is Kosztolányi doktor bácsinak, de ő legyintett:

– Nem jól tudja maga, Balogh úr! Éppen most jelentette be Nagy Imre, hogy kiléptünk a Varsói Szerződésből, semlegessé nyilvánította Magyarországot! Mondtam magának elégyszer, most szerencsénk lesz. Egyszer nekünk is szerencsénk lehet!

A következő nap estéjén körülültük otthon a rádiót. Az esztergomi érsek beszélt, a *hercegprímásunk*, így nevezte őt apánk. Egy szókapcsolat maradt meg beszédéből az emlékezetemben: „bukott rendszer örökösei”. De szüleinkre nagy hatással voltak a főpap szavai. A beszéd végeztével anyánk keresztet vetett.

Vasárnap reggel arra ébredtem, hogy anyánk sír. Ül az asztal mellett, arca két tenyere között, rázkódik egész teste, és néha felzokog.

Apánk meg ül vele szemben, néz a semmibe, a szoba sarkába. Lábához Foltos cicánk törleszkedik, de apánk észre sem veszi a kedvességet. A barna Orion rádióból valami zene hallatszik, idegenül ható muzsika.

Fölkelek az ágyból, de mire hozzájuk érek, megszakad a zene, és az ismerős hang, Nagy Imre hangja betölti a konyhát:

– Itt Nagy Imre beszél, a Magyar Köztársaság Minisztertanácsa elnöke! Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a magyar demokratikus kormányt. Csapataink harcban állnak! A kormány a helyén van! Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével!

Hamarosan idegen nyelveken is szövegeket mondanak, alighanem a miniszterelnök szövegét mondják, s számomra az a furcsa, hogy Nagy Imrét úgy nevezik: Imre Nad.

A szünetekben érdekes egyházi zene hangzik, anyánk is megnyugszik kissé, arca megenyhül, apánk meg lábával arrább löki a Foltost:

– Sicc innen!

Fölkapom a cicát, visszabújok vele az ágyba. Foltos boldogan dorombol.

Ezen a vasárnapon eljött velünk apánk is a nagymisére. Megtelt emberekkel a magyarkanizsai nagytemplom, s a nép lélegzetét visszafojtva hallgatta a prédikációt. Az asszonyok néha eltakarták tenyerükkel arcukat, a férfiak meg komorak voltak, s amikor a plébános úr azt kérte tőlünk, imádkozzunk, híveim, testvéreinkért, a szabadságunkért, az üldözöttekért, azokért, akik mindnyájunkért tesznek, akiket áldjon meg a Mindenható, és óvja meg őket minden bajtól az Úr Jézus, szívünkben mondtuk a könyörgést, közös hangunk szárnyalt a mennyezeti freskó felé, amely számomra a mennyországot jelentette, és Szent György felé, aki ott állt a gyóntatószék mellett, épp a sárkánnyal viaskodott, s lándzsáját a szörny szájába mártotta, meg Jézus felé is, aki a plébános úr mögött szenvedett a keresztyén. Tőviskoronája alól, haja közül kibuggyanni láttam vérét.

Az esős, hűvös novemberi napokban megváltozott a mi világunk. Először csak szállingóztak, aztán tömegesen jöttek városánkba a magyarországi *menekültek*. Az úton baktattak, férfiak, nők, kicsik és

nagyok, apámnál rendre megálltak, kérdeztek tőle ezt-azt, pihentek kicsit, aztán elindultak. Magyarkanizsán befogadótábort létesítettek a számukra. Naponta megesett, hogy kiérve az ebéddel gyorsan visszafordultam, vizet hoztam a kútról a megpihenő embereknek. Vagy két kilométerre volt oda a kút, nekem nem esett nehezemre a pedálozás, ők meg igencsak el voltak szomjazva, mire apámhoz értek. Legtöbbször Szegedről és környékéről kerekedtek fel, meséltek nekünk ottani történetekről, borzalmakról is. Valami sörkerti lövöldözésre emlékszem, arról szólt akkor a szemtanú, hogy a falakon ugráltak át, iszkoltak minden irányba az emberek, segítették egymás menekülését, meg taposták is félelmükben egymást, mert a sörkert egyetlen bejáratánál *ávósok* álltak, és derékmagasságból géppisztolyozták a tömeget. Ez a szemtanú magyarázgatta nekem, kik az ávósok. Nem értettem teljesen meg a mondandóját, de meséltem nagyon szidta őket, így az ülepedett le a lelkemben, ezek rossz emberek.

Apánk könnyebben megértett mindent.

– Terem erre felé ebből a fajtából is – bizonygatta az ávósokról regélőnek.

Szinte mindenki azt kérdezte tőlünk, merre menjünk tovább?

– Egyenesen, végig az úton – irányította őket apánk. – A Szent János-szobornál várják magukat. Menjenek nyugodtan, nemsokára odaérnek.

A gyerekek elcsigázódtak, mire Magyarkanizsához értek. Harminc-negyven kilométert gyalogoltak eddig, keveseknek sikerült valamilyen szállítóeszközzel felkapaszkodni. Apánk sokszor átadta ebédjét az eléhezett csöppségeknek, megelégedéssel szemlélte majszolásukat. A szülők hálálkodását félbeszakította:

– Ne köszönjenek semmit, én olyat cselekszem, ami természetes.

Este, ha hazatért, mindig megdicsérte anyánk főztjét, és színesen ecsetelte szüléneknek, milyen színekben játszottak a gyerekszemek, míg édesanyjuk etette őket. Anyánk először meg-megjegyezte, apuska, te meg éhen maradtál, de apánk leintette őt, dehogy maradtam, dehogy maradtam! Anyánk néhány nap múlva nagyobb edényben csomagolta apánk ebédjét.

November utolsó hetében egy házaspár érkezett meg hozzánk, az első slajszhoz, három gyermek velük. A kicsit az apa hátizsákban cipelte, a nagyobbak gyalogoltak, inkább már sántikáltak.

– Nem bírom tovább – lépett apánkhoz a férfi. – Megpihenhetünk?

– Üljenek ide! – terítette le esőköpenyét apánk a zsilipház szélvédett oldalán.

A férfi letette a hátizsákot, amelyből egy kipirult arcocska nézett rám, megtört, vizenyős szemecskékkel.

– Beteg a kicsi – mondta a néni, s babusgatni kezdte a csöppset. – Sírni sincs már ereje.

Apánk ebéddel kínálta a családot.

Az apa félreült, az oldalát kezdte kiszabadítani.

– Utánunk lőttek. Pedig átértünk már, de azért lőttek. Eltalálták az oldalamat.

Apánk a férfihoz guggolt.

– Megjártam a Kárpátokat. Mutassa!

Véres volt nagyon a férfi ruhája, inge, golyóütötte lyuk előlhátul.

– Szerencséje volt – mondta apánk. – Horzsolta a testet a golyó.

Az anya felsikoltott:

– Elájult Terike!

Apánk rám nézett.

– Elbírod?

– Elbírom – mondtam.

Apánk vállamra akasztotta a hátizsákot.

– Nem is nehéz.

– Bicajra, fiam! Menj Kosztolányi bácsihoz! Mutasd meg neki a kislányt, és mondd el, sebesült férfi van az első zsilipháznál.

Kosztolányi doktor bácsi éppen sétára indult volna, kilépett már a házból, a kutya elkezdett körözni az úton.

– Doktor bácsi, doktor bácsi! – kiáltottam.

A kutya előbb reagált, mint a gazdája, boldogan csaholt vissza a hangomra, futni kezdett felém, majdnem lelökött a kerékpárról,

mert ugrálni kezdett rám, ahogy elért. A doktor bácsi megállt a kiskapu előtt, várt.

– Ez a kislány nagyon beteg – lihegtem.

A doktor bácsi leakasztotta hátamról a csomagot. Félrefordult akkorra már a fejecske, szemei bezárultak, s arcocskája fehérre sápadt.

A doktor bácsi bevitte a csöppséget, injekciót adott neki, a pici nem sírt.

– Az apja megsebesült. Utánuk lőttek, azt mondta. Apuka üzeni a doktor bácsinak, az első slajsznál vannak.

– Szaladj át a szomszédba, Jani bátyádhoz! Mondd neki, én üzenem, azonnal induljon a sebesültért!

Gazdag Jani bácsi befogott a kocsiba, és trappban indult.

Visszatértem a Kosztolányi-házba a bicajért.

– Súlyos tüdőgyulladásra van – dühöngte maga elé az orvos.

– Jó, hogy sietnél vele. Baj is történhetett volna.

Aztán megsimogatta a hajam:

– Ügyes gyerek vagy, Pista!

Indultam vissza apánkhoz a kosárért meg az edényekért.

Útközben találkoztam Jani bácsiékkal. A két szürke most lassan poroszkált. A kocsiderékban, pokróc alatt ott voltak a gyerekek meg a szülők. Ismerősként intettünk egymásnak.

Odakint apánk azt mondta:

– Szerencsénk volt. Nagy szerencsénk. De hát ilyen az élet! Szerencse is kell hozzá.

A szerencse szót mondta ki ezután majdnem mindegyik *vándorló* (apánk így nevezte a hazájukat elhagyókat, a *menekült* szót soha ki nem ejtette a száján), mert rendre arról számoltak be apánknak, hogy őrzik már a határt, lövöldöznek, még a határon át is, nem érdekli őket a nemzetközi jog.

Magyarokháza három helyen alakítottak ki befogadótábor. A vasútállomásnál az idősek otthonában, amelyet mi szegényháznak neveztünk, mert a Ferenc Jóska idején annak épült; a központban, az inasiskolában és a Népkerthben, a fürdő épületeiben. Az inasiskola

ablakai közvetlenül az utcára néztek, így a járdán rendőrök silbakoltak, megtiltották a helybélieknek az arra járást. A Népkertet lezárták, minden oldalról járőröztek, nem engedtek se ki, se be senkit.

Mi, gyerekek, azért is bejártunk, mert megtehattuk, hiszen minden bokrot ismertünk, titkos utakat építettünk ki már hónapokkal előbb. Nem a Népkert miatt, hanem a futballpálya miatt. Ugyanis a Népkert északi oldalán helyezkedik el a sportpálya. Mivel Magyarokizsán híres cserépgyár üzemel vagy száz éve, selejtes cserepekből szárazon rakták körül a pályát, ez volt a kerítés. Jó magasan ívelt a cserépszalag, átugrani rajta a felnőtteknek sem sikerülhetett észrevétlenül. Mi viszont gondos munkával a talaj fölött kiszedgettük a hevenyészett falból a cserepeket, olyan réseket képeztünk, hogy átbújhattunk rajta. Így lógtunk be a meccsekre. Kívül-belül benőtte a gaz a réseket, s vigyáztunk is rá, hogy ez a természetes rejtezés épen maradjon. Akkor mentünk be a Népkertbe, amikor csak akartunk, hiába őrizték marcona fogdmegek. Pontosabban: világos nappal mehettünk be, mert sötétedéssel éberek lettek a járőrök, meg takarodó után a lakóknak szobájukban kellett tartózkodniuk, a mozgó alakokat elkapták.

Kis csapatunk, amelyik a hét két-három délutánján a Népkertben időzött, mert ott mindenfélét lehetett játszani, cowboyt, Tarzant, katonásdit, bújócskát, számháborút, közben minden fát megmászunk, a tiltott időben is megjelent a régi helyen. A tábor gyerekei fedeztek fel bennünket először, ők beszélhettek rólunk, mert hamarosan megjelent néhány felnőtt is, férfiak, kérdezgettek tőlünk mindenfélét, mi meg válaszolgattunk. A vége az lett, hogy kiszedték belőlünk, mindennap be tudunk észrevétlenül jönni.

– Hozzatok pálinkát! – mondták.

Cserébe töltőtollat ajánlottak. Egyikünknek sem volt még töltőtolla, csábított bennünket nagyon az üzlet. Csakhogy a pálinkát pénzért adták a bögrecsárdákban, a kocsmákban meg még drágábban, s nekünk pénzből volt a legkevesebb.

Otthon elmondtam anyáknak népkerti kalandunkat. Anyánk megijedt, tiltotta tőlem a Népkertet, verést ígért, ha nem hallgatok a jó szóra. Nem is lett töltőtollam, csak évekkel később, de néhány

pajtásom az iskolában eldicsekedett szerzeményével, Kovács Gabi, a csapat vezére (bukott már, idősebb volt tőlünk, fizikai fölénye eredményezte elsőségét) be is hozta a töltőtollat az iskolába, s tintával íráskor elővette. A tanító bácsi elkérte tőle:

– Honnan van, Gabikám?

– A menekültektől.

S kedves mentorunk, Pató Ferenc kiszedte a vezérből, aztán szép lassan belőlünk is, hogy pálinkáért cserébe szinte minden beszerezhető: töltőtoll, óra, nyaklánc, bicska. A tanító bácsi eltetette velünk a tintát-tollat, s arról beszélt nekünk, hogy nem szép elvenni, kicsalni más emberektől a javaikat, különösen nem olyankor, ha azok kiszolgáltatott helyzetben vannak.

– Mit szeretnének még a bentiek? – kérdezte tőlünk Feri bácsi.

– Csak pálinkát akarnak. Mindig azt kérnek – válaszolta Gabi.

– Más nem kell nekik. Szalonnát is vittünk be, de az nem érdekli őket. Csak a pálinka.

November utolsó napjaiban elküldött anyánk a borbélyhoz. Szerettem Imre bácsihoz jární, mert nála volt Magyar Szó, a napilapunk, s ha nyiratkozni mentem, át is lapoztam az újságot, bele is olvastam. Három lépcsőn kellett felkapaszkodni a bejárati ajtóhoz, mely fölött ott függött a réztányér. És csöngőt szólaltatott meg az ajtó, ha valaki belépett a tükrös műhelybe. Odabent többen várakoztak, leültem én is a pad végére egy bácsi mellé, aki kezében tartotta a Magyar Szót, keze fölött belenéztem a szétterített újságba.

– Tudsz te olvasni? – kérdezte a bácsi.

– Tudok.

– Én nem látok, csak a címeket. De szeretném tudni, miről is szól ez az írás. Fölolvasod?

És kezembe adta a bácsi a Magyar Szót. A harmadik oldalon állt az írás, amely arról tudósított, hogy Nagy Imre társaival elhagyta a jugoszláv követség épületét. Azért mentek el, mert a kormány garanciát adott, hogy bántatlanul hazamehetnek. Miután beszálltak a buszba, magyar katonák helyett szovjetek telepedtek hozzájuk, fegyveresen, és ismeretlen helyre szállították őket.

– No, akkor ennek is teljesen vége van – törte meg a műhelyt betöltő csöndet egy bajszos bácsi.

Az öreg, aki mellettem ült, megköszönte a torkát.

– Hallgassanak meg, emberek!

Mindenki a szomszédom felé fordult, még a székben ülő vendég is. Imre bácsi rámordult, erre ő a tükörből szemlélte a mesélőt. Én nagyon szerettem hallgatni az öregeket, ha élményeikről regéltek.

– Szóval – kezdte a bácsi –, én annak idején, a nagy háborúban megsebesültem Galíciában, és Krakkóba kerültem a katonakórházba. Lábadozókoromban kijártam az épületből, bebarangoltam a várat, a tereket, a piacokat, mindent. Hát az egyik ligetben láttam egy bábszínházat. Zsinegen vezette a bábos a bábját, és olyan volt az az oktalan jószág, akár hiszik, akár nem, mintha élne. Az előadás végén ki is jött közénk a mutaványos, ott lépdelt mellette a bábuja is, rendesen rakta a lábát, mozgatta a kezét, a fejét, integetett, éppen csak meg nem szólalt. Hát ilyen *bábjátékos* ez a Kádár! – csuklott el a bácsi hangja. Nyelt egyet, kisvártatva folytatta: – Elintézte a Rajkot, most meg kiradírozta Nagy Imrét is. Minden ellenségét a *madzagján* rángatja.

– Nemsokára mindnyájan Kádár madzagján lógunk – fordult felénk szappanos ujjával Imre bácsi.

– Legázoltak bennünket – szólalt meg egy fiatalabb, magas férfi.

A tükör előtt egy idős, szerb ember ült, Ilija bácsi. Szappanos képével felénk fordult, és permetezni kezdte a szappanhabot:

– No, gembeši, dobili ste ono, što ste zaslužili! (No, gömbösök, megkaptátok azt, amit megszolgáltatok!)

– Fordulj vissza, Ilija – mordult rá mérgesen Imre bácsi, a borbély –, és ne beszélj hülyeségeket borotválás közben, mert véletlenül elvágom a torkodat!

Ilija bácsi erőltetetten nevetni kezdett, de hirtelen köhögés tört rá, összefröcskölte szappanhabbal a tükört.

– Szépen olvastál, kisfiam – dicsért meg az idős bácsi. – Ki a tanítód?

– Pató Ferenc.

– Isten éltesse sokáig! Megérdemli.

Ilija bácsi távozáskor a műhely közönsége felé fordult, kárörvendő arccal, tiszta magyarsággal ezt kérdezte tőlünk:

– No, gömbösök, hogy ityeg a fityeg? Hogyan tovább?

– Vigyen el az ördög! – fakadt ki a hokedlin ülő öreg bácsi.

– Ezt sem hallottam még magyarul beszélni! – jegyezte meg a fiatalabb, magas férfi.

– Tudott ő magyarul, amikor az neki hasznos volt – jegyezte meg Imre bácsi. – De hát úgy hozta a sorsa, hogy most ilyen gatyában járhat. Különben nem árt a légynek sem. Csak szeret kicsit piszkálni bennünket.

December elején a tanító bácsi egy szőke kislányt vezetett be az osztályba. Szembeállította velünk, és bemutatta őt.

– Biluska Olgának hívják ezt a kislányt, Szegedről jött, fogadjatok szeretettel!

Új osztálytársunknak két hosszú hajfonata volt, s nekem úgy tűnt, ilyen lehet a mesék aranyhajú királykisasszonya. Lányok közé ültette őt a tanító bácsi, azok meg körülfogták, sugdostak, nevetgéltek, titokzatoskodtak. Nagy iskolatáskával a hátán érkezett Olga, be sem fért a batyu a padba, akkora volt, le kellett tenni a pad mellé az olajos padlóra. A viháncoló lányok lábukkal föllökték a táskát, tartalmának egy része kiborult, éppen eléem csúszott az olvasókönyv, vaskos kötet, s vonzotta a szemem, de nem mertem lehajolni érte. Miután a tanító bácsi megelégtelt a hangzavart, és mindenkit a helyére parancsolt, leguggoltam az elárvult táska mellé, s kezdtem visszarakni a kiborult könyveket. Az olvasókönyv maradt utoljára. Akkorra már Olga engem nézett.

– Átlapozhatom? – emeltem fel a fejem.

A kislány bölintott.

– Órák után odaadom. Most kell.

– De hát itt másmilyen könyvből tanulunk – súgtam neki.

Kék szemei elhalványodtak. Mintha megjijedt volna. A saját könyve helyett az enyémet nyújtottam neki. Én megbújtam Molnár Pista háta mögött, hogy a tanító bácsi ne láthassa elkóborlásomat, s kinyitottam Olga olvasókönyvét. Szakállas Lenin tekintett rám szigorúan,

a következő oldalon, az első olvasmányban Rákosi pajtásról és az úttörőkről volt szó. Gyorsan továbblapoztam, ez nem érdekelt.

Az új olvasmány címén már megakadt a szemem! A mi hazánk, állt a lap tetején. De nem ez ragadott meg, hanem az első mondat, amely így hangzott: A mi hazánk Magyarország. Olvastam volna tovább is, de beleakadt a szemem, a lelkem abba az első mondatba, annyira, hogy számomra megszűnt az osztály, nem észleltem, mi történik körülöttem. A mi hazánk a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság, állt a harmadikos könyvünkben, s nekünk tavaly, a harmadikban, be kellett vágnunk azt a szöveget, szigorúan ellenőrizte ebbéli tudásunkat Raffai Rózsa tanítónőnk.

Az én nyelvemen közöltek velem két információt. A könyv meg nem hazudhat. Melyik is az én hazám? Öt évtized elmúltával is, ahogy most írok, fölelevenedik bennem az akkori lüktetés és izgalom.

A tanító bácsi hangja zökkentett vissza az osztályba:

– Balogh Pista, olvassál!

– A mi hazánk Magyarország – kezdtem.

Az osztály falrengető röhögésben tört ki. De nem szárnyalt meszszire a hahota, gyorsan elhalkult, pedig a tanító bácsi nem parancsolt rendet. Olyan csönd született közöttünk, amely arra tanított minket, szívünkkel is gondolkodjunk. Idegenül hangzottak a tanító bácsi lépései, odajött hozzám, kezébe vette a könyvet, belenézett, aztán lapozott néhányat.

– Délután olvashatod ezt a könyvet – mondta. Nem dorgált, fejemre tette kezét, szinte éreztem átsugárzó szeretetét.

Óra végén vissza akartam adni Olgának a könyvet.

– Én nem nevettelek ki – vallotta meg. – Vidd csak haza, nézd át, ha érdekel.

Könyvet cseréltünk.

Otthon szüleimnek is megmutattam a szöveget.

– A mi hazánk most nem Magyarország – mondta apánk.

– De volt a mi hazánk Magyarország?

– Volt. Ám az nagyapánk országa volt.

– Aztán? – sürgettem apánkat.

– Aztán valami olyasmi volt a negyvenes évek elején is.

– Olyasmi?

– Olyasmi.

E szó jelentésmezejét azóta sem tudom igazán megfejteni. Mire utal, mire mutogat az „olyasmi”? Mi lehetett nálunk a negyvenes évek elején? Hosszú évtizedek kellettek hozzá, hogy fölfejtsem ezt a titkot, hogy értelmezzek dolgokat és eseményeket, hadba vonulásokat, háborúzó oldalakat, igazságot, hamisságot, hazugságot, isten nevében is elkövetett égbekiáltó bűnöket, terrort, kivégzéseket, Tiszába–Dunába veszejtéseket és vérbosszú-megtorlásokat.

December közepétől iskola után a népkerti tábor bejáratáig kísértem Olgát. Szívesen fogadta táskacipelésemet. Szegedről mesélt mindig, az Április 4-e utcáról, amelyben laktak. Beszámolói alapján egy különleges és szép utcát képzeltem magamnak, nem oly sáros-porost és keskenyt, mint a mi József Attila utcánk. Szerettem volna én is egy nagyvárosban élni, ahol aszfaltosak az utak és a járdák, ahol nincsenek kibillenve helyükről a flaszter téglái, amelyekben sűrűn megbotlottam mezítlábolásaim idején, és fájó sérüléseim akadályoztak a focizásban.

Meséltem Olgának titkos bejáratainkról is, de ő nem hitte el, hogy be tudok és be merek menni a táborba, ezért szemléltettem neki e jártasságomat. Igyekeztem őt rábeszélni, hogy jöjjön ki, megmutatom neki Kanizsát. Ő félt, s elmondta, hogy minden gyereknek, aki iskolába jár, ismert az órarendje, s a tanítás befejezése után legkésőbb fél órával jelentkeznie kell a tábori bejáratnál, az ellenőroknél. Délután nem lehet kijárni.

December 24-én délután végre átmászott Olga a sportpálya cserépkerítésén. Boldogan mutattam meg a nevezetességeket, a városházát, Tolnai leégett boltját, a gyönyörű szép tűzoltólaktanyát. Bemutattam neki a laktanya előtti víztározó halacskáit, amelyek télen is úszkáltak, mert itt harcoltak a téllal, nem engedték befagygni a medence színét, s artézi kút táplálta, télen gőzfelhő tört ki a vízzel együtt a csőből. Aztán elhívtam hozzánk, vonakodott kicsit, de eljött. Anyánk egyetlen mondattal feloldotta a kislány zavarát, megdicsérte szép hajfonatait, s azt mondta, neki is ilyenek voltak lánykorában.

– Én is nagy masnikat kötöttem copfjaimba vasárnaponként. Hétköznap pertlivel fogtam össze a végét.

– Én is így szoktam.

És beszélgettek ők a hajviseletről, aztán a karácsonyi készülődésről, a kalácssütésről, meg ki tudja még, miről? Én csak néztem őket, nem hallottam már a beszélgetést.

Öcsénk felébredt délutáni szunyókálásából, odaállt Olga elé, kérdezgetett tőle sok butaságot, amilyeneket csak az óvodások meg tudnak fogalmazni, ám nem sokáig tartott kíváncsisága, visszaengedte Olgát anyáknak, de előbb elfoglalta magának. Odatörleszkedett az ölébe, megbújta a kislány két karja között, s hallgatta, mit beszél anyákkal.

Megint a masnikat vették elő. Olga panaszosan mondta, hogy a zöld szalagot otthon felejtették, pedig ő azt mennyire szerette. Anyánk titokzatosan mosolygott:

– Várjatok csak! – mondta, és bement a hálósobába.

Hallottam a ruhásszekrény ajtajának csikordulását.

Anyánk kisvártatva visszatért, kezében fényes, levélzöld szalag. Olga felsikoltott.

Anyánk először a kislány kezébe adta a pántlikát. Ő nézegette, hajához próbálgatta, masnit hajtott belőle.

Közben kisült a karácsonyi mákos kalács, illata betöltötte a konyhát. Anyánk kemencébe rakta a diós vekniket, becsukta a kemence száját.

– Kérem vissza a szalagot! – állt meg Olga előtt.

A kislány szája legörbült, szemébe könny futott.

– Kimossuk – nyugtatta őt anyánk.

A kemencén pillanatok alatt megszáradt a szalag. Anyánk meg elkészítette addig a vasalót. A sparheltre tette, ott átmelegedett anynyira, hogy kivasalhassa előlünk rejtett kincsét. Aztán hokedlit húzott Olga mellé, odaült, kezébe vette a tömött, szőke hajfonatot. Kibontotta, fésülgette, újra befonta, és a végére odabiggyesztette a zöld masnit. Idegenszerűnek és különösnek tűnt akkor a mi anyánk énnékem, mert ilyennek még nem láttam őt. Arcán aranyos fény ragyogott, szeme mosolygott. A konyha melegében Olga arcán búza-

virág nyílott. Micsoda titok lehet e zöld szalagban, villant agyamba. Miért őrizte ezt anyánk oly sokáig eltitkolva tőlünk?

– Te hülye! – mondta később bátyánk, amikor este elmeséltem a délutáni történeteket. – Kislányt szeretett volna az anyánk. Te is azért születted, az öcsénk meg pláne!

Akkor megharagudtam, nagyon. Mindenkire. A világra is.

Világosan indultunk vissza Olgával, hogy észrevétlenül bejuthasson a táborba. Anyánk kettévágta a mákos és a diós veknit is, kicsiny üvegbe mézes pálinkát csurgatott.

– Vidd haza, kislányom, a tieidnek. – Hirtelen a szájára csapott. – Mit is beszélek? Add oda a szüleidnek, kislányom. Boldog karácsonyt mindenkinek!

A következő év elején, január végén-e, február elején-e, Pató Feri bácsi megkérdezte Olgát:

– Merre mentek, Olga?

– Azt mondta édesapám, hogy Hollandiába, Svédországba vagy Kanadába.

Csupa olyan szó, amely a távoli világot jelenti. Néztem csak a dús szőke copfokat, amelyek végén sokszor ott virítottak anyánk zöld pántlikái, és kezdett minden beleveszni valami nagy-nagy gomolygó ködbe. A mi hazánk Magyarország, zakatolt bennem, a mi hazánk Magyarország. A mi hazánk a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság, hasított lelkembe az iskolacsengő.

Aztán eldőlt minden.

– Hollandiába megyünk. Ők befogadnak minket – közölte az osztállyal és a tanító bácsival Olga.

– A mi hazánk Hollandia – suttogtam ijedten padomnak.

A szünetben odajött hozzám a kislány, megfogta a kezem, és arra kért, írjak neki levelet.

– Itt a címem – suttogta. Kezembe nyomott egy cédulácskát.

Csak otthon vettem elő zsebemből Olga címét. A papírdarabra gondosan ráírta a szegedi lakcímét. Eltettem kincsemet bélyegeim közé. Évtizedekig őriztem egyetlen kézzelfogható emlékemet.

Másnap Olga nem jött iskolába. A tanító bácsi elmondta nekünk, az éjjel Olgák elutaztak.

Otthon beszámoltam anyáknak is Hollandiáról. Meg arról is, amit Pató Ferenc tanító bácsi mondott az osztály előtt:

– Senki sem tért vissza szülőhazájába. Szomorú ez, gyerekeim, nagyon szomorú.

Anyánk csak bólogatott.

– Akkor Olga holland lesz? – kérdeztem szülénktől.

– Nem lesz, kisfiam. Magyarnak született, magyarnak marad Hollandiában is. Ahogy mi is azok maradtunk ezen a tájon. Mi magyarok vagyunk, kisfiam, ez egyetlen kincsünk.

Évtizedekkel később, amikor az élet úgy hozta, hogy nekem is *vándorolnom* kellett a szülőföldről, a Tisza alsó szakaszáról, egy dél-nógrádi évezredes falucskába kerültem, Egyházasdengelegre. Ott okítottam a nebulókat anyanyelvük szeretetére és megbecsülésére. 1996 októberében tanulmányi kirándulásra invitáltam diákjaimat. Csodás helyeken jártunk: a Pál utcai fiúk lábnyomán, a Fűvészkert megmaradt zugában. A Múzeum-kertben kedvünk szottyant a golyózáshoz is. Aztán fölkapattunk a Várba, a Hadtörténeti Múzeumba. Sok érdekes termet bebarangoltunk, el is fáradtunk, s végül abban a teremben telepedtünk le, pihenni kicsit, ahol az 1956-os forradalmunknak és szabadságharcunknak állítottak emléket. Üldögeztünk kicsinyég, de a gyerekek hamarosan kíváncsian körbejárták a kiállítást, aztán körém gyűltek, várták, hogy induljak, menjünk tovább. Én meg nem mozdultam a terem közepén elhelyezett pihenőpadról. Beszélni kezdtem nekik az én magyarkanizsai *ötvenhatomról*, a vándorlókról, a befogadótáborokról, Olgáról. Kisdiákjaim elhallgattak, kezdtek rám figyelni, leereszkedtek a parkettre, ültek körben, én meg csak meséltem, regéltem. Közben szinte megtelt a terem, más látogatók is odatelepedtek diákjaim mellé.

A történet végén megszületett a csoda! Eszterke, egy szőke ötödikes, aki hosszú haját egyetlen dús hajfonatban viselte, odaállt elé:

– Tanár bácsi, ez volt az első szerelem?

2006. augusztus–szeptember

SÖTÉTEDÉS

Egy szeles, kora tavaszi napon estefelé, ahogy a tavaszi sáfrány lép elő hirtelen kerti fenyőfa alól, úgy terem előttem ódivatú, magas nyitott gallérjában, vékony sárga nyakkendőjében Esti Kornél, s vigyorog a Gombkötő utca sarkán. Nem is üdvözl, minden magyarázat nélkül kiránt kabátja belső zsebéből egy konyhakést, élesíténé járókelők ámulatára a járdát szegélyező sárga keramitköveken.

Ám nem a járókelők, Esti Kornél hökken meg.

Hol vannak már az arany járdaszegélyek?

S hol a járókelők?

Rohanó, lihegő, behúzott nyakú, ijedt embereket lát a járda aszfaltja felett elsuhanni, akik nem veszik észre őt a Gombkötő utca sarkán, s nem látnak meg engemet sem. Mert ezen a tavaszon befelé néznek, és befelé sírnak az itteni emberek.

– A varázslókra nem jó napok járnak – mondja Esti Kornél, és legyint a hírre, hogy varázslók elűszkösítették a születendő kalászatokat, meg épületeket mozdítottak el a helyükről.

– Mert íme, itt van szemben a Nagypiac tér, közepére visszaröppent a Szentháromság szobra, s az emberek, láthatod magad is, nagyon sok vidám ember van itt, sétálgatnak, eladnak, alkudnak, vásárolnak. Talán piros rózsapaprikát meg szárazbabot.

– Tavaszelon rózsapaprikát? – kérdezném.

Esti csak rámosolyog, felszökken a parki fenyőfák fölé, ott megáll rózsaszín korallszigeten, s szigorúan lendül keze.

Körbemutat.

– Itt most rózsapaprikát árusítanak! Mert itt van a piac. Megint. S a városháza, a Baross-kávéház, a gimnázium évtizedek óta le-

koptatott, rozoga kőlépcsőivel, kis fatornyával, melyben reggelente diákhívogató kisharang csendül.

– De most estefelé van – mondanám.

– Errefelé igencsak sötét lett már – titokként súgja Esti. – Valaki igazán meggyújthatná a gázlámpákat.

Imbolygó fény villan hirtelen, nyálkás kígyóként csillan a piactéri villamossín, s rajta dübörögve közeledik rabszolgák tömött osztaga. Sokan fáklyákat cipelnek, mások hatalmas transzparenszeket, piros és kék betűk, a hatalom színei, ragyognak!

ENYÉM MINDEN ERŐ!

Valami egészen bolond és egészen beteg imperátor ül rabszolgái vállán, haján babérkoszorú. A Szentháromság szobra előtt megáll a falanx, az imperátor fejükre hág, hamisan énekel:

– Nagy költő vagyok!

A rabszolgák jól szervezett tömege a rendelet szerint visszhangozza az egészen beteg és egészen bolond imperátor dalát. Majd megindulnak, ahogy a villamossín fordul, s szervezeten átugrálják a kerülő váltóját.

A következő villamosmegálló a szegény kisgyermek porrá tett háza előtt van.

Ahogy a szervezett tömeg elhalad, a kereskedők, a patikusok és az iparosok lehúzzák a kirakatok és a bejáratok rolóit, s az üzletek előtt állnak, mind-mind levett kalappal.

A vak ember egyenesen vág át a téren, mintha látna, fehér botja sincsen, teste sincs, csak kőposztamentuma, haja patinazöld, arca jobb felére galambok paráználkodtak. Esti eléáll, udvariasan szólítja meg, venné ki szeméből a kömorzsát, amely imént az egészen bolond és egészen beteg imperátor elvonulásakor esett belé.

A vak elmosolyodik, arca fénylő homok.

– Desiré – mondja halkan Estinek.

– Józska! Brenner Józska! – csodálkozik Esti.

A vak nem szól, karon ragad minket, és vonszolni kezd bennünket a porfelhőbe, melyet az imént keltett a rabszolgák menete.

Szabadulnék, mutatnám Estinek, nézd, a te kicsiny városházád helyén megteremtették a legszebb városházát, vitrázsablakai van-

nak, s hol hatalom takarja el őket, hol meg napfény ragyogja be üvegeit, melyeket a szegény kisgyermek rajzolt tele megálmodott színes tintáival. Ám a bronzfej nem enged, vonszol bennünket kegyetlenül a sarokig. Ott megáll, jobbra mutat, a Vörös Ökör felé. A népművelés eme egyemeletes palotája onnan kapta merőben sajátos nevét, hogy a helyén valamikor hetyke, aztán düledező, ütött-kopott csárda állott, ahol betyárok is tiszteletüket tették néhanapján, még kakaskukorítás előtt. E műintézet cégéres totemállata a vörös ökör volt, ott fakult ki szomorúvá, a fatáblán, ahová pingálták. Zsúpjá már több emberöltővel ezelőtt leégett, betyárjai is másfelé járnak. De eme borissza város polgárai kegyeletesen a helyére épült iskolára is ráruházták a korcsma nevét, mely ekképpen s időtlen időkig, apáról fiúra száll. Az iskola bejárata szép, oszlopos kupolacsarnok, felette fázósan őrként lebeg a szegény kisgyermek lelke.

– Desiré! – rikkant fel Esti Kornél, s felugrik hozzá, ráül ott fenn pajkosan a tetőgerincre, s úgy tesz, mint aki táltoson lovagol. S hozzájuk a tetőn át még felszűrődnek cérnavékony hangok: ember, állat, játék, munka.

Anyá. Apa.

De felettük csak árva csillagok.

1993

GALAMBLEVES

Hosszú, zordon, nyomasztó tél után érezni, hogy vége már a csontkemény időnek. Reggelente még fázósan húzzák be nyakukat az emberek, maguk elé révedve mennek át a téren, így nem láthatják, hogyan szökken a szecessziós városháza tornya körül napsugárruhában az aranyhajú tündérlány. Lábnyomába fázós galambok kuporodnak, kék tolluk között gyertyák lángocskái vibrálnak.

Egy bácsika sötétszínű kabátban, mely talán barnászöld, megáll a tér közepén. Előtte a márványszobor, télutói napsütésben soha nem olvadó gleccsernek tűnik; mögötte megfakult szalamandra, bús színházépület, hat hellén oszlopa rendületlenül egünkét tartó.

A bácsika egyedül áll a téren, pedig sokan vannak itt, de mindenki siet, lőt-fut fel-alá, mint az angyalok Jákob lajtorjáján. És mindenki csak maga elé néz, lába elé, le a pizskos aszfalra.

A bácsika keze zsebben, szeme lassan pásztázza a teret, balról jobbra; biccent is a két terrakotta rabszolgának, akik évszázada némán és híven tartják a csodaház balkonját, mely előtt zöld kerámia szökökút, most csendes, medencéje deszkabörtönben álmodik. Arrább meg a nyugtalan író fekete szobra, alig látszik a parkoló autóktól. Az író mozdulatlan, lelke sötét palackban könyörög, átkozódik, béklyóit letépné, mert övé a mindenség minden szép virága, a végtelen azúr mezeje, bronzfülében Dávid pihen, csak teliholdkor ugrik elé, hegedülni.

Átellenben a Városház.

Falain, mint zavarosszürke tavon, zöld hullámok keringőznek, s ahogy szalad az árnyék, a hullámok taraja kifehéredik, fényleni kezd az esővízcsatorna száraz békalencséje, s az árkádok alól gesztenyeruhában lép ki a félhomály.

Körül a tetőkön, falak kiálló részein galambok ülnek, tollukat borzolják. Fáznak-e? Ébrednek-e?

A bácsika kiveszi bal kezét a zsebéből, magvakat szór a tér aszfaltjára. Odafönt megelevenednek a falak, tetőcserepek, galambraj ereszkedik a földre. Csőrükkel kapkodják az eleséget.

Béke áhítata leng a téren.

A bácsika arca megrándul, szeme megriad, mint rajtakapott tolvajé. Lábai előtt éhes galambok nyüzsögnek szelíden. Jobb kezét is kiveszi a zsebéből, vigyázva, lágyan maga elé tartja, eltakarja öklével harmadik kabátgombját. Ebben a pillanatban ökle szétnyílik, tenyere ötágú csillag. Előtte szétrebbennek a galambok, arrábugranak kicsinyt, egyik-másik ijedten röppen levegőbe. De a galambok újra közelednek hozzá, kapkodják újra a magvakat, oly szorosan, hűségesen körbeveszik őt, szinte nem is látható otromba cipőie előtt a mozdulatlan madár. Bal szárnya félig kitérve, csőrében rubin gyöngyöcske. A bácsika lassan hajol le, míg meghajlik dereka, bal kezével zacskót húz elő, s jobbájával beleteszi a tört szemű galambot. Most látni csak, jobb keze középső ujjára zsinég van hurkolva, annak végén vasgolyó.

A bácsika felegyenesedik. Hangosan és hosszan sóhajt.

Megindul lassan a sétálóutcán.

A szembejövők öregembert látnak, botorkálót, bal kezében zacskó, visz benne valamit, jobb keze zsebében pihen.

Galambok röpködnek a tér fölött, rátelepszene az író fejére, a márványjég szoborra, a környező épületek homlokzatára. Egybeolvadnak a háttérrel. Néhány meg lent marad a téren, szedegetni próbál. A fehér szobor mellett hím fújja kerekre begyét, peckesen lépegetve, ujjain ugrálva, burukkolni kezd a tojónak.

A sötétszürke aszfalton a madárka csőréből kigurult gyöngy már rozsdás, majd barna, azután fekete.

Szóke lány képében a városháza tornyáról napsugár ruhában le száll egy tündér. Tipeg át a téren. Lábnyomában élednek jácintok, sáfrányok, ibolyák; ám szemében szomorúság, szívében bánat.

TÖRÖKKÁVÉ

Ülünk.

Most éppen ketten ülünk a parti csónakház avarbőrű mólóján. Társam orvosnak mondja magát, de több éve nem gyógyít már, mert a kórházat, amelyben praxisát elkezdte és folytatta, s amely egy másik folyóparthoz volt közel, annak idején szétlőtték; neki meg betegek helyett a holtak jutottak osztályrészül.

A blokád idején, szól, a romot is kórháznak hittük, s a gyógyítás érdekében megpróbáltuk a lehetetlent is, de aztán a daráló mindent szecskázott: világot, embert, épületet, várost és temetőt. Mindent, ami előtte valami volt.

Olyan korban éltünk, amikor bármi szétfoszlott, amikor megsűnt bennünk valami.

Milyen színe lehet a bárminek, variálom, de nem kérdezem a szemben ülőt. Ízlelgetem a szót: bármi, bármi... valami... valami... bármi...

Szomorúak csak a gyerekszemek voltak, mondja a doktor. A palánták szaladoztak, játszottak, nevettek is, de szemeik szomorúak maradtak.

Valamelyik gyerek szeme... Bármelyik gyerek szeme...

Mozdulatlanbarna. Szomorúbarna. Nem tud áttörni rajta huncutkás lándzsamosoly.

A mosoly: valami? Bármi?

Nézi a doktor a vizet, nézi kávéscsészéje fenekén a fekete képet.

A keletkezett kávékép: valami? Bármi?

A doktor szeme zöldesbarna búbanat gödre. Feneketlen kútja lelke forrásának. Bugyrában lidércek kergetőznek, sikoltoznak, ri-

koltoznak, játszadoznak talán, mint akkor azok a gyermekek, ha napvilágra kerültek ostromszünetekben, és futkároztak holdbéli tájakon.

Ó, legyint az orvos, akárha életemet látnám ebben, azt a rohadtat, azt a bűdöset! Mint az elvarázsolt, bámulja a findzsa fenekét, a bögréske oldalára cirkalmazódott vonalkákat, foltocsákat. Hát ez volt az én életem, mondja. Egy hullabűz.

Először egy plüssmackó cafatkáin éreztem meg a szagot, de nem hittem az orromnak, simítja állán borostáját, s harsog a halál után is élő, növekvő matéria. Túrta a romos földet, s gránáttépte állatka akadt a kezembe. Hiányzott a bal lába, többől, a jobb kezefeje, a fél arca. De megmaradt fél gombszemében gyémánt tüze ragyogott. Ahogy felemeltem, bőgött egyet a gyomrából. Azóta fülemben lakik ez a szürkésbarna foszlányhang. Mert a plüssgomolyag nem szólt többet. Este hazavitettem. Mi ez a vacak rongyhalmaz? Hullik belőle a fűrészpör! A feleségem idegesen kiabált. Pincében éltünk akkor, hideg, nyálkás odúban, meztelencsigák voltak társaink, de vastag rétegű földem borult ránk, biztonságban voltunk. Akkor ott volt a haza, a lakás. A gyerekek hoztam, mondtam halkán. Valami vacak rongyot hoztál? Feleségem boszorkányhangja felrikácsolta az alvó gyereket. A kicsi hátára fordult földre tett szalmazsákján, meglátott engem. Apa, mondta álmosan, kedvesen. Ritkán találkoztunk, mert az ostrom miatt leginkább a kórházban töltöttem az éjszakákat és a nappalokat is.

Itt van a kávéscsésze bal oldalán a nap, jobbra tőle, lent, majdnem a fenékén, a félhold. A nappal meg az éjszaka.

Maci, mondta kedvesen a gyerek. Kezét nyújtotta a sárgásbarna torzó felé. A feleségem zokogni, fuldokolni kezdett.

Mellettünk, a vízparton, öreg ladikot vontatnak partra. Erőlködnek, hangoskodnak, egymást biztatják, ugratják. Késő őszi vízparti tennivaló ez. A csónak hirtelen domolykóvá változik, szája pipálni kezd, létéért küzd, csapkodna farkával, de nem megy. Tátva marad hal karikája, megmered benne a csönd. Ezüst pikkelye földbarna kátránnyá lényegül. Az emberek vidáman kiabálnak körülötte, nem is észlelték az elmúlás pillanatát.

Maci, hallom én is a napsugár hangocskát.

Az a brummogás a fülemben él, néz át a túlpartra beszélgetőtársam. A hosszú sétányon, vörösesbarna gesztenyék alatt, a késő őszi napsütésben fiatalok csoportja, áthallik viháncolásuk. Ha nagyon odafigyelnénk, megértenénk beszédüket is, mert a tükör hozzánk görgeti lányok csengettyűjét.

Maci, mondják vízben a halacskák.

Mélybarna, bólint a csészébe a doktor, az első sírgödör.

Az első sírgödör egy folyó partján volt. Hatvanhét tetemet takart. Két évvel feltárása előtt vonultak arrafelé a sorozatokat égbe lövő ordasok.

Te doktor vagy, kiabálták az emberek, voltak vagy háromszázan, agnoszkálj!

Ott hullámozott a vészbarna tömeg körülöttem, ellenségesen, megijedtem tőlük. Mondtam volna, én gyógyítok, nem vagyok kórboncnok, de ők idegesen járkáltak le-fel. Vagy húszan ásót fogtak, és bontani kezdték a hantot.

Azelőtt soha nem foglalkoztam holtak személyazonosságának megállapításával, addig sebészi gyakorlatom volt csak, különleges hadisebészet is lett, így hozta a sorsom, mégis jól megoldottam ezt a nehéz feladatot. Hatvanöt azonosításom sikeres volt. Csak segítőim szöktek meg mellőlem, pedig orrukat-szájukat bekötötték, meg védelték sírbontás közben a pálinkát, végül mégis egyedül maradtam. Tíz körmömmel kapartam ki a földből és a mészből mindent, ölemben, karjaimban raktam ki a fűre, sír mellé az oltott mésszel szétmaratott, oszladozó tetemeket.

Te nem okádsz, doki? Ezt kérdezgették tőlem. Volt, aki azonnal öklendezni kezdte a beleit kifelé, mihelyt rávicsorított egy földdel teli fogsor. Tenyeremmel tapogattam végig mindahány maradványt, ruhadarabokat illesztettem, zsebekben kutattam, cipőmárkákat böngésztem, ékszereket summáztam, csontforradásokat osztályoztam, fogsorokat leltároztam, hajcafátokat simogattam. Hártyásbar-na, lyukas koponyák. Leginkább 7,62-es.

Minden egyes név kimondásakor valaki felsikoltott vagy felzokogott, mások meg először csak morogták, később mind hangosab-

ban és nyomatékosabban mondták, a vége felé meg már a képembe is ordították, átkozott légy, doktor!

És nagy ívben elkerültek engem.

Az öreg ladikot fenékkal fölfelé két bakra állítják. A ladik fenékdesszkája közepére kerül a pálinkásbutykos. Abból kortyolnak a szorgoskodók, csak úgy a palackból, s nem törölik meg a flaska száját.

Maci, mondja a kátránylelkű domolykó némán, ott fent a két bakon, enyhén görbülő hátán üres butélia.

A szorgoskodók, vagy hatan, megindulnak a Városkapu felé. Friss csapolás!

Ezek a pöttyök, van vagy három tucat, tömegsírokat jelölnek. És átkoztak és utáltak engem az emberek országszerte, de sóvárogva várták, hogy megjöjjenek. Más orvosok megszöktek a feladat elől, én maradtam. Specializáció nélkül lettem világhírű agnoszkáló.

Hiába mosakszol! Büdös vagy a csontodig, mondta egyszer a feleségem, amikor hosszú idő után a tömegsírok világából hazatértem. Olyan vagy, mint egy hulla! Összecsomagolt, kézen fogta a gyereket, és elmentek. Anyja kezénél fogva vonszolta, rángatta a kicsit, ám ő kétszer visszafordult felém. Jönne hozzám, de nem bír. Nem engedik.

Itt van a tekintete, ez a két kicsiny sóhajtás! Ujjával a doktor a kávéscsésze felső pereme felé mutat. Most látom hosszú, ápolatlan, hantszínű körmét. Akárha csibor páncélja lenne. Alatta okker csipkeshárny. Fel is repülhetne.

Maci, mondja kedvesen a zöld szemű híd, ikertestvére visszhangot generál.

A legutolsó jeladás, a halálbarna bögés maradt csak a fülemben, suttogja a doktor. Itt lakik a tarkómon lévő lyuk mellett, mutat csibor szárnya a fül mögé. Én fúrtam, kézfűróval. Szép, 7,62-es szelep. Azt hittem, ezen át kispriccel, elsuhan majd a hullaszagom. Mert a bőrömet is, a húsomat is lesúroltam magamról, de hiába volt kinszenvedésem, a csontjaimba is, a veleimbe is beivódott a lemeszároltak purgatóriumi kénköve.

Nagy lármával térnek meg a ladik mellé a tüsténkedők, gyorsan munkához látnak. Lefejtik égre néző csónakfenékről a rozsdás le-

mezzsalagokat, a deszkák réseibe kócot dugdosnak, s kezdik felrakni az új lemezborítást.

A víz tükrén áttetsző, kocsonyás koporsó libeg, most szegezük rá narancs fedelét.

Maci, mondom Tiszámnak.

2003

BŰNÖCSKÉK ÉS NAPSUGARAK

Szabadkán esett meg e különös történet, de nem a Bárányban, amely elit hotelnek számított történetünk idején. Oda szállni egyiküknek pénze nem volt, hiszen a koldulók osztályába tartozott, a másiknak ugyan arany is csörgött a zsebében, de ő meg fukar volt bizonyos helyzetekben; szóval kétágyas szobán osztoztak ők ketten, a mi hőseink, egy franciskánus barát, aki Kalocsáról érkezett a szabadkai rendtársakhoz, eszmét és miegymást cserélni, valamint Kohn Lipót, zentai vas- és bőrkereskedő, aki szülővárosában rasekol volt, hitközségi elnök, tehát mindketten komoly egyházi méltóságok.

Kohn Lipót szabadkai hitsorsosainál töltötte el a szombatnapot, ahogy illet, s ahogy azt az ősi törvények diktálták, de megszabadult napáldoztakor a kötöttségek alól, megölelte vendéglátóit, megköszönt minden kegyességet, s elviharzott, mondván, van még egy esti vonat Zentára.

Hát nem volt még egy esti vonat.

Sejtette ezt Kohn Lipót, ám szabad akart lenni, kilépni minden kötődöttségből. S megindult szombaton, áhítattal teli naplemente idején, a goj szerinti szombaton, a szabadkai indóház felé. Madárként röpdösött a piactéri állványok előtt, az új városházát építették a szabadkai polgárok éppen. Ez volt az az emberi zsigert megbizsergető, sejtelmes aranykorhoz hasonlítható időszak errefelé, amikor azt sugdosta mindenki mindenféle fülekbe, ez leend Magyarországon az eljövendő évszázadokban a legnagyobb és legszebb városháza, szecessziós stílusban készül, valósággal elkülönülő lesz minden eddigi középületektől, csak hiteles magyar motívumok kacskaringózzák díszítéseit, de nem fog ám a parasztbarokkra emlékeztetni egy sem; s ablaka meg annyi lesz a bürokrácia és a köz-

igazgatás eme pompás palotájának, ahány nap van az esztendőben. Sajátos titka, mert máris titka van a készülő épületnek: a legöregebb ablakokra, a torony alá, odavarázsolják a magyar történelem legjelesebb alakjait. A pesti Róth Miksa lesz a nemzeti panteont üvegekre varázsoló, mondogatták bizalmasan mindenfelé, nagyon hiteles források szivárogtatták így a szabadkai ég alatt. S azt is hozzásátették a legjobban értesültek, kimerítő, sokszor igen harcias és személyeskedővé váló, a közönség által tisztelt szenátorokhoz méltatlan, riposozó városházi szócsata után, amelyben melldöngetve licitáltak egymásra, ki a nagyobb hazafi, a helyi bunyevácok kivitelezőnek csakis a pesti Róthot fogadták el. A helyi magyarok olcsóbb megoldást ajánlottak, valami zombori ólomüveget, de a másik oldal, a nyakasabb, a hívebb, az elkötelezettebb, nem engedte kontárok kezébe a magyar történelmet.

Az építkezés állványai alkonyatkor, amikor történetünk egyik hőse, Kohn Lipót arra járt, ijesztőek voltak, mintha a traverzek között lidércek gubbasztottak volna, valami meg vijjogott is: e különös élménybe bele is borzongott a zentai rasekol. Be is tért azonnal a Bárány söntésébe, kimértek ott köser szilvóriumot is akkoriban, jót is tett a nedű testnek és léleknek egyaránt. Páncélját megerősítvén Kohn Lipót vas- és bőrkereskedő kilépett az utcára, elbandukolt a vasútállomásig, ezt saját lelke megnyugtatója miatt tette, s meggyőződött arról, hogy Zentára csupán jókor reggel indul az első gőzös, tényleg nincs esti vonat. Ennek tudatában kivirágzott kedve, szíve szorítása megengedett, elfiakerezett hát a Polikárp utcai Kisszállóba, az olcsó volt, s ott az élet is mozgalmasra kerekedett mindig, mert az épület alsó felében különös multságokat szervezett a férfinépnek Madám Kátó. A portás is megbízható személy, pontosan ébresztett hajnalok hajnalán. Kohn Lipót fiatalabb korában bele-belekóstolt a Polikárp utcai műintézet leánykáinak barackfenekébe is, de hol van már a tavalyi hó?

– Csak egy kétágyas szobánk maradt – mondta a portás, – de az egyik ágy már ebben is elkelt.

– Elfogadom a fél szobát – bökte ki meggondolatlanul Kohn Lipót, mert csak akkor szembesült a vállalt valósággal, amikor a

fiú odavezette a szoba ajtajához, s benyitottak. Odabent éppen egy franciskánus barát térdelt a feszület előtt, esti imáját mormogta. Hálaadást a békés napért. A fiú ügyet sem vetett a szent emberre, bevitte Kohn Lipót poggyászát, nagy robajjal dobta le a rasekol kofferjét a vetetlen ágy előtt, s nyújtotta is a szép kezét a borra valóért. Kohn Lipót zavarba jött a fráter imádkozása miatt, s amiatt, mert hatalmas pörölyével szöget ütött az ördög rasekolunk két dugóhúzó pajesza közé, homloka közepébe, hogyan verhet tanyát egy franciskánus e víg helyen, amelynek fedőneve Kisszálló?

Az atya Bajára volt menendő, ott számol majd be a híveknek és a kíváncsiaknak (akik emberevésről is hallani szeretnének) afrikai élményeiről s a hittérítéséről. De elunta magát a klastromban, esti vonat indulását diktálta be, aztán jegyet meg a reggeli járatra vett, mert inni akart, mert inni jó, mondogatta magának. A misebor, amellyel a rendházban kínálgatták, torkon gyöngyözőn csurranó volt, gurult is lefelé, örömeiben táncot járt Ádámka! Ám valahány misebornak nincs is igazi teljessége, mert valahány misebornak azonos hiányossága van, amint azt az áldott emlékü zentai Dúlósi Jenő káplán úr egy kegyetlenül hivatalos esperesi kérdésre, amely számonkérés volt inkább, mint érdeklődés, pontosan megfogalmazta. A káplán úr öszentsége szerint az összes megáldott misebornak az a nagy hiányossága, hogy egyetlenegynek sincs kocsmaszaga! (Mulagyi-né kocsmájába járogatott borozni és ferblizni ez a szent férfiú, innen eredt tapasztalata, s emiatt esett a felemlegetett esperesi feddés is.) Márpedig az illat, felebarátaim, komoly borbírálati szempont! Valamely illatbéli csempeség meg öreg hiba! Inkognitóban régebben járt már borissza fráterünk is a Polikárp utcai sógoregyletben, de történetünk idején kámzsásan-sarusan jelentkezett a recepción, már nem kísértette őt bugyi csipkékjén átpillantó, vigyorgó ördög, viszont a Polikárp utcai intézet vendéglőjének sajátos hangulata és kiváló bora van, ezt tapasztalta többször is a mi fráterünk, történetünk másik hőse, mert miért ne tapasztalhatta volna?

Belépett hát Kohn Lipót a Kisszálló szobájába, ahol egy franciskánus barát térdelt a feszület előtt. Visszahökkent, szólani nem szólt, még a lélegzetét is visszafogta, s meg is rettent, mert a fiú nagy robajjal ledobta poggyászát a vetetlen ágy elé.

– Dicsértessék! – mondotta az ima végén Kohn Lipót, így tanulta nagyanyjától Zentán, goj papoknak is add meg a tiszteletet, kisfiam!

– Mindörökké! – mondotta a franciskánus barát.

A fiú nagy csapódással betette maga mögött az ajtót, ezek ketten meg ott maradtak.

Néztek, néztek; néztek csak néztek egymásra, bámultak egymás háta mögé, egymás szemébe, osztozunk hát mi ketten e szobán, ez járt a fejükben, de szót sem szóltak addig, míg egy túlbuzgó tücsök nem jelentkezett, cincogtatván, uraim, valamely művésznőnk tiszteletét tehetné-e önöknél?

Ezek ketten, véletlenül összezártak, ötvenen fölüliek, együtt bizonygatták a kedves pincér-kerítőnek, nem kell a hölgyvendég, s csak eztán pillantottak igazán egymásra. Találkozott tiszta tekintetük, mintha akkor bizonyosodtak volna meg ellenkezésük igazáról, tényleg nem kell semmilyen művésznő, merthogy minek is, mit is kezdenének vele, túl vannak már ők az ilyesmin. De mintha elszégyelltek volna magukat, előbb csak pislogtak a másiknak szemébe, aztán meg elfordultak egymástól, hajaj, sóhajtotta Kohn Lipót, hajaj, visszhangozta a fráter, mint a tihanyi híres echó, amelyet megénekelt legcsodálatosabb csavargó poétánk.

– Főtisztelendő úr is? – érdeklődött Kohn Lipót.

– Uraságod is? – kérdezett vissza a fráter.

– Ó, én csak erre jártam, véletlenül – hunyorgott Kohn Lipót.

– Ó, én is csak erre jártam! – bólított kegyesen a fráter. – Véletlenül. Hogyan másként?

– Akkor mi most együtt töltjük az éjszakát? – kérde Kohn Lipót.

– Töltsük együtt az éjszakát! – mondá a ferences atya. Keresztet vetett. – Legyen áldott és nyugodalmas pihenésünk!

A vas- és bőrkereskedő gyakorlatias alkat volt, a vendéglőben asztalt rendelt két személy számára, vacsorát hozatott, kínálta becsülettel a frátert, aki falatozott is meg ivott is, sőt maga is asztalra teremtetett gyönyörű rizling borocskát, homoki rajnait. Hallgatták az andalító cigányzenét, néha bele-bele is dúdoltak a füstös levegőbe. Idő múlásával pillantásaik laposabbakká váltak. Rendben,

ahogy illet, visszavonultak hát a szobájukba, de mint mondtam, Kohn Lipót gyakorlatias jellem volt, és a könnyű álom érdekében kóser borocskával, Noé igaz csodájával lepte meg hálótársát, a ferences atyát és önmagát, amely szőlőléhez valamely színésznék is társulni akartak, a legvénebb Latabár otffejejtett társulatából, de hőseink vállvetve visszaszorították az ördög nemtelen támadását. Éjfél közeledtével Kohn Lipót kóser szilvapálinkát kért, Szent János poharát. A pompás nedűt fogyasztás előtt még az útra kelők véd-szentje nevében meg is áldotta a ferences atya. Jólesett hát mindket-tőjüknek a korty szilvórium, Krisztus legtisztább könnye, valóságos gyémántcsöpp, s ekkora gyönyörűségtől zsongott és vibrált a szí-vük-lelkük. Rasekolunk nagy hangon azt kérdezte a hangedlistől, arkangyal áll-e őrt karddal a bejáratí ajtó előtt, be ne jöhessen a go-nosz? A hajlongó szobapincér erre lekapta bal karjáról a hangedli-szalvétát, meglebegtette a vas- és bőrkereskedő orra előtt, és kedves szóval imigyen válaszolt:

– Az arkangyalok elszálltak már, nagyságos uram, pihenni vágy-tak, ami természetes, viszont angyalokaink bejöhetnek egy pilla-natra, jó éjszakát kívánni. Nem érhetné ezért egyetlen rossz szó senki háza elejét!

A derék vendéglátó be sem fejezhette kerítő monológját, lipék röppentek a halovány lámpaüveg köré, talán a szárnyuk is megper-zselődött röptükben, ám azok ketten, a franciskánus meg a rasekol, egymásra mosolyogtak, szó sem esett többé semmiről, mert minek is ide a szó, mire a beszéd, édes istenem?

Azután, bizonyos ifjúságot idéző mézédés percecsekék lepergése után, kilibbentek lámpavilág mellől a pillangók, röptülni tudtak a besték, mégiscsak épségben hagyta őket a lobbanó lámpaláng, vagy nem is foghatta őket semmi tűz sem, edzettek voltak már, nem féltek ők máglyahaláltól, s mivel lusták és hanyagok a szolgálók, kormosak és légszarosak voltak a cilinderek, így az Úristen nem láthatott minden Kisszálló-béli eseményt tisztán, de hát néha ő is hunyorít, néha meg mosolyog is teremtményei esendőségén.

Férfias kalandjuk után lezárták ernyedtt pilláikat, és komoly horkolásba kezdtek a két urak a Polikárp utcában, ám Kohn Lipót

előbb kelt ki ágyából, mert indóházban hamarább volt jelenése. Ébredéskor, hajnali hasadás előtt, nem gyújtott világot, dehogy zavarta volna meg a kegyes franciskánus barát gyönyörűséges fűrészelését, tapogatott csak, s úgy kerítette hevenyészve nyakába gúnyját, fölé meg a kaftánját, s futólépésben nyargalt az állomásra.

Ott aztán rávirradt a reggel, isten szent világossága. S akkor vette észre, hogy a saját köpönyege helyett a franciskánus barát csuháját húzta magára. Fájdalmasan és ijedten kiáltott föl:

– Most én utazom Zentára, vagy a franciskánus barát?

Fűjt, sziszegett a mozdony. A kalauz meg a szerelvény mellett kiáltozott, beszállás Zenta, Nagyikinda, Zsombolya, Temesvár felé! Kohn Lipót meglódult, de még az első vágány előtt visszafogta magát:

– Várni! Megvárni a barátot! Ez az erény, nem a sietség!

A zentai gőzös kicsattogott az állomásról, Kohn Lipót meg a restibe lépett. Míg a pincér hangedlijével az asztal lapját csapkodta előtte, hirtelen tudatába hasított, hogyan is fejeződött be a tegnapi vidám éjszaka? Szökécske masamód arc derengett ködökön által.

– Bejöttek volna hozzánk valami lányok? – dünnyögte, de a kihozott szilvórium megcsiklandozta nyeldekklőjét, mordult egyet, majd szelíden elmosolyodott a vas- és bőrkereskedő, a zentaiak kedves rasekolja.

Kisvártatva a franciskánus barát is megjelent, lekéste ő is az első bajai vonatot, mert sokáig térdepelt, meakulpázott a feszület előtt, amely most ott lapult poggyászában, gyűrött, szennyes alsóneműi között. Furcsa látványt nyújtott a szent ember a fekete, zsidós kaftánban. Beléptekor azonnal észrevette Kohn Lipótot, arca mosolyra nyílt:

– Tudtam, hogy megvársz, kedves barátom! – nyújtotta kezét a hitközségi elnök felé.

Kohn Lipót felállt recsegő székéről, a franciskánus elé lépett, mély meghajlással tisztelte meg az atyát, ahogy illik, aztán karját ölelésre tárta. Kedélyesen lapogatták meg egymás vállát, s a rasekol helytel kínálta társát. Pillanat sem kellett, a szilvórium ott volt előttük, kellemesen hatott, pedig Kohn Lipótnak apró kételye támadt, talán nem is kóser a fölkinált nedű.

– Templomba kellett volna mennem. Gyónnom kellett volna!
– koppantotta üres poharát a fráter a resti asztalának lapjára. – Nem volt képem visszamenni a rendtársakhoz. Mit gondolnának rólam, ha most megjelennék köztük?

– Hamarosan indul a másik bajai – vigasztalta társát Kohn Lipót.
– Baján elmehetsz az esti ájtatosságra. A többi nem érdekes.

– Így teszek. Baján elmegyek esti ájtatosságra.

A derék pincér, valóságos pszichológ, kéréstelenül hozott két kis pohár pálinkát.

– Uraim – hajolt meg hőseink előtt – szeretném megkínálni önöket vendéglőnk specialitásával: palicsi barackpálinkánkkal. Kedves egészségükre!

Hőseinket meglepte e különös vendéglátás, rámosolyogtak a fehérkabátosra, aztán szinte egyszerre nyúltak a metszett, csöpp poharakért. Orrukhoz emelték, belélegezték ambrózia primer meghatározóját, s mindkettőjük képzeletében valami leánykód tűnt föl, verbéna, nem!, inkább jázminos arc, birsillatú keblek, hullámzó has, miként a sima víztükör játszadozik szellőcske lábnyomán, s a köldököske le-föl hintáztat, mosolygó libikóka-lélekvesztő, a bársony combok melege még mindig bizsergett a jobb tenyér kellős közepén, s közbül az élet zengő forrása, bódító virágoskertje! Ó, a legnagyobb titkok lihegő barlangocskája! A legpompásabb virágnyílás, minden jóknak buggyanása, minden bajoknak orvossága!

Egyszerre nyeltek jó nagyot a mi hőseink.

– Vétkeztem! – mondá a franciskánus barát olyan hangon, mint a vértanúk szólhattak annak idején, borzalmas vértanúságuk beteljesülése előtt egyetlen perccel.

– Vétkeztünk volna? – nyílt kerekre rasekolunk gesztenyeszeme.

– Azt hiszem, halálos bűnt követtünk el, a bujaság és paráznaság ronda bűnét – gyónt a fráter egy új barackpálinkának.

– Azt hiszed? – kérde Kohn Lipót, acél hangját üllőn élesítette a zentai Dancsó kovács, aki minden patkolás után a bögrecsárdában magába öntötte megfelelő szíverősítőt, mert különben berezgett volna a keze, s a patkószög mellé vágott volna, az meg fájdalmat okozhatott volna a derék ménnek. Emiatt a nagy tudású, nagy fejű

mester a kísértetek órájában rendre valamely árok mélyén ébredt ős kábulatából.

– Azt hiszem! – zengett fráterünk köszikla hangja, de gyorsan mállani kezdett a gránit. – Nem is... Nem tudom bizonyosan. Valami rémlik. Mintha valami lányok bejöttek volna hozzánk, a mi közös szobánkba.

– Valami nekem is rémlik – bizonytalankodott a rasekol. – Valamely lányok képe előttem is feldereng.

– Bocsásd meg az én vétkeket, Uram! Mea culpa, mea maxima culpa! – csapta öklével mellbe magát a fráter, csak úgy döngött, és szégyenében tenyere mögé rejtezett.

A kedves pincér most egy bontatlan üveget hozott az asztalhoz, s a két úr orra alá dugta:

– Köser körtepálinka, uraim, Királyhalom fölséges gyöngye!

– Kóstolót! – parancsolta királyi hangon a rasekol.

Sokáig forgatták nyelvükkel fogaik között a vilmos körte levét hőseink, ízlegették és emlékezni próbáltak, de minden emlék felett a pompás szesz dominált.

– Az Úristen szeret minket – mondta a második körte után a rasekol, hiszen ennyi pálinka már valóságos filozófussá tesz minden embert, s pontosan érzi is, érti is a létezés lényegét és fennkölt törvényszerűségeit. A következő pohárka után már meg is tudta fogalmazni az emberi lélek, a gyarló isteni teremtmény és az egyetemes Spiritus Sanctus közötti kapcsolatot. Értelmezett tisztán, pontosan, mint a Talmud bölcsői.

– Ha azok a lányok bejöttek hozzánk, mert talán ilyesmi is megeshetett, hisz vidámak voltunk, cimborák lettünk, főtisztelendő uram, és ha a szobánkban véletlenül megesett is valami, akkor az csak erényünkre válhat, csak a javunkra írható. És minden, ami megtörtént, csak az Úristen segedelmével történhetett meg. Ha sikerült is elkövetnünk valami bujaságnak és parázñaságnak tetsző cselekedetet, az csak morzsányi bűnöske lehet az Úristen színe előtt, kedves báránylevő. De ő nagy jóságában máris megbocsátott minékünk, mert fátyolt borított lyukacsos emlékezetünkre. Vagy ködösségünk nem az Úristen tudtával gomolyog? Szeret minket az Úristen, főtisztelendő úr!

– Ámen! – zengé a franciskánus nagyharang.

Odakint kalauzok versenyeztek.

– Vonat indul Bácsalmás, Baja felé!

– Zenta, Nagykikinda, Zombolya, Temesvár!

A cimborák felálltak, a resti asztalát szeretettel simították, s mindketten saját ruházatukért nyúltak.

Amint hőseink magukra öltötték önmeghatározó fölsőruhájukat, az atya a kámzsát, a rasekol a kaftánt, s nem törődve a resti közönségével, búcsúzóul megölelték és megcsókolták egymást, mert ez bizonyos homályos kalandok után így dukál, éppen akkor lépett be a széles képpel mosolygó nap, isten melegsége, a resti poros, légyszáros ablakán. Az égi király csak hőseinket világolta meg, s ők ketten, mint a főszereplők egy sikeres játék végén, a legjobban megkomponált fináléban, rivaldafényben álltak. Éltető melegünk és életünk forrása aranyba foglalta hőseinket, előbb a fráter arcát simította, aztán megcirógatta másik hősünk szakállas, pajeszes po-fácskáját. Így mondott békés jó napot nekik, mert bizony azt ők meg is érdemelték.

2005. október 28.–2006. február 23.

KARÁCSONY

Ezen az estén minékünk Annus néni, kicsi, ezüsthajú, ezüsthangu tündérke, mond rege-szót.

Világéletemben azt hittem, tudom, mikor van, meg milyen az igazi karácsony. Aztán vénségemre megtudtam, hogy az igazi karácsony, a kisdéd születése, a mi szívünk szeretetének csurranása. Amikor egymásért létezünk, érdektelenül. Amikor lelkünk minden melegével betakarjuk felebarátunkat. Ilyenkor meghalljuk egymás szívének dobbanását.

Mert emlékeztek, ugye, mindnyájan 1992 jeges-fagyos-havas novemberére, arra a hatalmas szélviharra, amely akkora buckákat teremtett az utakra, hogy csak a madarak közlekedhettek pár napig, míg a gépek át nem törték a hóakadályokat. Az a néhány nap volt nálunk, a mi falunkban az igazi, az addig soha nem megélt, soha nem látott, gyönyörű karácsony. Mert az valósággal az volt. Igazi karácsony.

Azzal kezdeném, hogy a mi falunk túl van a Tiszán, Bánátországban, messze tán mindentől és mindenkitől. Azért szép időben odalátszik a csókai meg a zentai torony. Erőt adó tornyok azok. A mi falunk meg, ez a kicsiny madárfészek, öregasszonyok települése leginkább, özvegyek vagyunk szinte valamennyien. No, él azért néhány ember is arrafelé, de az asszonyi világ a meghatározó. Csöndes a mi falunk, de beszélni azért nagyon szeretünk, leginkább szeretteinkkel, s minden házban már évtizedek óta ott van a telefon, mert a gyerekeink, unokáink mind messze idegenben élnek, nem is ebben a hazában. Ide már csak hazajárnak, néha. Máskor még csak el-eljöttek évente kétszer-háromszor, húsvétra, búcsúra, mindszentekre, de azután kezdtek elmaradozni, mert ránkszakadt az ég, és elvitték

erővel a gyerekeinket, sirathattuk őket, és reszketve vártuk a híreket a horvát határszélről. Odavolt az én egyik unokám is, valahol Baranyában. Arrafelé volt annak idején az uram is, mert a Tito is behívta. Az uram, isten nyugosztalja, meg is sebesült a Drávánál, az átkelésnél, 45-ben, szétlőtték a bal tenyerét, de azért hazajött hozzánk, és el is élt nyolcvankét éves koráig, most halt meg, 99-ben. Jó ember volt. Jó nekünk és szerencsénk is, hogy hazatalálhatott. Mert akkor ottan nem kímélték a mi embereinket. Legtöbbje ott maradt az ádáz, értelmetlen rohamokban. Így emlékezett néha erről az uram.

Az unokám meg, ahogy hazatért Vukovár alól, azonnal kereket oldott, most már Új-Zélandon van, messze-messze éntőlem, soha nem láthatom már őt. Hát ezt tették velünk! De hát ő legalább él. Az enyém, a többiek, itt vannak, Németországban. Két fiam és két lányom. Meg a hét unokám. A nyolcadik, az ment el a messze idegenbe.

No, de én a legszebb karácsonyról akarok beszélni, s itt van, a családomról beszélek.

Örzse néniéknél esett meg az a bizonyos karácsony. A kisedd születése.

Mondom, nálunk, a faluban már csak leginkább öregek élnek, óvodánk, iskolánk régen nincs, pedig valamikor volt. Az épületek megvannak még, most raktárnak használják őket. Az én gyerekkoromban száznál is több volt a nebuló, de már régen nincs egy se. Az óvónő meg a tanítónők elköltöztek réges-régen, azt sem tudjuk róluk, merre járnak, élnek-e, halnak-e? Gyerek meg vagy negyven éve nem született a faluban, mert Zentán születtek már a mi angyalkáink, a kórházban. Az utóbbi időben meg csak külföldön, nagyon messze mitőlünk.

Örzse néni nagyon egyedül érezhette már magát, mert egyszer újságban hirdetett, hogy ingyen lakást ad valamely fiatal párnak, csak telepedjenek meg nála. Mi megmosolyogtuk Örzsikét, pedig neki volt igaza, mert igen gyorsan jelentkeztek valami fiatalok, jönnének a mi falunkba. Városból jöttek ki, szegények, Zentáról, mert ott nem volt nekik megélhetés. Állás semmi, lakás semmi. Talán egy szoba az öregeknél, de hát nem élet az ilyen! Örzse néni tárgyalhatott a fiaival is, akik Németországban élnek, s évek óta nem

járnak már haza, csak a telefonvonal a kapcsolat ilyenkor, mint a köldökszínór. Egykettőre elrendezte a néne a fiatalok dolgát, mert mindent használatba adott nekik, a földet, a gépeket, mindent. A fiú nagyon ügyes, mert azonnal elkapta a munka végét, és *csinálta*, ütötte-verte, nem mindig úgy, ahogy kellett, de az emberek szóltak neki, és ő szót fogadott.

Az asszonyka, kicsi madárkám, nehezebben törődött bele sor-sába. Látszott rajta, hogy *csinálni* akarja, de kifordult a kezéből a paraszti szerszám, nem ment neki, no! Először én is biggyesztettem rá a számat, de amikor Örzse néni hírül adta, hogy kibuggyant a lelkecskéből a paradicsomleves, mindjárt más szemmel nézett reá minden asszony. Naponta lestük, hogyan gömbölyödik, vigyáztunk rá, becézgettük, hiszen a kisebbik lányomat meg a menyeimet én sem láttam áldott állapotukban, mert odakint szültek, én meg nem jutottam ki hozzájuk, és mások is így lehettek ezzel. Mert van a faluban mindenkinek unokája, dédunokája is sokaknak, négynek ükunokája is, de közülünk nem látta mindenki minden kicsi maradéka teremődését. Vannak olyan csöppségek is, akiket nem is láttunk eddig, csak telefonban halljuk a hangjukat.

Most itt volt nekünk, mindannyiunk gyönyörűségére Marika, az állástalan tanítónő, mert az a lelkecském, tanítónő. De soha nem tanított ám, mert állást mind a mai napig nem kapott.

Örzse nénit mindannyian irigyeltük, mert úgy viselkedhetett, mintha csak az unokamenye lenne Marika, olyan gyorsan adta hírül az egész világnak, hogy megfordult már a gyerek. Leginkább akkor orroltunk meg rá, amikor megfogadta a Nagy Opletán Janit, hogy az autóval vigye be Zentára Marikát, a kórházba, vizsgálatra, mert az autóbusz megérthet neki, összerázhatja; meg ne várakozzon mindenféle állomáson ez a szegény asszony, meg is lökhetik, kárt is tehetnek benne. Vigyázz rá, Jani, mint a két szemed világára! Így indította útnak őket az öregasszony. Mondom, tisztára úgy viselkedett, mintha ő lenne a leendő gyerek dédöreganyja.

Jani rendesen megjárta Zentát, még a lányka szüleihez is eljutottak egy pillanatra. Csinos anyja van ennek az asszonykának, fiatal még nagymamának, mondogatta aztán Jani úton-útfélen. De őt is

irigyelni kezdtük ezek után, mert nem fogadta ám el Örzse néni pénzét, pedig a fuvar előtt kialkudta az árat, hanem naponta eljárt Örzse néni házához egy korty pálinkára, fuvarjával jogot szerzett ahhoz, hogy bennfentesnek számítsen Örzse néni házában.

A fiatalember, Józsi, kijárt Örzse néni szántójára. Feltörte az öregasszony parlagon heverő földjeit, üzembe helyezte az elárvult gépeket, mert ehhez ért nagyon, a gépekhez, traktorokhoz, és dolgozott becsülettel látástól vakulásig. Boldogult is, termett is szépen, mert az az év elég jóltermő volt, ha még emlékeztek rá. De hát az állam! Az mindig nehezen fizetett az átadott terményekért, azokban az időkben meg még nehezebben, mert háború volt, verje meg az isten, aki ránk hozta!

November közepén vitte el Jani Marikát vizsgálatra, velük ment Józsi is. Mi meg vártuk, az egész falu várta, milyen hírekkel érkeznek vissza. Szép kerek volt már Marika, de fönt volt még nagyon a terhe, közelebb az anya szívéhez, mint a világhoz.

Délután tértek meg, ott vártuk őket Örzse néni háza előtt.

Még két hét hátravan, hangzott Jani szava.

Megindult a találgatás is gyorsan! Hegyes Marika hasa, fiú lesz! Mások kereknek látták Marikát, én is, és meg is esküdtünk volna minden szentekre, hogy kislány születik majd nemsokára!

Tán vagy egy hétre rá az emberek egy csoportja, köztük Józsi gyerek is, bebuszoztak Zentára, mert úgy volt, hogy kifizetik a nyáron átadott búzáért. A korai busszal mentek, sötét volt még, inkább hajnal, mint reggel. Szálingózott már akkor is a hó, de hát november vége felé nem csoda az ilyesmi errefelé, nem is rémisztő, és a meteorológusok se mondták, hogy csúf idő várható, pedig az lett. Rosszlelkű garabonciások kószálhattak minálunk, mert világossal már minden fehér volt, délben meg már rettenetesen kavarta, hordta a szél a havat, mindent eltemetett a fehérség. Az embereink Zentában rekedtek.

Hanem más is történt.

Már délelőtt, a zimankó kezdetekor azt mondta Marika Örzse néninek:

– Örzse néni, furcsán érzem magam.

- Fáj valamid?
- Nem, csak nagyon furcsa. Meg mintha gyöngé is lennék.
- Néhány miatyánknyi idő után aztán szólt a szentem:
- Örzse néni, kezdődik.
- Görcsöl?
- Azt hiszem...

Marika, szegény kis csillagom, megijedt, mi lesz most? Józsi nincs, a hó veszettül veri az ablakot. Örzse néni telefonált a kórházba.

De hiába indultak a mentősök, a nagy hóban elakadtak, Csókából alig jutottak ki, tovább nem haladhattak. Ilyenformát telefonáltak vissza Örzse néninek.

Marika megrémült, Örzse néni nyugtatta.

– Ne félj, kicsim, sok-sok gyereket szültünk mi, itteni asszonyok, nem hagyunk magadra. Ne félj, velünk lesz az Úristen!

Örzse néni kilépett a konyhaajtó elé, ahogy évtizedek óta mindig is tette, ha segítséget hívott:

– Verka!

Oly nagyot kiáltott, hogy meghallotta az egész falu.

Verka, a szomszédasszonya ért hozzá elsőnek, de gyorsan ott voltunk többen is.

– Kinyitom a tisztaszobát!

Csak ezt mondta Örzse néni, és mindannyian tudtuk, miről van szó.

– Annus, húzd fel az ágyat!

Odament Örzse néni a szekrényéhez, ahhoz, amelyben a legféltettebb, legfinomabb ágyneműi voltak, amelynek ajtaját csak akkor nyitotta ki, amikor szíve darabkái hazalátogattak, és egész köteleg finom, nagyon puha tapintású lepedőt adott a kezembe.

Verkáék Julis néniért mentek, a valamikori bábaért, aki már ki sem járt a házból, mert öreg volt, fájtak a lábai. A lánya szerint, aki már maga is özvegyasszony, voltak már anyjának kódós pillanatai is, sokszor már nem is beszélt nyomon, de Julis néni jelenléte kellett nekünk, mert annak idején ő volt mindannyiunk védőnője, megbíztunk benne, mert mindannyiunkat megvigyázott.

Bejött a mi Marikánk a tisztaszobába, odafektettük a szép, fehér ágyba. Én a kezét fogtam, simogattam a haját, puha, szép szőke haja van Marikánknak. Könnyes volt szegénykém szeme, ilyen lehettem én is, amikor Béla fiamat, az első gyerekemet szültem. Pont ilyen lehettem.

Lakatos Pali befogott a szánkóba, azon hozták Julis nénit. Ahogy belépett a bába, minden megváltozott körülöttünk is, bennünk is. Magabiztosak lettünk. Ő leült az ágy elé, onnan kommandózott. Mi meg csak tettük, amit mondott. Ő meg nagyon pontos és biztos volt mindenben. Lehet, hogy kora miatt sokszor már kihagyott, de akkor helyén volt az esze! A lánya szerint másnap már nem emlékezett semmire sem. Szegény Julis néni!

Az ilyen könnyű szülés ritkaság! Én mondom! Ritkaság! Odakint zúgott minden, idebent velünk volt a jóisten! Mert az vigyázza az árvákat. Árva népek vagyunk mi, kedveseim, de akkor voltunk a legárvábbak!

A picikém, a drága kis szentem, igen szép szál legénynek született, fekete, hosszú hajjal. Szerencsés lesz egész életében, mert talpra szökkent! Julis néni érintette meg az anyja kötőjével a csöppséget, Örzse néni vágta el a köldökszinórt. Azt hiszem, azért kérte ezt magának, mert eltett belőle egy darabkát, hogy a gyerekek hétéves korában visszaadja. És ügyes is lesz a kicsike, mert összeszorította mindkét öklét az első fürdetésnél.

Hanem ahogy felsírt a kicsi csillag, odakint csoda történt! Dacára a hóviharnak, az egész falu ott állt Örzse néni háza előtt! Ahogy meghallották az új élet fakadását, az asszonyok közül néhányan a miatyánkot kezdték mondani, de alighanem Nagy Opletán Jani közbevágott:

– Örömnünnep van ma! Megszületett a mi kicsi megváltónk! Ez a gyerek, meglássátok, szerencsét hoz minékünk!

Tán mondta volna tovább is, de a többiek énekelni kezdték a Mennyből az angyalt. Énekeltek ott az asszonyok meg az emberek is, és folyt a szemükből a könny. Végigsorgott az arcukon, mert le nem törölték, mert egymás kezét fogták görcsösen, a lelkük szállt az ujjaikba, és énekeltek. Énekeltek tiszta szívből. Mintha karácsony

estéje lenne, mintha a templomban lennének. Ott is voltak, az Úr legigazabb oltára előtt!

Varga Miska még a toronyba is fölment, meghúzta az ünnepi harangot. Meg is kellett azt húzni, bongjon-zúgjon, vigye messzire a szél, ez a fekete bajt zúdító fergeteg, ez a hóval betemető, világot eltömő, hogy élünk! Nem is szólt soha olyan hosszan és olyan vidáman az ünnepi nagyharangunk!

Délután telefonáltak a polgárvédelemtől, hogy riasztották a katonaságot, valami hernyótalpas járművel áttörik a hóakadályokat, ideérnek, nyugodtak legyünk!

– Mi itten nyugodtak vagyunk! – válaszolta remegő hangon Örzse néni. – Az én házamban ma egy egészséges kisfiú született! Az anyja és a fia jól érzik magukat.

No, ezért irigylem igazán Örzse nénit! Elmondhatta, hogy az ő házában született egy kisfiú!

Aztán azonnal hívta Németországot:

– Édes fiam, gyönyörű kisfiú született ma minálunk!

Mint egy varázsszóra, aki csak tehette, hazasietett. Félórán belül már Amerikában meg Svédországban meg Ausztráliában meg mindenütt a messze világban tudták, hogy a mi falunkban egy egészséges kisfiú jött a világra.

Másnap még a temetőt is egészen bejártuk, örömeinkben. Mind ott maradt a lábunk nyoma a nagy hóban.

A keresztelőre advent utolsó vasárnapján kerítettünk sort. Ott volt az egész falu. Örzse néni tartotta a kicsi angyalkát a keresztvíz alá, de azért, amikor a plébános úr azt kérdezte a keresztyától, hogy kicsi keresztfiadat segíted-e, vigyázod-e egész életében, mi asszonyok mindannyian odagyűltünk a keresztyanya köré, és Örzse nénnel együtt mondtuk, hangosan és pontosan, hogy megértse az Úristen is meg az Úrjézus is, akik akkor biztosan ott voltak a mi templomunkban, hogy segíteni fogom, megvigyázom egész életében.

Hogy minek neveztük?

Hát Adámnak, természetesen.